

DEMOKRATSKA I INKLUZIVNA ZAJEDNICA ZA UČENJE

Informacije i nastavni materijali za
učitelje, nastavnike, srednjoškolske
profesore i direktore škola

Priručnik za trenere

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

DEMOKRATSKA I INKLUZIVNA ZAJEDNICA ZA UČENJE

Informacije i nastavni materijali za
učitelje, nastavnike, srednjoškolske
profesore i direktore škola

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 reči), osim za komercijalne svrhe pod Uslovom da je očuvan uintegritet teksta, da se odlomak ne koristi izvan konteksta, i Da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način dovodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta. Izvor teksta je uvek obavezno navesti na sledeći način "© Savet Evrope, 2021". Sve druge zahteve za reprodukciju/prevod dela i celog teksta, treba uputiti na Direktorat za komunikacije, Savet Evrope (F-67075 Strazbur Cedeks ili na publishing@coe.int)

Svu ostalu korespondenciju koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu:

Odeljenje za obrazovanje, Avenija Evrope, F -67075 Strazbur Cedeks, Francuska, tel. +33 (0)3 88 41 20 00 23 e-pošta: publishing@coe.int

Dizajn i izgled omota: Odeljenje za izradu dokumenata i publikacija (OIDP), Savet Evrope

Kredit za fotografije: Shutterstock i projekat INCLUDE

Uredništvo OIDP nije uredilo ovu publikaciju radi ispravke štamparske i gramatičke greške.

© Savet Evrope, Avgust 2021. Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj Uniji pod uslovima

Izdavač: Savet Evrope

Autor: Rolf Golob

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope, u okviru zajedničkog projekta "Izgradnja kapaciteta za uključivanje u obrazovanje – INCLUDE". Stavovi izraženi u njoj ne predstavljaju nužno zvanične stavove Evropske Unije ili Saveta Evrope.

Sadržaj

UVOD	5
DEO A: INKLUZIJA I RAZLIČITOST. TEMELJNO ZNANJE I PRIMENA	7
ŠTA JE DOBRO ZNATI	9
Škola osetljiva na različitosti: Tri dimenzije	9
Različitost i razlika u školi	10
Integracija i inkluzija	10
Društvena i obrazovna misija škola	11
Područja tenzije u školama	11
Škola kao mesto reprodukcije društvenih nejednakosti	12
Različitost, razlika i školska inkluzija – Uvođenje inkluzije	12
O ČEMU JE DOBRO RAZMIŠLJATI	14
Potreba da se čovek konfrontira sam sa sobom	14
Stav, slika čoveka i razumevanje profesije	14
Pedagoški nivo odnosa	15
Pet načela za nastavu osetljivu na različitosti u inkluzivnim integrisanim školama	16
Prihvatanje različitosti – omogućavanje participacije - oblikovanje identiteta (praksa)	17
KAKO DOBRO PLANIRATI: ŠEST KORAKA DO PLANIRANJA INKLUZIVNE NASTAVE	18
Uvod	18
Korak 1: Prihvatite realnost heterogenosti	18
Korak 2: Dijagnostika u razredu	19
Korak 3: Dokumentacija za razvoj učenja	19
Korak 4: Zajedničko postavljanje ciljeva	19
Korak 5: Razmišljajte o procesima učenja	19
Korak 6: Dokumentacija o rezultatima učenja	21
DEO B: ROKDK SAVETA EVROPE	23
OSNOVNE INFORMACIJE	24
Savet Evrope: kratki istorijat važne institucije	24
Obrazovanje za demokratsko građanstvo: Novi način razumevanja odgovornosti i prava	24
Kako koristiti Model kompetencija	33
DEO C: TEŽAK OBLIK SVAKODNEVNE ISKLJUČENOSTI: VRŠNJAČKO NASILJE	37
UVOD: VRŠNJAČKO NASILJE - VAŽNA TEMA SVUGDE	38
A šta kada je nastavnik nasilnik?	38
Osnovne informacije na temu vršnjačkog nasilja za prosvetne radnike	39
Preduzimanje mera na temu vršnjačkog nasilja	45
DEO D: OBRAZOVNE AKTIVNOSTI	53
PLANOVI VEŽBI I NASTAVE ZA SVAKODNEVNU UPOTREBU	54
Stvaranje razredne atmosfere	54
Pojašnjavanje vrednosti	59
Upoznavanje sa Ljudskim pravima	61
Percipiranje drugih	66
INKLUZIJA U PROJEKTNOM RADU – PRIMERI EKOLOŠKIH PROJEKATA	70
Uvod: Ekološko obrazovanje (obrazovanje u vezi sa životnom sredinom) sa dugim istorijatom	70
Školska bašta: Veselje i posao za sve	70
Društveno korisno učenje za čistu životnu sredinu: Dan čišćenja	72
DEO E: LITERATURA	76

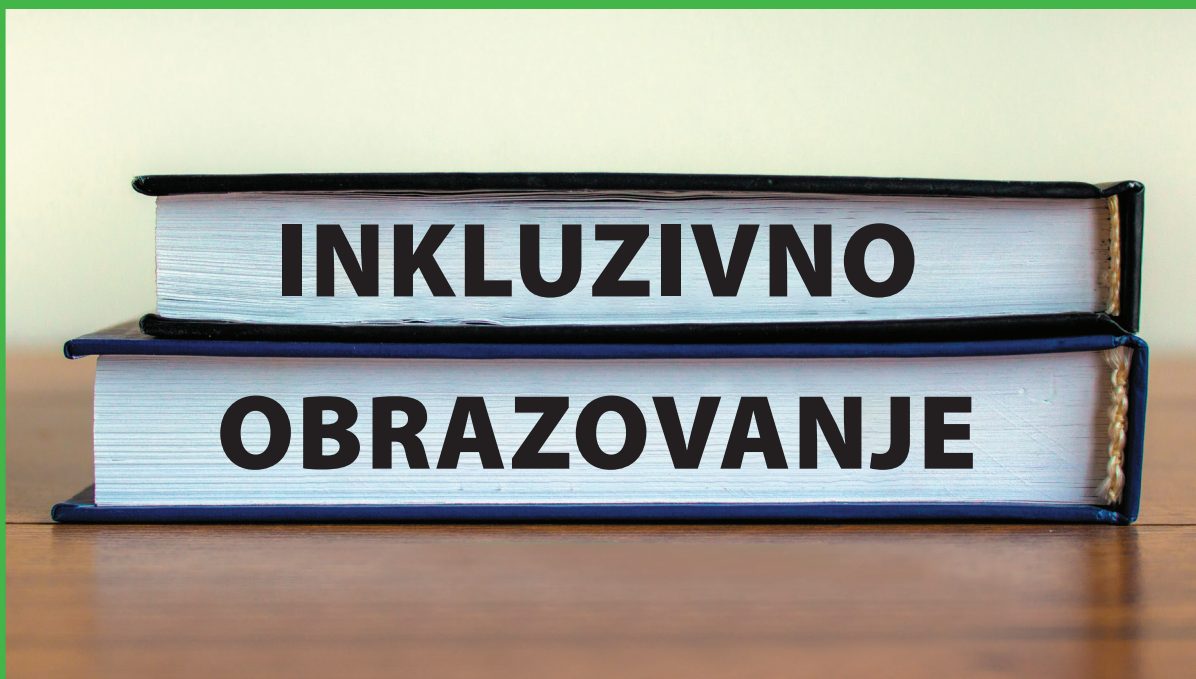
UVOD

Jednakost, pravičnost i participacija su ključna načela inkluzije. Ova osnovna pretpostavka je važna, pošto se u profesionalnoj diskusiji poslednjih godina termin "inkluzija" koristi vrlo često i na vrlo različite načine. U literaturi, termini integracija i inkluzija se ne popunjavaju sadržajem jednoobrazno. Da bi se ostvarila uspešna inkluzija, nije dovoljno jednostavno integrisati nekog učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u redovni razred. Stoga se ovaj priručnik pod naslovom 'Viđenje inkluzije iznutra' zasniva na razumevanju inkluzije koje je ugrađeno u Konvenciju o ljudskim pravima. Sa ovim pristupom, svi ljudi su poštovani, bez obzira na njihov rod, socioekonomski status, invaliditet, migraciono poreklo i tako dalje. U školi, svi učenici treba da imaju ista prava i pristup redovnim školama i pravo da dobijaju dodatnu podršku u učenju kako bi se izbegla isključenost. Kao što su pokazali izveštaji¹, Romi, Aškali i Egipćani koji žive na Kosovu u suštini doprinose svom raznolikom društvu sa svojim različitim tradicijama i kulturama. Ipak, većina članova ove tri zajednice često živi na marginama društva, boreći se sa visokim stopama nezaposlenosti i niskim obrazovnim dostignućem. Uz to, članovi zajednica Roma, Aškali i Egipćana se suočavaju sa barijerama koje dovode do njihove isključenosti iz učešća u svim oblastima života. Ovde, škola takođe ispunjava svoju misiju da stvori zajednicu u kojoj se svi učenici, bez obzira na njihove individualne preduslove za učenje i bihevioralne preduslove, tretiraju sa istim prihvatanjem i uvažavanjem kao znakom Demokratske kulture življenja naglašenim kroz primenjenih i vidljivih odgovarajućih (20) kompetencija iz Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK) Saveta Evrope. Snažan koncept inkluzije je istovremeno važan znak za učestvovanje svih ljudi u demokratiji u svakodnevnom životu. Zbog toga je u ovom priručniku dat izvestan prostor sistemu referenci. Inkluzija i demokratija ne smeju da ostanu teorija. U zajedničkom radu, u zajedničkim projektima, na primer, aktivno se baveći životnom sredinom, postaje očigledno da li se razlike u sposobnostima ili načinima razmišljanja zaista koriste da se nađu dobra rešenja. Nažalost, inkluzija uvek uključuje svoju suprotnost: isključenost. Jedno od užasnih svakodnevnih iskustava mnogih učenika jeste vršnjačko nasilje. Kako se ono manifestuje? Ko to radi? Ko pati zbog njega i iznad svega: šta može da se preventivno ili aktivno uradi protiv njega? Ovaj priručnik takođe ima za cilj da odvoji prostor za ovo jasno sugerišući načine za njegovo prepoznavanje, ali takođe i uputstva za delovanje.

Ovaj priručnik nije teorijska knjiga, nego se sugestije i saveti zasnivaju na znanju i iskustvu. Stoga, želimo svim korisnicima svaki uspeh na putu ka kvalitetnom obrazovanju za sve, kao što to zahteva Agenda UN za održivi razvoj do 2030. Cilj 4 zahteva od svih zemalja potpisnica da "osiguraju inkluzivno, pravično i kvalitetno obrazovanje i promovišu životne prilike za učenje za sve". Sve što je predloženo u ovom priručniku ide tačno u ovom pravcu.

¹ https://www.osce.org/files/f/documents/6/7/443587_1.pdf

DEO A:
INKLUZIJA I RAZLIČITOST.
TEMELJNO ZNANJE I PRIMENA

Različnost ljudi u svim njenim aspektima je i resurs i izazov za društvo. Razvoj povezanog potencijala zahteva odgovarajuće znanje i strategije.

Savremena škola i razvoj nastave zahtevaju spremnost da se lokacija sopstvene škole podvrgne procesu koji analizira stavove i postupke u bavljenju razlikom i različitošću. Na osnovu ovoga, potrebno je da se preduzmu konstruktivni koraci kako bi se osmislila i ugradila izjava o misiji škole osetljive na različitosti.

Cilj mora da bude da se deca i mladi kao pojedinci upoznaju i osnaže sa svim njihovim potrebama i mogućnostima i time se oni osnažuju za život u demokratskom društvu koje se neprekidno menja, a koje karakteriše različitost.

Najmanje četiri uslova moraju da budu zadovoljena kako bi se govorilo o uspešnoj inkluziji (UNESCO, 2005.²):

- ▶ PRISUSTVO: Sva deca treba da imaju priliku da pohađaju nastavu zajedno sa njihovim drugovima iz razreda u inkluzivnom razredu.
- ▶ PRIHVATANJE: Sva deca, sa njihovim različitim, individualnim karakteristikama, treba da budu deo zajednice.
- ▶ PARTICIPACIJA: Sva deca treba da učestvuju u zajedničkim aktivnostima i nastavi.
- ▶ POSTIGNUĆE: Sva deca treba da budu u stanju da postignu izazovne ciljeve učenja, imaju dobar uspeh i da napreduju u okviru svojih individualnih sposobnosti.

Škola ima obrazovnu misiju koja ne može da bude zadovoljna jednostavno prihvatanjem svakoga takvog kakav jeste u datom trenutku i radovanjem u ovoj šarenoj različitosti. Različitost, način na koji se ona ovde razume mora da bude više nego afirmativna potvrda da 'je sve tako divno šareno'. Pedagoški mandat u školama nije da se prihvate određeni oblici razlika (preciznije: dimenzije različitosti), nego da se oni usklade. Na primer, ne treba jednostavno prihvatiti da neki umeju da čitaju, a drugi ne umeju, nego da se osigura da svi učenici što je bolje moguće nauče da čitaju. Različite situacije takođe zahtevaju različite intervencije za istog pojedinca. Inkluzivna škola je škola koja uzima u obzir različite individualne preduslove za učenje i bihevioralne preduslove svojih učenika što je moguće tačnije, i uzima ih u obzir sa odgovarajućim, posebnim merama u konkretnim situacijama nastave.

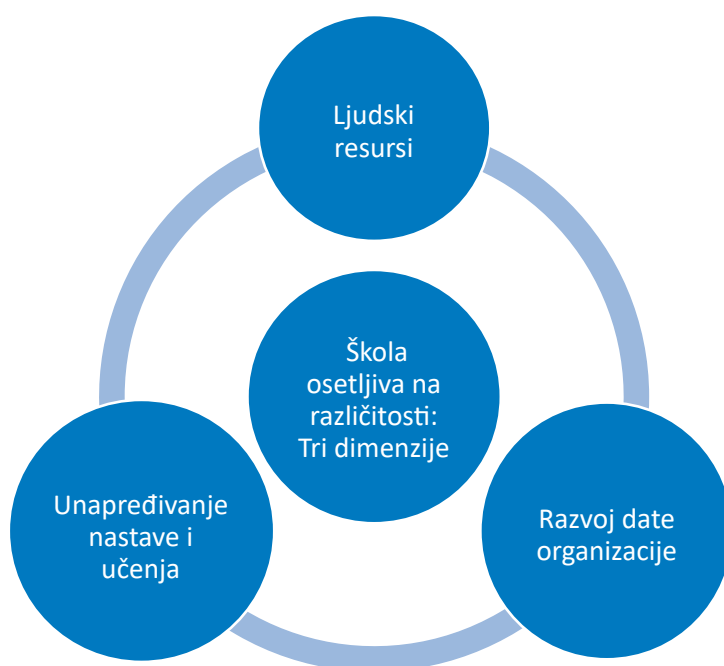
2 http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Guidelines_for_Inclusion_UNESCO_2006.pdf

ŠTA JE DOBRO ZNATI

ŠKOLA OSETLJIVA NA RAZLIČITOSTI: TRI DIMENZIJE

Diskusija o školskoj inkluziji obuhvata sve oblasti školskog obrazovanja. Da bi sve ostalo jasno i da bi se locirali različiti nivoi, važno je biti orijentisan u pravcu tri dimenzije. Svaka od te tri dimenzije predstavlja fokus razvoja. Ima preklapanja u smislu sadržaja, pošto te različite oblasti ne mogu uvek da budu jasno odvojene jedne od drugih.

a) Ljudski resursi:	Stvaranje inkluzivnih kultura
b) Unapređenje nastave i učenja:	Razvijanje inkluzivnih praksi
c) Razvoj date organizacije:	Uspostavljanje inkluzivnih struktura

Ovaj trougao ilustruje kako su ove tri dimenzije i tri ključna faktora međusobno povezani.

Ljudski resursi: Kreiranje inkluzivne kulture

Ova dimenzija govori o izgradnji zajednice koja je bezbedna i ima razumevanja, kooperativna je i stimulišuća, koja srdačno dočekuje i poštuje sve. Razvijaju se zajedničke inkluzivne vrednosti i čine dostupnim svem školskom osoblju, deci i mladima, roditeljima i starateljima, članovima školskih odbora, inicijativama i grupama u okolnoj zajednici, kao i svakom ko radi u i sa datom školom. Te vrednosti kultura inkluzivne škole predstavljaju smernice u odlukama o strukturama i svakodnevnim praksama, tako da se škola razvija u neprekidnom holističkom procesu.

Unapređivanje nastave i učenja: Razvijanje inkluzivnih praksi

U ovoj dimenziji se radi o razvoju procesa učenja koji odražavaju inkluzivne vrednosti i strukture škole. Ova dimenzija povezuje učenje sa lokalnim i globalnim iskustvima dece, mladih i odraslih i obuhvata pitanja prava i održivosti. Učenici se podstiču da budu aktivni i kritični učenici. Oni sami sebe posmatraju kao resurs za zajedničko učenje. Odrasli rade zajedno i preuzimaju odgovornost za zajedničko učenje i učenje sve dece i mladih.

Razvoj organizacije: Uspostavljanje inkluzivnih struktura

Ova dimenzija obezbeđuje da inkluzija, kao vodeće načelo, prožima sve nivoe škole i uključuje svakoga. Deca, mladi i osoblje škole se podstiču da aktivno participiraju od početka. Škola se ohrabruje da srdačno dočeka svu decu i mlade u svom gravitacionom području i da pritisak segregacije svede na minimum. Ovo se potpomaže svim aktivnostima koje omogućavaju školi da odgovori na različitosti dece, mladih i odraslih i da ceni sve.

RAZLIČITOST I RAZLIKA U ŠKOLI

S obzirom na kompleksne razvoje društvenih događaja i povezanu progresivnu diferencijaciju društvene realnosti, bavljenje različitostu ljudi u svim njenim dimenzijama u školama preuzima novi značaj.

Škole imaju vrlo posebnu odgovornost u ovoj promeni u društvu. Svakoga dana, deca i mladi i odrasli sa najraznovrsnijim poreklima, stavovima i ličnostima dolaze u njih zajedno. Oni imaju interakciju jedni sa drugima na intenzivan i formativan način i uče jedni sa drugima i jedni od drugih.

Da bismo se efikasno bavili ovom početnom situacijom i rezultirajućim povoljnim prilikama, bitno je sveobuhvatno razumevanje održivog pristupa različitosti i razlici na svim nivoima škola. O procesima razvoja savremene škole ne može više da se razmišlja bez uključivanja ovih činjenica.

Škola kompetentna za različitosti zahteva koncepte obrazovanja koji se, pored pravednog i nediskriminatornog učenja, prilika za razvoj i evoluiranje za sve učenike, takođe fokusiraju na nastavu koja uvek stremi da edukuje za empatičku, punu poštovanja i tolerantnu koegzistenciju u društvenom prostoru. Za ovo je ključno prepoznavanje individualnih prednosti, sposobnosti i napredovanja.

Paket autonomije nudi školama priliku da razvijaju novu pedagošku, organizacionu i personalnu slobodu na svojim lokacijama i da kombinuju različite pedagoške pristupe na smislen način. Upravo to je potrebno za promišljen pristup različitosti i razlici u školama: mogućnost da se dopuste dijalektički pristupi i, na osnovu ovoga, da se razviju prikladna rešenja za odgovarajuću školsku lokaciju.

Cilj ovog tematskog prostora jeste da se ljudima koji rade u školama predstave savremeni podsticaji i pristupi za pedagošku teoriju koja je svesna različitosti i za praksu. On bi želeo da ih pozove da ponovo interpretiraju i ponovo ponderišu prioritete ključnih školskih zadataka na sopstvenoj lokaciji.

Ovaj dokument je napisan u uverenju da škole mogu da oblikuju društvenu promenu i da budu pokretači promena, uprkos izazovima, zauzimajući jasan stav i time aktivno učestvujući u oblikovanju pozitivne društvene promene.

INTEGRACIJA I INKLUZIJA

Dok se neminovni pluralitet društva uglavnom raspravlja u diskursu o heterogenosti, rasprava o različitosti pripada diskursu o inkluziji.

- ▶ Inkluzija prepoznaje različitost u svim njenim oblicima kao vrednost, vidi je kao priliku, a ne kao teret ili problem.
- ▶ Integracija u bukvalnom smislu znači rekonstruisanje celine od njenih delova. Ovo podrazumeva ideju da postoji normalna većina u koju manjina koja se protivi treba da se (re)integriše.

U ovom kontekstu, inkluzija može da se razume kao konstantna integracija pojedinaca i grupa čije pripadanje normi ili dominantnoj kulturi većine nije ili nije bilo dato kao što je to očigledno slučaj sa zajednicama Roma, Ašhkalija i Egipćana na Kosovu. Osnovni preduslov je tako sposobnost da se "pomeraju granice" naših koncepcija normi.

Integracija	Inkluzija
Integracija dece sa posebnim potrebama ili sa posebnim etničkim poreklom u inkluzivne škole	Zajednički život i učenje za svu decu u inkluzivnim školama
Teorija dve grupe	Teorija ekvivalentne grupe
Pristup u čijem je središtu pojedinac	Sistemski pristup

Resursi za decu sa etiketiranjem	Resursi za sisteme
Specijalna podrška za npr. decu sa teškoćama u govoru i invaliditetom	Zajedničko i individualno učenje za sve
Nastavnici za posebne potrebe kao podrška za decu sa posebnim potrebama ili posebnim obrazovnim potrebama	Nastavnici za posebne potrebe kao podrška za nastavnike razredne nastave, razrede, škole
Kontrola od strane eksperata	Kolegijalno rešavanje problema u timu.

DRUŠTVENA I OBRAZOVNA MISIJA ŠKOLA

Temeljni zakon (ustav), ljudska prava i prava dece, kao i obaveza da se prizna Konvencija UN o ljudskim pravima, predstavljaju samo nekoliko primera pravnih tekstova koji formiraju pravnu osnovu za sprečavanje diskriminacije, nepovoljnog položaja i isključenosti pojedinaca ili grupa u našem društvu.

Nastavni planovi i programi opšteobrazovnih škola takođe jasno navode da škole imaju obrazovni mandat da sprečavaju nepovoljne strukture, da osiguraju jednake povoljne prilike u društvu i da pružaju obrazovanje za samoodlučivanje, saodlučivanje i solidarnost.

“Međusobno poštovanje i priznavanje su važni obrazovni ciljevi, naročito u kontekstu postupanja društva sa različitošću, razlikom i identitetom. Percepcija demokratskih povoljnih prilika da se kaže šta se misli i da se učestvuje u različitim oblastima života i društva zahteva sposobnost da se formiraju činjenični i vrednosni sudovi i da se preuzme društvena odgovornost. Da bi se razvile ove sposobnosti, samoeфикаsnost, kao i samoodređeno i samoorganizovano učenje i nezavisno postupanje ima da se promovišu u velikoj meri.

Bio bi prevaziđen okvir ove tematske oblasti da se detaljno razmatra koncept obrazovanja. Postoji vrlo širok jaz između shvatanja obrazovanja koje je svedeno na čisto formalnu “obuku” mladih ljudi koja je usmerena na “proizvodnju” ekonomski upotrebljivog ljudskog kapitala i Humboltijanskog ideala obrazovanja, koje ima za cilj da obrazuje pojedinca da postane prosvetljeni građanin sveta.

Nastavno osoblje mora da bude spremno da se suoči sa i da vodi ovu diskusiju. Potanko objašnjeni konsenzus da svaki nastavnik može da pristane na oblike konceptualne osnove školske kulture, između ostalih stvari. Škola koja se smatra obaveznom da izvršava svoju misiju u celini i da deluje u smislu održavanja slobodnog demokratskog društvenog poretka mora da teži za konceptom obrazovanja koji, pored toga što opisuju sadržaj, hoće da pomogne oblikovanju participatornog sazrevanja ličnosti i društvenih kompetencija njenih **učenika**.

Stoga primarna briga i cilj moraju da budu da se percipiraju i osnaže deca i mladi kao pojedinci sa svim njihovim potrebama i da se oni istovremeno osnaže za život u demokratskom društvu koje se neprekidno menja, koje karakteriše diverzitet.

Ovo zahteva holističko shvatanje obrazovanja koje omogućava pojedincu da prepozna i razvija sopstveni potencijal na svim nivoima, kao i potencijal ostalih. Empatija i sposobnost da se zauzme gledište koje omogućava razumevanje činjenice da svi ljudi, uprkos svim razlikama, u srži njihovog bića teže istim stvarima.

PODRUČJA TENZIJE U ŠKOLAMA

Politika, preduzeća, istraživanje i roditelji nameću nastavnicima visoka očekivanja. Pored prenošenja znanja, od njih se očekuje da doprinose rešavanju kompleksnih društvenih problema.

Prošireni obrazovni mandat usled promenjene ukupnosti učenika, konfrontacija sa nastavnim planovima i programima preopterećenim sadržajem i konfrontacija sa izmenjenom realnošću u društvu u celini u pogledu interpersonalne interakcije predstavljaju školama jasne izazove i zahtevaju nove didaktičko-metodološke pristupe u pogledu bavljenja različitošću i razlikom.

Da bi škola ostala u stanju da postupa u ovoj situaciji, njoj su potrebni savremeni pedagoški stavovi, koncepti, strukture i veća spremnost za promenu i veća predanost.

Zbog opisanih izazova, ljudski je razumljivo da postoji “čežnja” za jasnim okvirnim uslovima i da se crta slika koja veliča “propisnu nastavu” i “dobre škole” koje se nalaze u glorifikovanoj prošlosti.

Pokušaj obrazovne praktične politike da podrži škole kroz "jasne parametre" je prepun opasnosti. Ciljanje na navodno jednostavna, ali samo kratkoročna strukturalna rešenja je ravno lečenju simptoma, koji dugoročno i dalje daju prostora za porast mnogih problema škole. Brojne naučne studije dokazuju da obrazovni sistem zasnovan na segregaciji dugoročno proizvodi obrazovne gubitnike i sprečava održive procese razvoja obrazovnih institucija.

Različitoš jedino problem za škole u urbanim područjima?

U ruralnim i urbanim područjima, lokacije škole se razlikuju u pogledu ispoljavanja i pojave kategorija različitoš. Ovo može da ostavi utisak da potreba da se započne rešavanje ovog pitanja nije prisutna u ruralnim školama. Savremeno shvatanje razlike i različitoš mora da se odnosi na sve nivoe ljudskog postojanja.

U pristupu "fleksibilne diferencijacije" (videti tematsku oblast "Diferencijacija") postaje jasno da se čak i u navodno homogenim grupama za učenje, učenici značajno razlikuju jedni od drugih u smislu sposobnosti, veština, predznanja, interesa, spremnosti i profila učenja. Prema tome, diferencirana nastava mora da ovo uzme u obzir ukoliko hoće da ponudi odgovarajuće povoljne prilike svim učenicima.

Ukoliko se odgovarajuće primene, rastu društvena kompetencija i nezavisan i samostalni rad učenika vezan za sadržaj i podiže se kvalitet "rezultata". Dugoročno, ovo oslobađa nastavnike u njihovom svakodnevnom radu, zato što percipirani stres mogu da smanje svi učesnici koji osećaju samoeфикаsnost i osećaj zadovoljstva može da poraste.

Izazivanje stvarne promene u školama zahteva rešenost, viziju i strpljenje. Za okretanje glave od selektivnog načina razmišljanja koji kategoriše, klasifikuje i odbija mlade ljude od pozitivnog i proaktivnog stava i priznavanja različitoš kao normalnosti, pre svega je potrebna jedna stvar: vreme. Nije lako promeniti duboke strukture i utiske koji su stvoreni tokom decenija. Stoga je inkluzija "beskrajn proces", ako hoćete, neprekidna "operacija na otvorenom srcu" škole.

Za proces razvoja škole osetljive na različitoš potreban je odgovarajući:

- ▶ razvoj ljudskih resursa
- ▶ razvoj lekcija
- ▶ Organizacioni razvoj.

U daljem toku ovog tematskog prostora, detaljnije se razmatraju tri tačke.

Škola kao mesto reprodukcije društvenih nejednakosti

Vrlo visok procenat nastavnika i dalje dolazi iz stabilnih sredina srednje klase. Oni su generalno imali sopstvena pozitivna školska iskustva u smislu participacije i školskog uspeha.

Mnoge oblasti škole i nastave se i dalje zasnivaju na ideji "prosečne norme" učenika. Procesi se planiraju i realizuju na ovoj osnovi. Ovo stvara opasnost da se škole orijentišu prema "osrednjosti" i da se mnogi potencijali i potrebe učenika zanemaruju. Posledice mogu da obuhvataju subjektivno doživljavanje isključenosti i diskriminacije, kao i pojavu nepovoljnih struktura i barijera učenju.

Nastavnici treba da budu svesni toga kako njihovi svakodnevni postupci mogu da stvaraju razliku i nepovoljan položaj. Samo postajući svesni takve dinamike možemo da stvorimo prostor za promenu i da se dugoročno borimo protiv toga. Preduslovi za ovo su veštine samorefleksije, samokritičnost i zauzimanje stava.

Škola koja definiše jednakost i jednake povoljne prilike kao deo ciljnih parametara njene školske kulture će generisati pozitivan odnos i radnu klimu iz koje sve osobe imaju koristi. Mnoštvo tipičnih školskih problema i uzroka konflikata tako mogu da se proaktivno ublažavaju, suzbijaju, ili čak i potpuno sprečavaju.

RAZLIČITOST, RAZLIKA I ŠKOLSKA INKLUZIJA – UVOĐENJE INKLUZIJE

Kao što je već pomenuto, diskusija o školskoj integraciji se uglavnom vrti oko pitanja kako deca sa posebnim fizičkim, mentalnim ili socijalnim potrebama mogu da se "integrišu" u inkluzivne razrede. Ovo otežava da se čovek distancira od gledišta dotičnih učenika koje je usmereno na nedostatak. Ova vrsta diskusije o razlici i različitoš se stoga vrlo često "lepi" za decu sa posebnim potrebama.

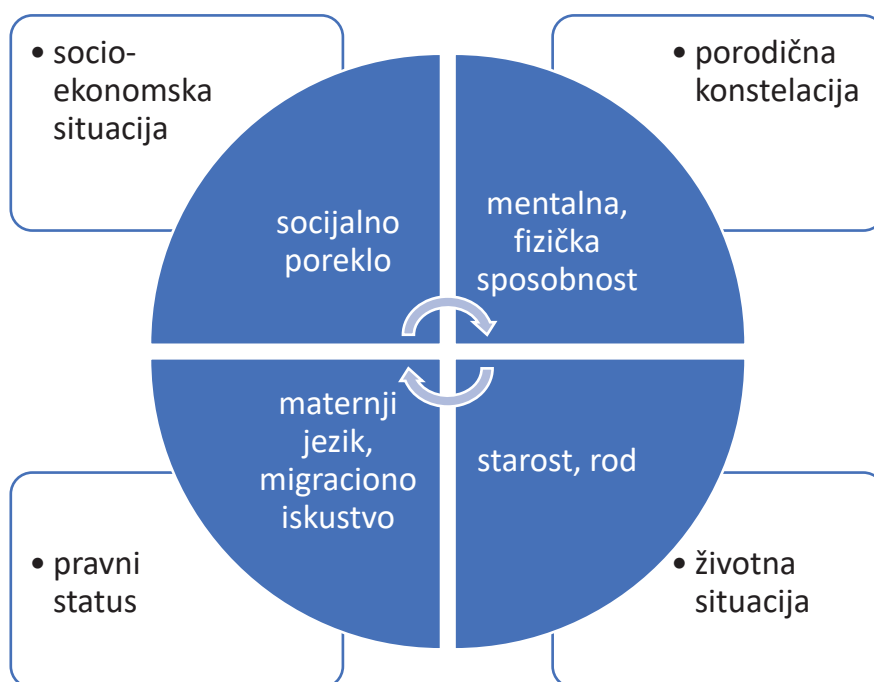
Uvođenje inkluzije, s druge strane, je sveobuhvatnije. Inkluzivno razmišljanje analizira pitanja sličnosti i razlika, jednakosti i nejednakosti i homogenosti i heterogenosti na sistemskom nivou. Inkluzija nastoji da pomeri granice našeg shvatanja ko se definiše kao deo norme.

Posebnosti i potrebe svih učenika u grupi za učenje stoga moraju da budu predmet razmatranja. Ovo znači da je primarni fokus na sistemu, a ne na smanjenju i raspodeli diferencirajućih karakteristika i kategorija raznih pojedinaca.

Dugoročno, individualne kategorije razlika nikada ne mogu adekvatno da opišu, a kamoli da definišu, ljude u njihovoj celosti. Međutim, prevazilaženje kategorija razlika ne sme da se izjednači sa potpunim gubljenjem razlika koje su bitne za nastavu i obrazovanje ukoliko individualni potencijali i talenti svih učenika ima da se aktiviraju i promovišu na najbolji mogući način.

Stoga se niti radi o "egalitarizmu" niti o fiksaciji na aspekte razlika. U kontekstu inkluzivne škole, radi se o omogućavanju svim učenicima da uče zajedno u različitosti.

Za bolje razumevanje različitosti u školskom kontekstu, može da pomogne model različitosti sa tri nivoa važnosti za školski kontekst. Cilj ovog modela jeste da se pomogne razvoju osnovnog shvatanja na kome se gradi inkluzivna nastava osetljiva na različitosti.

Lični identitet: nepromenljive unutrašnje i promenljive spoljašnje dimenzije

Ovaj model pravi razliku između nepromenljive "unutrašnje" i promenljive "spoljašnje" dimenzije aspekata različitosti.

Čovek je rođen sa unutrašnjim kategorijama i one ne mogu da se menjaju ili mogu da se menjaju samo uz poteškoće. Spoljašnje kategorije može da menja sam pojedinac ili kroz interakciju sa njegovim okruženjem.

Stoga razumevanje obrazovanja osetljivog na različitosti i odgovarajuće nastave ima zadatak da jača i osposobljava. Učenici treba da budu u stanju da preuzmu odgovornost za same sebe u spoljašnjoj dimenziji i da menjaju ono što može i treba da se menja.

Sa ličnošću u središtu, cilj je da se ilustruje da je razvoj ličnosti neke osobe samoaktivni proces koji neprekidno teče i nikada se ne završava. Ljudi se svesno odlučuju za i protiv pripadnosti i pojavnih oblika identifikacije. Model različitosti nas poziva da razumemo ličnost kao individualnu kombinaciju pripadnosti koja je nastala u načinu života u svetu.

Ta individualna kombinacija pripadnosti, identifikacija i rezultirajućih utisaka i sklonosti čini učenike jedinstvenim. Sličnosti, kao i razlike se često daju samo situaciono ili kontekstualno, tako da između učenika uvek mogu da se nađu i sličnosti i razlike.

O ČEMU JE DOBRO RAZMIŠLJATI

POTREBA DA SE ČOVEK KONFRONTIRA SAM SA SOBOM

Bavljenje sopstvenom biografijom je od posebne važnosti za ljude u oblastima obrazovne prakse. Razumevanje trenutnih postupaka u kontekstu sopstvene životne priče i prepoznavanje njihovog sveukupnog konteksta je jedan način nalaženja sopstvenog identiteta.

Prihvatanje i razumevanje istorijata sopstvenog života omogućava da se razvije empatijski stav prema sebi. Ovo nudi ogroman potencijal za lični rast i razvoj, npr. razvijanjem novih veština i perspektiva za delovanje.

Izvan prepoznavanja individualnog istorijata, biografska samorefleksija omogućava razumevanje društvenih (okvirnih) uslova pored sopstvenih iskustava. Kroz ovo razumevanje društvenog konteksta u kontekstu sopstvenih životnih situacija, sposobnost da se usvoji razumevanje gledišta u odnosu na druge može značajno da se izoštri.

Pitanja za razmišljanje:

- ▶ Šta je moja norma?
- ▶ Po čemu se orijentišem?
- ▶ Kako gledam na razlike?
- ▶ Kako se ponašam suočavajući se sa razlikama?
- ▶ Koju privlačnost ima za mene razlika?
- ▶ Da li je razlika za mene opasnost?
- ▶ Koliko sam u stanju da diferenciram?
- ▶ Koji je moj stav prema različitosti? Kako uspevam da se bavim "nemogućom pluralnošću"? Da li mogu da vidim i iskoristim potencijal u njoj?
- ▶ Šta su moje lične vrednosti i do koje mere moje ideje o tome šta je tačno/pogrešno, dobro/loše, normalno/abnormalno utiču na moje mišljenje o učenicima i kolegama?
- ▶ Kroz koje naočari gledam moje učenike/kolege/školsku upravu/roditelje?

STAV, SLIKA ČOVEKA I RAZUMEVANJE PROFESIJE

Učestvovanje u inkluziji zahteva da škole:

Uživaju u različitosti, prepoznaju je, cene je i da su osetljive na kategorizaciju. Inkluzija nije samo određena grupa dece i mladih ljudi, nego se radi o svim učenicima. Ovo znači da škole:

- ▶ konzistentno se fokusiraju na uklanjanje barijera učenju i participaciji. Inkluzija znači participaciju u kognitivnim, društvenim i kulturnim sferama. Inkluzija se zasniva na pravu sve dece na koristi od učenja.
- ▶ Recite zbogom verovanju u dugoročnu delotvornost homogenih grupa za učenje.
- ▶ Razmišljanje od prednosti učenika i pomaganja jačanju njihove ličnosti. Jačanje pozitivnog samokoncepta stvara samopouzdanje i žilavost.
- ▶ Omogućavaju sadržajnu participaciju kroz osnaživanje, samoodlučivanje i saodlučivanje.

- ▶ Imaju demokratiju na svakodnevnoj osnovi i da su svesne njihove odgovornosti prema evoluirajućem društvu u kome se čuju svi glasovi.
- ▶ Svesno čine društvene probleme predmetom predavanja i tako omogućavaju diskusije, usvajanje gledišta i sposobnost učenika da pokazuju solidarnost.
- ▶ Spremne su da rade u višestrukim profesionalnim timovima i u mreži.

Pitanja za razmišljanje:

- ▶ Kakav je moj stav prema različitosti? Kako uspevam da se bavim njome? Da li u njoj mogu da vidim potencijal i da je koristim?
- ▶ Koje su moje lične vrednosti i do koje mere moje ideje o tome šta je tačno/pogrešno, dobro/loše, normalno/abnormalno utiču na moje mišljenje o učenicima i kolegama?
- ▶ Na kojim normama i idejama o normalnosti zasnivam svoj pedagoški rad?
- ▶ Koju idealnu sliku, koje ideje o učeniku imam na umu? Da li se orijentišem prema "prosečnim učenicima"?
- ▶ Kako se baviti činjenicom da sama škola proizvodi razliku? Koji je moj stav prema tome?
- ▶ Šta vidim kao najvažnije aspekte svoje uloge kao nastavnika?
- ▶ Koja je bila prevladavajuća slika deteta u toku mog obrazovanja? Kako bi ova slika mogla da se razlikuje od savremenog gledanja na učenike i njihove obrazovne potrebe?
- ▶ Koje su kompetencije potrebne učenicima kako bi mogli da učestvuju u sve kompleksnijem društvu?
- ▶ Koji su recepti ili rituali, koji se fokusiraju na jake strane i osećaj postignuća učenika, deo svakodnevnog života razreda?
- ▶ Kako se ja/mi bavim(o) raznolikošću u zbornici?
- ▶ Koji oblici saradnje sa roditeljima i spoljnim profesionalcima se već odvijaju?

PEDAGOŠKI NIVO ODNOSA

Pouzdan odnos zasnovan na međusobnom poverenju je idealno "plodno tle" za uspešne pedagoške procese. Istovremeno, odnos između nastavnika i učenika karakteriše dilema o hijerarhijskoj neravnoteži, npr. kroz propisivanje struktura i sadržaja, kao i moć da se izreknu sankcije davanjem ocena i postavljanjem limita. Razmišljanje o ovim multidimenzionalnim nejednakostima u moći i odgovorno bavljenje njima je poseban izazov sa kojim se nastavnici suočavaju kada teže za nekim nivoom horizontalnog poštovanja u njihovom odnosu sa učenicima.

Horizontalno poštovanje nastaje na osnovu percipirane jednakosti. Ono se iskazuje u činjenici da čovek postupa prema svom pandanu kao ravnopravnom u principu i stoga uvek uzima u obzir njegove želje i definiciju istine u sopstvenim postupcima. Ovo razumevanje poštovanja se razlikuje od "vertikalnog poštovanja" koje se zasniva na hijerarhijskim strukturama i tako percipiranoj razlici.

Pitanja za razmišljanje:

- ▶ Da li imamo konzistentan nivo prijateljskog odnosa prema učeniku?
- ▶ Da li se fokusiramo na mere jačanja poverenja, kao što su transparentnost, podsticanje i prihvatanje?
- ▶ Ili da li se primarno fokusiramo na uspeh i kontrolu?
- ▶ Da li smo škola prilagođena ljudima sa pozitivnom klimom za učenje?
- ▶ Šta je horizontalno poštovanje u mojoj svakodnevnoj praksi?
- ▶ Kada dostižem granice svog horizontalnog poštovanja?
- ▶ Kako naši učenici doživljavaju hijerarhijsku neravnotežu?

PET NAČELA ZA NASTAVU OSETLJIVU NA RAZLIČITOSTI U INKLUZIVNIM INTEGRISANIM ŠKOLAMA

Inkluzivna nastava i nastava osetljiva na različitosti bi mogla da se vidi u sledećih pet načela kao pomoćne 'kontrolne liste' za razmišljanje nastavnika:

- a. **Kompetencije i strategije nastavnika za različitost:**
Razumevanje dijalektike razlika i jednakosti čini osnovu za razvoj strategija za delovanje i kompetencija nastavnika.
- b. **Analiza uslova nastave i učenja:**
Dijagnoza pedagoškog učenja se uvek fokusira na međusobne uslove između učenika, nastave i uslove učenja i uvek mora da ima neki efekat na osmišljavanje nastave.
- c. **Zajedničko rešavanje problema:**
U inkluzivnim školama, nastavnici sa različitim određenim kvalifikacijama rade u timskim strukturama koje omogućavaju zajedničke odgovornosti na nastavnom nivou.

Inkluzija takođe znači da o granicama, ne samo između kategorija razlika, nego takođe i između predmetnih disciplina, predmeta i ekspertskog znanja, treba kritički razmišljati i da se one učine propusnim kadgod je moguće.
- d. **Prilagodljiva i podržavajuća klima za učenje:**
Analiza uslova nastavnčkog posla u učenju zajednica dovodi do individualizovanog učenja u zajednici. Različito razumevanje uloge nastavnika i širenje nastavnih metoda je preduslov za uspešnu implementaciju. Daleko od čiste nastave, u pravcu moderiranja i podrške učenju.
- e. **Fokus na zajednicu za učenje:**
Dobro učenje je vezano za strukturu koja odbija da bira decu prema uspehu, društvenom poreklu, etnokulturnoj pripadnosti, invaliditetu i drugim individualnim karakteristikama i hoće da osigura jednake povoljne prilike za sve.

Pitanja za razmišljanje:

- ▶ Na koje aspekte različitosti se prioritarno fokusiram?
- ▶ Koje aspekte različitosti percipiram kao povoljne prilike i obogaćenje, a koje kao prepreke i probleme?
- ▶ Koji aspekti različitosti još uvek nisu odigrali neku ulogu u mojoj nastavi?
- ▶ Koje promene sam već uveo(la) tako da procesi ponude individualizacije i diferencijacije mogu dobro da uspeju?
- ▶ Koji materijali i oblici učenja su se pokazali kao uspešni u smislu individualizacije i diferencijacije?
- ▶ Kako mogu da primenim druge metode na strani učenja u razredu?
- ▶ Koje izbore i odluke imaju deca u vezi sa organizacijom njihovog vremena?
- ▶ Kako možemo da omogućimo učenicima da uče sopstvenim tempom?
- ▶ Kako konkretno mogu da doprinesem razvoju kulture učenja uz međusobnu podršku?
- ▶ Koji ambijenti (za učenje) zahtevaju posebno visoke socijalne veštine?
- ▶ Kako mogu da prekinem sa rigidnim vremenskim ograničenjima u korist fleksibilnog svakodnevnog rasporeda?
- ▶ Koji vremenski resursi mogu da se dobiju kroz nastavničku saradnju?

PRIHVATANJE RAZLIČITOSTI – OMOGUĆAVANJE PARTICIPACIJE - OBLIKOVANJE IDENTITETA (PRAKSA)

Škole imaju zadatak da edukuju svoje učenike da postanu odgovorni građani, pored toga što im pružaju potrebne kvalifikacije. Da bi mladi ljudi razvili razumevanje demokratije i, kao posledicu toga, da bi razumeli, poštovali i priznavali naš ustav i osnovni demokratski poredak, potrebna su pozitivna iskustva inkluzivnih svakodnevnih pristupa u smislu socijalne participacije. Učenici moraju da osete da se njihovo mišljenje čuje i da nosi težinu.

U pogledu ovoga, moraju da se postave sledeća dva pitanja:

- ▶ Koliko često ovi ideali i vrednosti zaista postaju opipljivi za učenike u kontekstu svakodnevnog školskog života?
- ▶ Šta škole nude narednoj generaciji u smislu razvoja samoodlučivanja i solidarnosti?

Participacija je doživljeno uključivanje i učestvovanje u društvu, na osnovu saznanja da smo u stanju i da nam je dopušteno da aktivno doprinosimo. Otuda je temeljno iskustvo iz participacije ključno za razvoj tolerancije, saradnje i identifikacije sa osobama, grupama i sistemima.

Sledeća tabela prikazuje pregled mogućih ciljeva, sadržaja i mera nastave osetljive na različitosti i razvoja škole.

Pitanja za razmišljanje:

- ▶ Da li učenici, nastavnici i osoblje doživljavaju školu kao bezbedan prostor oslobođen straha u kome oni mogu da se osećaju udobno?
- ▶ Kako se rešavaju diskriminacija i konflikt?
- ▶ Da li postoji stav koji ima razumevanja za različite političke, verske ili omladinske kulturne stavove?
- ▶ Koji projekti i aktivnosti pomažu učenicima da osete sličnosti i zajednička svojstva?
- ▶ Da li postoje funkcionalna reprezentativna tela u školi?
- ▶ Da li nastavnici sebe vide kao usamljene ratnike ili kao tim?
- ▶ Da li postoji školska izjava o misiji ili programu?
- ▶ Mogu li učenici da izražavaju svoje sposobnosti u specijalnim prilikama (na sportskim festivalima, u pozorišnim predstavama, na foto i umetničkim izložbama itd.)?
- ▶ Koje festivale sva deca mogu da proslavljaju zajedno?
- ▶ Koje prilike imaju učenici da pomognu da se osmisle učionice?
- ▶ Kako škola odražava različitosti ljudi koji u njoj provode vreme?
- ▶ Da li su sve kolege jednake i da li se odgovornost deli?
- ▶ Koje mere prenose roditeljima da su dobrodošli u školi?
- ▶ O kojim uslugama i službama za podršku porodicama za roditelje i decu znam?
- ▶ U kom obliku koristim kulturne ponude u blizini škole? Koje kriterijume koristim da ih odaberem?

KAKO DOBRO PLANIRATI: ŠEST KORAKA DO PLANIRANJA INKLUZIVNE NASTAVE

UVOD

Inkluzivna nastava zahteva specijalno planiranje i pripremu. Ključ za uspeh jeste da analizirate procese učenja vaših učenika i da ih učinite početnom tačkom za vaše planiranje. Dokumentujući proces učenja i razmišljajući o njemu, direktno se povezujete za postignuća učenika kada ponovo planirate. Ovo vam omogućava da podržavate svako dete na odgovarajućem nivou. Saznajte ovde kako da planirate, pripremate i razmišljate o inkluzivnoj nastavi u 6 koraka.

Planiranje inkluzivne nastave se još više fokusira na pojedinačnog učenika. Cilj je da oni sve više doživljavaju sebe kao odgovorne za svoj proces učenja, da postavljaju sopstvene ciljeve i da shvate da je njihovo učenje svrsishodno.

Da bi postigao napredak u učenju, svaki učenik mora da bude u stanju da se poveže sa svojim ličnim prethodnim iskustvima, pojavnim oblicima razmišljanja i idejama. Na ovaj način, oni stižu nove spoznaje i šire svoje znanje. Kao nastavnik, vi određujete pravac za uspešno učenje. Na ovaj način, planirate svoju inkluzivnu nastavu korak po korak, uzimajući u obzir potrebe svih učenika:

KORAK 1: PRIHVATITE REALNOST HETEROGENOSTI

Termin heterogenost vodi svoje poreklo od grčkog prideva heterogenés, koji se sastoji od reči heteros (= različiti) i gennáo (= stvarati, proizvoditi). U pedagoškom kontekstu, heterogenost znači različitosti učenika u odnosu na jednu ili više karakteristika. Heterogene grupe za učenje se stoga odnose na ništa više do grupe učenika sa različitim karakteristikama.

Svaki učenik je jedinstven na svoj način. Ukoliko posmatrate razred, ta deca se razlikuju u mnogim individualnim karakteristikama. Pazite da vaše planiranje uzme te karakteristike u obzir:

- ▶ Baza znanja: Učenici dolaze u školu sa različitim znanjem i potrebama za učenjem. Njihova heterogena sposobnost se odražava u onome šta ih se podučava i kako rade.
- ▶ Interesovanja: Heterogenost može da se nađe u interesovanjima dece. Jedno dete ima odlične matematičke veštine, ali ima velike praznine u vokabularu i gramatici. Drugo se zanima za umetnost, ali ne za istorijske teme.
- ▶ Putevi učenja: Učenici mogu da pristupe nekoj temi ili da rezimiraju rezultate rada na različite načine. Njihovi putevi učenja su različiti.
- ▶ Učenje i radno ponašanje: Postoje različite vrste učenika. Neki učenici imaju veliki talent za organizaciju, rad na način koji je usmeren na cilj i ispravno upravljaju svojim radnim vremenom. Drugi imaju manje ustrajnosti i koncentracije: oni traće vreme, brzo gube pažnju ili gube hrabrost da nastave da rade.
- ▶ Kulturno i društveno poreklo: Deca se takođe razlikuju po njihovom društvenom poreklu. Tako se, u heterogenim grupama za učenje, objedinjuje niz kultura sa različitim verskim pogledima, jezicima, tradicijama i stilovima života.
- ▶ Iskustva: Svaki učenik dolazi u školu sa individualnim životnim iskustvom i životnom pričom.

- ▶ Motivacija: Učenici takođe imaju različite nivoe motivacije da uče. Neki uživaju u učenju, drugi će verovatnije da doživljavaju frustraciju zbog učenja umesto zadovoljstva od učenja.

Te razne dimenzije heterogenosti pre svega pokazuju jednu stvar: različitost dece ima presudan uticaj na ono što se događa u razredu. Svaki dan iznova, nastavnici moraju da se suočavaju sa izazovom zadovoljavanja potreba dece. Svaki pojedinačni učenik mora da bude podržan prema njegovim ili njenim sposobnostima. Ali ovo nije lak zadatak – sve u svemu, niko ne treba da bude prekomerno ili nedovoljno podstican. Stoga je posledica za pripremu nastave: dostupan je niz povoljnih prilika za učenje i one omogućavaju učenicima da ulaze u proces učenja kroz različita vrata.

KORAK 2: DIJAGNOSTIKA U RAZREDU

U Koraku 1, posebno se podstičete u svom ličnom opažanju i tumačenju veština. Procene nivoa učenja na početku i u toku školske godine pružaju informacije o nivou uspeha svakog pojedinačnog učenika. Takođe, pridajte važnost sistematskom posmatranju učenika. Dobra ideja je imati jednostavnu tabelu sa dovoljno prostora za beleške, koju brzo možete da imate pri ruci.

Sledeća pitanja su korisna u posmatranju procesa usmerenog na učenike:

- ▶ Koja su jake strane učenika?
- ▶ Šta učenik već zna u ovom trenutku?
- ▶ Šta treba da bude naredni korak u njegovom razvoju učenja?
- ▶ Pomoću kojih čula/medija učenik najlakše uči?
- ▶ Koji su mu alati/podrška potrebni za to?

KORAK 3: DOKUMENTACIJA ZA RAZVOJ UČENJA

Potrebno je dobro upravljanje vremenom ukoliko hoćete da obavljate sistematsko, korisno posmatranje učenika, pored nastave. Tu možete da imate koristi od timske nastave: detaljno razgovarajte o ovom aspektu sa svojim višestruko profesionalnim timom, ili potražite podršku od tima na nivou godine. Planovi za razvoj učenja se najbolje razrađuju zajedno. Po pravilu, dobićete ciljeve razvoja za ove oblasti: veštine koje se odnose na predmete, metodološku kompetenciju i samokompetenciju, kao i ponašanje.

U početku, čini se zastrašujuće prolaziti kroz ogroman napor pravljenja plana razvoja za svakog pojedinačnog učenika. Međutim, nemojte da zaboravite organizaciono i emocionalno olakšanje koje to donosi kada vaši učenici uče nezavisno i uspešno na njihovom ličnom nivou postignuća.

KORAK 4: ZAJEDNIČKO POSTAVLJANJE CILJEVA

U samousmeravanom učenju u inkluzivnom obrazovanju, od ogromne je važnosti da se sami učenici uključe u postavljanje ciljeva i razmišljanje o njima. Ovo je proces učenja za vas kao nastavnika i za same učenike. Bitno je imati razgovore licem u lice. Učenici koji znaju šta hoće da saznaju, prepoznaju i razumeju u predstojećoj nastavi obično rade na način koji je orijentisan ka cilju i motivisan. Pazite da ciljevi ostanu mali i da mogu da se kontrolišu. Vaši učenici će doživljavati sebe kao samoefikasne jedino ukoliko posmatraju dogovorene ciljeve kao dostižne.

KORAK 5: RAZMIŠLJAJTE O PROCESIMA UČENJA

Za inkluzivnu nastavu je važno da učenik planira svoj projekat učenja zajedno sa vama. Osnova za ovo su vaši dijagnostički nalazi i šta je do sada postignuto. Predstavite učenicima ovo nezavisno učenje korak po korak. Dete mora da zna tačno šta treba da nauči i sa kojim materijalom ovo može da postigne. U ovome će im svakako biti potrebna podrška.

Najprikladniji su planovi rada koji su osmišljeni po satima, danima i kasnije po nedeljama. Kada već formulišete cilj učenja, presudno je da se učeniku daju indikacije o tome šta on/ona mora da uradi kako bi postigao(la) rezultate:

- ▶ nepovoljno: Ana treba da savlada osnovnu računsku operaciju "množenja" iz matematike.
 - ▶ povoljno: Ana sama formuliše svoj cilj: "Hoću da znam tablicu množenja sa četiri."
1. Vežbam tablice množenja sa '4'
 2. Napamet učim tablice množenja sa '4'.
 3. Vežbam zadatke za bojenje raznim bojama (iz knjige za matematiku, strana 27).

Što je više vaš učenik uključen u planiranje, to će mu biti lakše da radi nezavisno. Ovo takođe obuhvata dobro strukturisan materijal i organizovanu učionicu. Da bi mogla da uči nezavisno, Ana treba da zna:

- ▶ Koji materijal je namenjen?
- ▶ Gde mogu da nađem taj materijal?
- ▶ Šta radim ako neko drugo dete već radi sa njim?
- ▶ Kako da radim sa tim materijalom?
- ▶ Kako proveravam svoje rezultate?
- ▶ Gde ga ponovo pospremim?

Primer plana razvoja učenja

Ime učenika(ce): Ana Period: januar - mart

predmet	kompetencija	cilj	materijali	razmišljanje
Maternji jezik	Tečno čita	Ana treba da tečno čita jednostavne reči bez oklevanja	Lektira 'Sunčani dan' stranice 6 - 10 Igra za čitanje br. 3 Karte za čitanje br. 1	25. mart: Ana pročitava 11 od 20 (prethodno 4 od 20) reči bez greške, bez oklevanja. Savet za podršku: Da bi redovno napredovala, dodaj 2 dodatne vežbe svake nedelje.
Matematika	množenje	Ana treba da bude u stanju da ovlada tablicama množenja sa 2 i 4.	Tablica množenja 2: Karte za učenje iz kutije 2 Knjiga za matematiku strane 16 – 21 Materijal koji se deli za vežbanje 4 - 8	28. mart: Ana rešava izračunavanje tablice (množenja) sa 2 bez greške, takođe i nasumice
			Tablica množenja 4: Karte za učenje iz kutije 4 Knjiga za matematiku strane 24 – 26 Materijal koji se deli za vežbanje 12 - 15	28. mart: Pošto Ana meša rezultate iz izračunavanja tablice množenja sa 2 i 4, i dalje treba da zasebno vežba izračunavanja tablice sa 4. Potrebni su dodatni materijali za vežbanje.

KORAK 6: DOKUMENTACIJA O REZULTATIMA UČENJA

Dnevnici učenja, đачke knjižice i zbirke radova učenika su posebno prikladni za dokumentovanje procesa individualnog učenja učenika i za redovno pravljenje inventara. Ovi se fokusiraju na postignute ciljeve učenja i podržavaju učenika u samorefleksiji. Na kraju faza otvorenog učenja, treba da imate sesiju razmišljanja sa vašim učenicima. Ta deca ukratko predstavljaju cilj na kome su radili, koliko su došli blizu do postizanja tog cilja danas, kako su ga postigli i kako će se nastaviti taj rad. Takođe se bavite radnim i socijalnim ponašanjem.

Korisna sugestija za vežbu: Kamen, gumica za brisanje i perce mogu da se upotrebe da se simbolično predstavi koliko je bio težak današnji zadatak. Učenik takođe može to da upotrebi da lakše opiše napredak: *“U početku su zadaci oduzimanja bili teški kao kamen, ali sada je to teško samo kao gumica za brisanje.”* Za razmišljanje, vežbajte blokove rečenica sa učenicima kako biste im pomogli da pretoče misli u reči.

- ▶ *Danas sam naučio(la) ...”*
- ▶ *“Teško mi je bilo ...”*
- ▶ *“Lako mi je bilo ...”*
- ▶ *“Sledeći put hoću da uradim ... bolje.”*

DEO B: ROKDK SAVETA EVROPE

OSNOVNE INFORMACIJE

SAVET EVROPE: KRATKI ISTORIJSKI VAŽNE INSTITUCIJE

Savet Evrope, sa svojim sedištem u Strazburu, Francuska, je osnovan 1949. godine i najstarija je međuvladina organizacija u Evropi sa najvećim brojem članica. Njegove ključne teme su zaštita i promovisanje ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. On trenutno ima 47 država članica sa ukupnom populacijom od preko 800 miliona ljudi.

Savet Evrope je forum za rasprave o opštim evropskim pitanjima. On razrađuje međuvladine sporazume koji su obavezujući po međunarodnom pravu, kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravima, sa ciljem da se sačuva zajednička baština i promovišu ekonomski i društveni napredak.

Jedna od najvažnijih konvencija Saveta Evrope je Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP). Ona dopušta pojedincima da ulažu žalbu kod Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. Žrtve nekog kršenja prava i garancija navedenih u Konvenciji ili jednom od njenih Protokola mogu da ulože žalbu kod Evropskog suda pravde. To kršenje mora da bude počinjeno od neke države koja je obavezana ovom Konvencijom.

- ▶ Pored Evropskog suda za ljudska prava, Savet Evrope ima i sledeća tela:
- ▶ Komitet ministara, koji se sastoji od Ministara spoljnih poslova 47 država članica
- ▶ Parlamentarnu skupštinu, čije članove imenuju nacionalni parlamenti
- ▶ Kongres lokalnih i regionalnih vlasti, koji se sastoji od predstavnika lokalnih i regionalnih tela vlasti u državama članicama
- ▶ Konferenciju međunarodnih nevladinih organizacija, koja se sastoji od delegata iz tih organizacija koji zadovoljavaju kriterijume za akreditaciju Saveta Evrope.

Kancelarija Saveta Evrope u Prištini je stoga započela svoje saradničke aktivnosti u oblastima ljudskih prava, vladavine prava i demokratije 1999. godine. Od tada, ova Kancelarija je neprekidno olakšavala realizovanje značajnih programa podrške u pravcu ostvarivanja standarda Saveta Evrope u praksi za sve ljude, pomažući ključne institucije u procesu njihovih demokratskih reformi.

Pokretana rešenju da se bavi lokalnim potrebama, osiguravajući doprinose sa dodatom vrednošću i jačajući partnerstva, Kancelarija Saveta Evrope u Prištini aktivno koordinira napore sa svim merodavnim lokalnim i međunarodnim akterima na terenu.

Ta saradnja se do sada fokusirala na jačanje kapaciteta sudija i tužilaca za evropske standarde ljudskih prava, podržavanje delotvornog angažovanja civilnog društva, podržavajući napore centralnih i lokalnih tela vlasti u osiguranju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja, promovišući kulturnu različitost, pružanjem ekspertske podrške zakonodavnom razvoju, jačanjem nezavisnih institucija, kao što je Institucija Ombudsmana, jačanjem uloge medija i radeći na borbi protiv privrednog kriminala i korupcije i praćenju izbora.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo: Novi način razumevanja odgovornosti i prava

Nakon kraja Hladnog rata, odjednom je počelo da se ubrzava i intenzivira nekoliko procesa modernizacije koji su dugo vremena oblikovali našu istoriju. Ovi događaji i promene koje su se odvijale širom Evrope su doveli u pitanje tradicionalni model građanstva:

Globalizacija slobodne trgovine i konkurentnih tržišnih ekonomija je donela viši nivo blagostanja mnogim ljudima širom sveta, ali ne svima. Jazovi u nejednakoj raspodeli između bogatih i siromašnih su se proširili, i unutar i između zajednica, preteći društvenoj koheziji i solidarnosti među ljudima.

Konkurencija tera preduzeća da neprestano povećavaju svoju produktivnost i snižavaju svoje troškove proizvodnje. Ovo je dovelo do stalnog procesa inoviranja, direktno pogađajući proizvode, tehnologiju i radna mesta, a indirektno pogađajući ceo naš način života.

Ekonomski rast je doveo do većeg blagostanja, ali takođe i do povećane potrošnje prirodnih resursa. Rastuće emisije CO₂ sve više otežavaju i skupe su da se spreče, ili da se omogući prilagođavanje na klimatske promene.

Nove informacione i komunikacione tehnologije su obezbedile nove načine za povećanje produktivnosti, za razmenu i dobijanje informacija, te za pružanje zabave, zajedno sa mnogim drugim stvarima. Mi živimo u medijskoj kulturi, i medijska pismenost – kako koristiti te nove medije i za produkciju i za primanje poruka – postaje elementarna veština kao čitanje i pisanje.

Usled ekonomskog rasta i dostignuća moderne medicine, populacija u mnogim evropskim zemljama stari, dok raste u svetu u celini. Oba razvoja događaja predstavljaju ozbiljne probleme za 21. vek.

Moderna društva su tipično sekularna, pluralistička društva. Migracije širom Evrope su doprinele ovom razvoju. Pluralistička društva su dinamičnija i produktivnija, ali takođe su zahtevnija u smislu društvene kohezije, kako bi integrisala ljude sa različitim uverenjima, vrednostima, interesima, i društvenim i etničkim poreklima.

Demokratija nam nudi najbolje šanse da prihvatimo ove izazove, pošto svaki pokušaj da se reše ovi i drugi problemi kroz autoritarnu vladavinu neće uspeti da uzme u obzir kompleksnu realnost društva, ekonomije, životne sredine, rešavanja sukoba itd., na nacionalnom, a kamoli na nadnacionalnom nivou. S druge strane, demokratija ustaje i pada sa garantovanjem ravnopravne participacije. Što naš svet i izazovi koji definišu našu budućnost postaju kompleksniji, to je teže da "običan građanin" razume i da učestvuje u odlučivanju. Nepoverenje u tradicionalne političke institucije, oblike upravljanja i političke lidere je ukorenjeno u osećanju da ste izostavljeni i da vas ne slušaju. Demokratija i ljudska prava su nesigurni projekti, i njihov opstanak zavisi od toga da li njihovo nasleđe može da se prenese na mlađu generaciju.

Suočavajući se sa izazovima kao što su ovi, postalo je jasno da su potrebni novi oblici građanstva: građani treba, ne samo da budu informisani i da razumeju svoje formalne odgovornosti kao građani, nego takođe treba da budu aktivni; sposobni i voljni da doprinesu životu svoje zajednice, svoje zemlje i šireg sveta, aktivno participirajući na načine koji izražavaju njihovu individualnost, i pomažući da se rešavaju problemi. Rastući izazovi zahtevaju jaka društva sa kompetentnim – i stoga adekvatno obrazovanim – liderima i građanima. I porodice su centri u kojima deca osećaju šta znači živeti zajedno na svakodnevnoj osnovi. Sve do sada, porodice su postojale u mnogim oblicima i okolnostima, i sve u različitim vrstama političkog sistema. Ono što je ovde važno navesti jeste da podizanje dece u demokratskom društvu treba da ima jasan cilj: podučavanje dece i mladih da koriste svoja prava i da nose svoj deo zajedničke odgovornosti.

KOMPETENCIJE ZA DEMOKRATSKU KULTURU

Demokratija kao ustavna struktura države

Pre svega, demokratija je nešto na papiru, zapisano u ustavu. U demokratiji, ustav se shvata kao centralni pravni dokument države. On reguliše osnovnu organizacionu strukturu države, teritorijalnu strukturu države i odnos sa njenim državama članicama. On takođe zapisuje odnos između građana i države, i koja prava i odgovornosti se primenjuju na njih. Državne vlasti konstituisane na ovaj način su obavezane ustavom kao vrhovnom normom i njihova vlast nad tom normom je ograničena. U demokratskim državama, ustavotvorna vlast potiče od ljudi te države. Ustavi obično takođe sadrže državne zadatke i državne krajnje ciljeve; oni se često nalaze u preambuli. Ključni demokratski ciljevi su sloboda, jednakost, pravda, bezbednost i blagostanje, što uključuje priznavanje ljudskih i građanskih prava, suverenitet naroda putem izbora, parlamentarizam, parlamentarnu kontrolu vlasti i podelu vlasti. Da bi građani mogli da koriste svoja politička prava i dužnosti, država mora da im garantuje osnovnu socijalnu sigurnost.

Posedovanje pravičnog ustava u kome su formulisani svi ključni elementi demokratske koegzistencije je nesumnjivo važna osnova za otvoreno društvo. Međutim, iskustvo mnogih građana širom sveta pokazuje da se ono što je napisano na papiru ne odražava uvek u stvarnom životu. Šta znače članovi ustava za zajednički život (demokratiju kao oblik društva) i svakodnevni život pojedinca (demokratiju kao oblik života) ukoliko se ne primenjuju u stvarnom životu?

Demokratija kao znak kulture zajednice

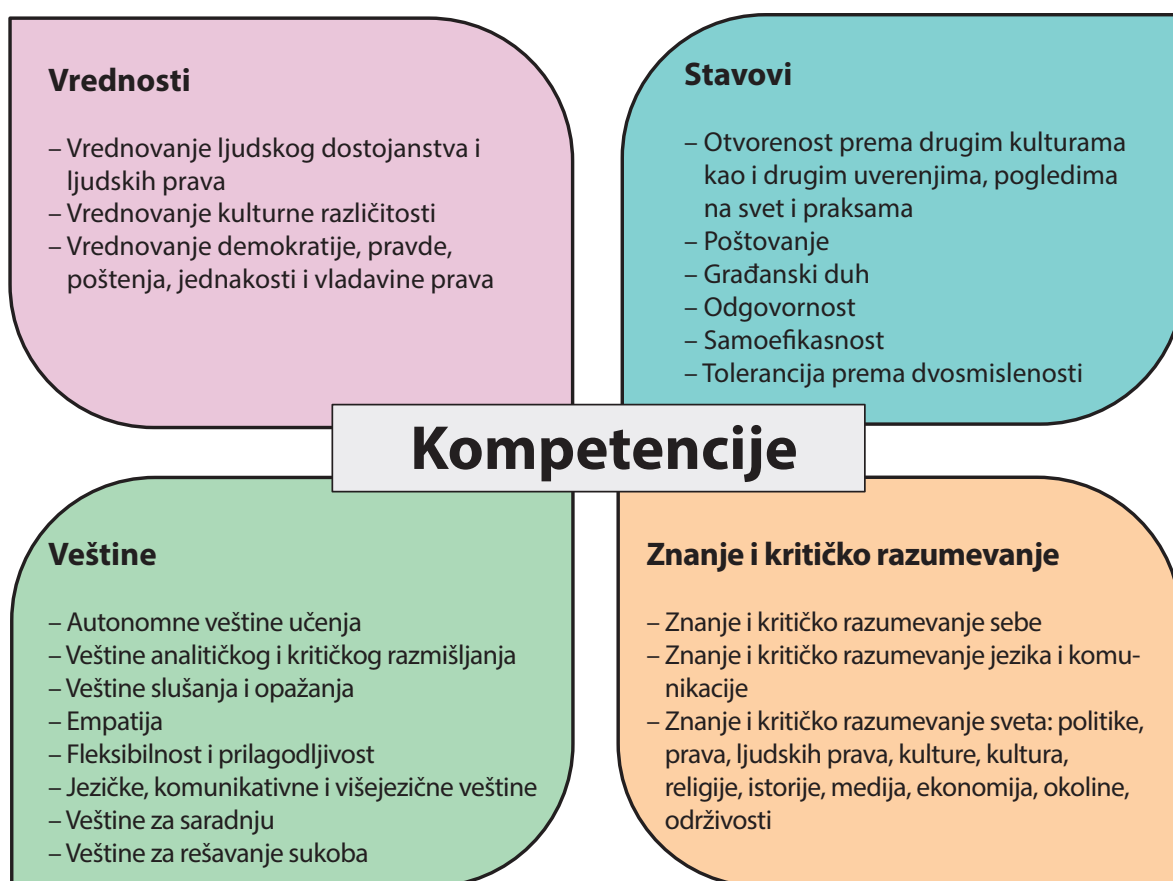
Demokratija je mnogo više od samog ustava. Demokratija takođe obuhvata socijalnu dimenziju: Demokratija je – drugim rečima – jedan oblik društva. Pojava "mladih" evropskih demokratija i rastuća globalizacija, koja je uticala na granice postojećih država, pokazale su da demokratija nije ograničena na pravni sistem. Samo socijalno usidranje i prenos demokratskih načela omogućavaju funkcioniranje političkih demokratskih

sistema. Ovo može da se nazove svakodnevnom demokratskom kulturom. Ovo shvatanje zahteva jako civilno društvo u kome mogu da postoje pluralizam i socijalne razlike i konflikti se rešavaju mirno. Ekonomska konkurencija, koja se odvija pod pravičnim uslovima, takođe treba da bude moguća u takvom demokratskom građanskom društvu. Slobodna i raznolika javnost, koju podržava široko građansko angažovanje, još je jedan preduslov za demokratska društva. Iz perspektive političkog kulturnog istraživanja, treće shvatanje demokratije je bilo orijentisano prema svakodnevnom životu, prema kulturi socijalnog suživota. Poslednjih godina, obrazovna psihologija, filozofija i političko obrazovanje su preuzeli ovaj pristup pitajući o individualnim i sociomoralnim temeljima političkog shvatanja demokratije: Kako demokratija može da se učini opipljivom, i kako takva iskustva mogu da se razvijaju?

Ovde se radi o mikro nivou demokratske kulture, na primer, u svakoj porodici ili u susjedstvu. Ona se vidi kao osnova demokratskog političkog angažmana i demokratskog društva uopšte. Prema ovom gledištu, svako ko raste u okruženju koje karakterišu tolerancija i pravičnost razume različitosti životnih stilova kao priliku, obrazuje se iz solidarnosti i samoorganizacije, i ima dobre preduslove da postupa demokratski u okviru društva i da demokratski učestvuje u političkom sistemu.

Savet Evrope je razradio Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu. Taj model sa 20 kompetencija, koji je razvijen u okviru područja primene Demokratskih projekata Saveta Evrope, opisuje kako se vrednosti demokratije primenjuju u školama u svakodnevnom životu. U svakoj situaciji učenja, vidljivi su neki od ovih elemenata. U svakom razredu mnogi od njih se već primenjuju, ali mi kao nastavnici često sami njih nismo svesni.

“Leptir” demokratije sa 20 kompetencija

Ovo je model kompetencija iz Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK), u kome se nabroja 20 kompetencija koje su potrebne pojedincima kako bi funkcionisali kao demokratski i međukulturno kompetentni građani. Često navođen kao “leptir”, ovaj model je razvila *ad hoc* ekspertska grupa za ROKDK i usvojili su ga evropski ministri obrazovanja u aprilu 2016. Taj model, deskriptori kompetencija i smernice za primenu zajedno sačinjavaju ROKDK.

Demokratska kultura se oslanja na građane koji imaju vrednosti, stavove, veštine, znanje i kritičko razumevanje opisane u modelu kompetencija napred. Prema tome, taj okvir pruža detaljne deskriptore za svaku od 20 kompetencija. Oni su napisani uglavnom za nastavnike i učenike kako bi razumeli i primenjivali demokratske prakse u razredu i školskim zgradama.

Deskriptori kompetencija su iskazi koji opisuju uočljiva ponašanja koja pokazuju kada je neka osoba postigla određeni nivo neke konkretne kompetencije. Ovo je važno za razvoj demokratije zato što, kada vidimo da se kompetencije i deskriptori primenjuju u porodičnom životu, znamo da društvo nije demokratsko samo na papiru, nego da su demokratski postupci i rezultati uočljivi u stvarnosti. Porodica je važno mesto za obuku za ovo: deca doživljavaju demokratiju na delu kao deo njihove normalne svakodnevne rutine.

Ovaj priručnik 'Viđenje inkluzije iznutra' vam obezbeđuje, ne samo kompetencije i deskriptore, nego takođe i 'baštu kompetencija' (videti poslednju stranicu ovog priručnika). Vi i svi ostali ključni igrači možete da koristite ovaj poster kako biste razradili profil demokratije vašeg razreda, vaše škole, vašeg osoblja itd.

Demokratija, kao što se obično tumači, označava jedan oblik upravljanja od strane ili u ime ljudi. Glavna osobina takvog upravljanja jeste biti pun razumevanja za gledišta većine. Iz ovog razloga, demokratija ne može da funkcioniše u odsustvu institucija koje osiguravaju inkluziju odraslih građana, organizaciju redovnih, osporavanih, slobodnih i poštenih izbora, vladavine većine i odgovornosti vlade. Međutim, iako demokratija ne može da postoji bez demokratskih institucija i zakona, ove institucije same ne mogu da funkcionišu, osim ukoliko građani ne praktikuju demokratsku kulturu i imaju demokratske vrednosti i stavove. Između ostalih stvari, one obuhvataju: opredeljenost za javne rasprave, spremnost da se izraze sopstvena mišljenja i da se slušaju mišljenja drugih, uverenje da razlike u mišljenju i konflikti moraju da se rešavaju mirno, opredeljenost da se odluke donose većinom, opredeljenost za zaštitu manjina i njihovih prava, priznanje da vladavina većine ne može da ukine manjinska prava i opredeljenost za vladavinu prava.

Demokratija takođe zahteva opredeljenost građana da aktivno učestvuju u javnom domenu. Ukoliko građani ne poštuju ove vrednosti, stavove i prakse, onda demokratske institucije ne mogu da funkcionišu. U kulturno raznovrsnim društvima, demokratski procesi i institucije zahtevaju međukulturni dijalog.

Osnovno načelo demokratije je da oni pogođeni političkim odlukama mogu da izražavaju svoja gledišta kada se donose odluke, i da donosioci odluka uzimaju u obzir ova gledišta. Međukulturni dijalog je, prvo i pre svega, najvažnije sredstvo kroz koje građani mogu da iskažu svoja gledišta sugrađanima različitih kulturnih pripadnosti. Drugo, to je sredstvo pomoću koga donosioci odluka mogu da razumeju gledišta svih građana, uzimajući u razmatranje njihove razne samopripisane kulturne pripadnosti. U kulturno raznovrsnim društvima, međukulturni dijalog je tako presudan za obezbeđenje da svi građani budu podjednako u stanju da učestvuju u javnim diskusijama i procesima odlučivanja. Demokratija i međukulturni dijalog su komplementarni u kulturno raznovrsnim društvima.

Vrednosti su opšta uverenja koja pojedinci imaju o ciljevima kojima ljudi treba da streme u svojim životima. Ona motivišu delovanje i takođe služe kao vodeća načela o tome kako postupati. Vrednosti nadilaze konkretne postupke i kontekste, i imaju kvalitet normativnog recepta za ono što treba da se uradi ili misli širom niza situacija. Vrednosti nude standarde ili kriterijume za: ocenjivanje postupaka, i sopstvenih i postupaka drugih ljudi; opravdavanje mišljenja, stavova i ponašanja; odlučivanja; planiranje ponašanja i pokušavanje da se utiče na druge.

Stav je opšta mentalna orijentacija koju pojedinac usvaja prema nekome ili nečemu (na primer, nekoj osobi, grupi, instituciji, problematičnom pitanju, događaju ili simbolu). Stavovi se obično sastoje od četiri komponente: uverenja ili mišljenja o predmetu tog stava, emocije ili osećanja prema tom predmetu, ocenjivanja (ili pozitivnog ili negativnog) tog predmeta i tendencije da se ponašamo na poseban način prema tom predmetu.

Veština je sposobnost za obavljanje složenih, dobro organizovanih pojava ili razmišljanja ili ponašanja na prilagodljiv način, kako bi se postigao neki posebni krajnji cilj. Postoji osam skupova veština koje su važne za demokratsku kulturu, kao što je nabrojano na sledećim stranicama.

Znanje je skup informacija koje poseduje neka osoba, dok je razumevanje poimanje i shvatanje značenja. Termin "kritičko razumevanje" se koristi da se naglasi potreba za poimanjem i shvatanjem značenja u kontekstu demokratskih procesa i međukulturnog dijaloga koji će uključiti aktivno razmišljanje i kritičko ocenjivanje o tome što se razume i tumači (nasuprot automatskom, uobičajenom i tumačenju bez razmišljanja).

Ispod sve četiri dimenzije (vrednosti, stavova, veština, znanja i kritičkog razumevanja), Savet Evrope je razvio deskriptore koji pomažu da se opišu uočljivi demokratski postupci. Oni su uglavnom razvijeni u školske svrhe, pa ipak takođe mogu da budu merodavni i važni i u svakodnevnom životu jedne porodice.

Kao primer, možemo da pogledamo kompetenciju 13 (empatiju). Postoji 6 deskriptora koji pokazuju postupke koji se pokazuju kod nekog člana porodice koji gaji osećaj empatije u svom svakodnevnom životu:

- ▶ Može da prepozna kada je nekom ortaku potrebna njegova ili njena pomoć.
- ▶ Izražava saosećanje zbog loših stvari koje je video ili videla da se dešavaju drugim ljudima.
- ▶ Pokušava da bolje razume svoje prijatelje zamišljajući kako stvari izgledaju iz njihove perspektive.
- ▶ Uzima u obzir osećanja drugih ljudi kada donosi odluke.
- ▶ Izražava gledište da, kada misli o ljudima u drugim zemljama, deli njihove radosti i tuge.
- ▶ Tačno identifikuje osećanja drugih, čak i kada oni ne žele da ih pokažu.

Ovde ja važno napomenuti da elementi Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK) nisu samo postupanja koja roditelji ili prosvetni radnici treba da očekuju od dece ili omladine. Oni takođe treba da se posmatraju obrnuto: ukoliko se sami odrasli ne obavežu na uspeh i učenje kako bi postali bolji demokratski građani (propusti nisu samo dopušteni, nego se smatraju normalnim delom procesa učenja), onda proces podučavanja istih ne bi trebalo čak ni započinjati.

Kako bi se pomoglo ličnom procesu učenja i kao predlog da se oni prilagode svakodnevnom porodičnom životu, u narednom poglavlju će biti prikazano 135 deskriptora.

Svih 135 deskriptora kako se javljaju demokratske kompetencije

VREDNOSTI

Vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava

1. Tvrdi da ljudska prava uvek treba da se štite i poštuju
2. Tvrdi da posebna prava dece treba da poštuje i štiti društvo
3. Brani gledište da niko neće biti podvrgnut mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju
4. Tvrdi da sve javne institucije treba da poštuju, štite i primenjuju ljudska prava
5. Brani gledište da kada su ljudi u zatvoru, mada podležu restrikcijama, ovo ne znači da manje zaslužuju poštovanje i dostojanstvo nego bilo ko drugi
6. Izražava gledište da svi zakoni treba da budu konzistentni sa međunarodnim normama i standardima ljudskih prava

Vrednovanje kulturne različitosti

7. Promoviše gledište da treba da budemo tolerantni prema različitim uverenjima koja imaju drugi u društvu
8. Promoviše gledište da čovek uvek treba da teži ka međusobnom razumevanju i sadržajnom dijalogu između ljudi i grupa koje se percipiraju kao "različite" jedne od drugih
9. Izražava gledište da kulturna različitost unutar društva treba pozitivno da se ceni i uvažava
10. Tvrdi da treba da se koristi međukulturni dijalog kako bi nam pomogao da prepoznamo naše različite identitete i kulturne pripadnosti
11. Tvrdi da međukulturni dijalog treba da se koristi kako bi se razvijalo poštovanje i kultura "zajedničkog života"

Vrednovanje demokratije, pravde, pravičnosti, jednakosti i vladavine prava

12. Tvrdi da škole treba da uče učenike o demokratiji i kako da postupaju kao demokratski građani
13. Izražava gledište da svi građani treba da se tretiraju jednako i nepristrasno po zakonu
14. Tvrdi da zakoni uvek treba pravedno da se primenjuju i izvršavaju
15. Tvrdi da demokratski izbori uvek treba da se sprovedu slobodno i pošteno, prema međunarodnim standardima i nacionalnom zakonodavstvu, i bez bilo kakvih prevara
16. Izražava gledište da, kadgod neki javni zvaničnik vrši vlast, on ili ona ne treba da zloupotrebljava tu vlast i da prelazi granice svog zakonskog ovlašćenja

17. Izražava podršku gledištu da sudovi treba da budu dostupni svima tako da se ljudima ne uskraćuje prilika da podnesu neki predmet sudu zato što je to previše skupo, naporno ili komplikovano uraditi
18. Izražava podršku gledištu da oni kojima je poverena zakonodavna vlast treba da podležu zakonu i odgovarajućem ustavnom nadzoru
19. Izražava gledište da informacije o javnim praktičnim politikama i njihovoj primeni treba da se stave na raspolaganje javnosti
20. Tvrdi da treba da postoje delotvorni pravni lekovi protiv postupaka javnih tela vlasti koji krše građanska prava

STAVOVI

Otvorenost prema kulturnoj drugačijosti

21. Pokazuje zanimanje za učenje o uverenjima, vrednostima, tradicijama i pogledima ljudi na svet
22. Izražava zanimanje za putovanje u druge zemlje
23. Izražava radoznalost prema drugim uverenjima i tumačenjima i drugim kulturnim orijentacijama i pripadnostima
24. Izražava razumevanje prilike da čovek ima iskustva iz drugih kultura
25. Traži i pozdravlja povoljne prilike za susretanje ljudi sa različitim vrednostima, običajima i ponašanjima
26. Traži kontakt sa drugim ljudima kako bi saznao(la) o njihovoj kulturi

Poštovanje

27. Daje prostor drugima da se iskazuju
28. Izražava poštovanje prema drugim ljudima kao jednakim ljudskim bićima
29. Tretira sve ljude sa poštovanjem bez obzira na njihovo kulturno poreklo
30. Izražava poštovanje prema ljudima koji su različitog socioekonomskog statusa od njega/nje
31. Izražava poštovanje prema verskim razlikama
32. Izražava poštovanje prema ljudima koji imaju drugačija politička mišljenja od njega/nje

Građanska svest

33. Izražava spremnost da sarađuje i radi sa drugima
34. Sarađuje sa drugim ljudima radi stvari od zajedničkog interesa
35. Izražava rešenost da ne bude posmatrač kada se krše dostojanstvo i prava drugih
36. Diskutuje šta može da se uradi da se pomogne kako bi se zajednica učinila boljim mestom (za život)
37. Izvršava obaveze i odgovornosti aktivnog građanstva ili na lokalnom, nacionalnom ili na globalnom nivou
38. Preduzima mere da ostane obavešten(a) o građanskim pitanjima

Odgovornost

39. Pokazuje da prihvata odgovornost za svoje postupke
40. Ukoliko povredi nečija osećanja, izvinjava se
41. Dostavlja traženi rad na vreme
42. Pokazuje da preuzima odgovornost za sopstvene greške
43. Konzistentno ispunjava obaveze preuzete prema drugima

Samoeфикаsnost

44. Izražava uverenje u sopstvenu sposobnost da razume probleme
45. Izražava uverenje da može da obavlja aktivnosti koje je on ili ona planirao(la)

46. Izražava verovanje u sopstvenu sposobnost ili da obilazi prepreke kada sledi neki cilj
47. Ukoliko hoće da se menja, on ili ona izražava samouverenost da to može da uradi
48. Pokazuje da se oseća siguran(na) u svoje sposobnosti da prihvata životne izazove
49. Pokazuje samouverenost da zna kako da rešava nepredviđene situacije zbog svoje snalažljivosti

Tolerancija prema nejasnoćama

50. Dobro se bavi drugim ljudima koji imaju niz različitih gledišta
51. Pokazuje da može privremeno da suspenduje sudove o drugim ljudima
52. Lagodno se oseća u nepoznatim situacijama
53. Bavi se neizvesnošću na pozitivan i konstruktivan način
54. Dobro radi u nepredvidljivim okolnostima
55. Izražava želju da se njegove ili njene sopstvene ideje i vrednosti dovode u pitanje
56. Uživa u izazovu rešavanja nejasnih problema
57. Izražava zadovoljstvo u bavljenju situacijama koje su komplikovane

VEŠTINE

Veštine samostalnog učenja

58. Pokazuje sposobnost da identifikuje resurse za učenje (npr. ljude, knjige, Internet)
59. Traži pojašnjenje novih informacija od drugih ljudi kada je potrebno
60. Može da uči o novim temama uz minimalni nadzor
61. Može da proceni kvalitet sopstvenog rada
62. Može da odabere najpouzdanije izvore informacija ili saveta iz niza dostupnih
63. Pokazuje sposobnost da prati, definiše, prioritizuje i završava zadatke bez direktnog nadzora

Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja

64. Može da identifikuje sličnosti i razlike između novih informacija i onoga što je već poznato
65. Koristi dokaze da podrži svoja mišljenja
66. Može da proceni rizike povezane sa različitim opcijama
67. Pokazuje da razmišlja o tome da li su informacije koje koristi tačne
68. Može da identifikuje sve nedoslednosti ili nekonzistentnosti ili odstupanja u materijalima koji se analiziraju
69. Može da koristi eksplicitne i odredive kriterijume, načela ili vrednosti da bi donosio(la) sudove

Veštine slušanja i posmatranja

70. Pažljivo sluša mišljenja koja se razlikuju
71. Pažljivo sluša druge ljude
72. Posmatra gestikulacije i opšti govor tela govornika kako bi mu/joj to pomoglo da otkrije značenje onoga o čemu govore
73. Može da delotvorno sluša kako bi dešifrovao(la) značenja i namere drugih osoba
74. Obraća pažnju na ono što drugi ljudi podrazumevaju, ali ne kažu
75. Primećuje kako ljudi drugih kulturnih pripadnosti reaguju na istu situaciju na različite načine

Empatija

76. Može da prepozna kada je ortaku potrebna njegova ili njena pomoć
77. Izražava saosećanje za loše stvari koje je video(la) da su se dogodile drugim ljudima
78. Pokušava da bolje razume svoje prijatelje zamišljajući kako stvari izgledaju iz njihove perspektive

79. Uzima u obzir osećanja drugih ljudi kada donosi odluke
80. Izražava gledište da, kada misli o ljudima u drugim zemljama, deli njihove radosti i tuge
81. Tačno identifikuje osećanja drugih, čak i kada oni neće da ih pokažu

Fleksibilnost i adaptabilnost

82. Menja svoja mišljenja ukoliko mu/joj se pokaže kroz racionalan argument da je to potrebno
83. Može da menja odluke koje je doneo(la) ukoliko posledice tih odluka pokažu da je to potrebno
84. Prilagođava se novim situacijama korišćenjem nove veštine
85. Prilagođava se novim situacijama primenjujući znanje na drugačiji način
86. Usvaja sociokulturne konvencije drugih kulturnih ciljnih grupa kada ima interakciju sa članovima tih grupa
87. Može da menja sopstveno ponašanje kako bi ga učinio(la) odgovarajućim za druge kulture

Jezičke, komunikativne i višejezičke veštine

88. Može da izrazi svoje misli o nekom problemu
89. Traži od govornika da ponove ono što su rekli ukoliko mu/joj to nije bilo jasno
90. Postavlja pitanja koja pokazuju njegovo ili njeno razumevanje stavova drugih ljudi
91. Može da prihvati različite načine izražavanja učtivosti na nekom drugom jeziku
92. Može da posreduje jezički u međukulturnim razmenama prevođenjem, tumačenjem ili objašnjavanjem
93. Može da uspešno izbegava ili rešava međukulturne nesporazume.

Veštine saradivanja

94. Gradi pozitivan odnos sa ostalim ljudima u grupi
95. Kada radi kao član grupe, uradi svoj deo posla te grupe
96. Radi na izgradnji konsenzusa kako bi se postigli grupni ciljevi
97. Kada radi kao član grupe, obaveštava ostale o svim merodavnim ili korisnim informacijama
98. Stvara entuzijazam među članovima grupe za postizanje zajedničkih ciljeva
99. Kada radi sa drugima, podržava druge ljude uprkos razlikama u gledištima.

Veštine rešavanja konflikata

100. Može da komunicira sa stranama u konfliktu i na način pun poštovanja
101. Može da identifikuje opcije za rešavanje konflikata
102. Može da pomaže drugima da razreše konflikte unapređujući njihovo razumevanje raspoloživih opcija
103. Može da podstiče strane upletene u sukobe da aktivno slušaju jedna drugu i dele svoja problematična pitanja i brige
104. Redovno pokreće komunikaciju kako bi pomogao(la) da se reše interpersonalni konflikti
105. Može delotvorno da se bavi emocionalnim stresom, anksioznošću i nesigurnošću drugih ljudi u situacijama koje uključuju konflikt

POZNAVANJE I KRITIČKO RAZUMEVANJE

Poznavanje i kritičko razumevanje sebe

106. Može da opiše sopstvene motivacije
107. Može da opiše načine na koje njegove ili njene misli i emocije utiču na njegovo ili njeno ponašanje
108. Može da kritički razmišlja o sopstvenim vrednostima i uverenjima
109. Može da se bavi kritičkom samorefleksijom iz više različitih perspektiva
110. Može da kritički razmišlja o sopstvenim predrasudama i stereotipima i o tome šta stoji iza njih

111. Može da kritički razmišlja o sopstvenim emocijama i osećanjima u čitavom nizu situacija.

Znanje i kritičko razumevanje jezika i komunikacije

- 112. Može da objasni kako ton glasa, kontakt očima i govor tela mogu da pomognu komunikaciji
- 113. Može da opiše društveni uticaj i efekte različitih stilova komunikacije na ostale
- 114. Može da objasni kako su nekada društveni odnosi šifrovani u lingvističke forme koje se koriste u razgovorima (npr. u pozdravima, oblicima obraćanja, korišćenju psovki)
- 115. Može da objasni zašto ljudi drugih kulturnih pripadnosti mogu da prate različite verbalne i neverbalne komunikativne razgovore koji su sadržajni iz njihove perspektive
- 116. Može da kritički razmišlja o različitim komunikativnim konvencijama koje se koriste u najmanje jednoj drugoj društvenoj grupi ili kulturi.

Poznavanje i kritičko razumevanje sveta (uključujući i politiku, pravo, ljudska prava, kulturu, kulture, vere, istoriju, medije, ekonomije, životnu sredinu i održivost)

- 117. Može da objasni značenje osnovnih političkih koncepata, uključujući i demokratiju, slobodu, građanstvo, prava i odgovornosti
- 118. Može da objasni zašto svako ima odgovornost da poštuje ljudska prava drugih
- 119. Može da opiše osnovne kulturne prakse (npr. navike u ishrani, prakse pozdravljanja, načine obraćanja ljudima, učtivost) u nekoj drugoj kulturi
- 120. Može da kritički razmišlja o tome kako je njegov ili njen sopstveni pogled na svet samo jedan od mnogih pogleda na svet
- 121. Može da proceni uticaj društva na prirodni svet, na primer, u smislu porasta stanovništva, razvoja stanovništva, potrošnje resursa
- 122. Može da kritički razmišlja o rizicima povezanim sa ekološkom štetom
- 123. Može da objasni univerzalnu, neotuđivu i nedeljivu prirodu ljudskih prava
- 124. Može da kritički razmišlja o odnosu između ljudskih prava, demokratije, mira i bezbednosti u globalizovanom svetu
- 125. Može da kritički razmišlja o izvornim uzrocima kršenja ljudskih prava, uključujući i o ulozi stereotipa i predrasude u procesima koji dovode do zloupotreba ljudskih prava
- 126. Može da objasni opasnosti od generalizovanja od individualnih ponašanja do čitave kulture
- 127. Može da kritički razmišlja o verskim simbolima, verskim ritualima i religioznim korišćenjima jezika
- 128. Može da opiše efekte koje ima propaganda u savremenom svetu
- 129. Može da objasni kako ljudi mogu da se čuvaju i štite od propagande
- 130. Može da opiše raznovrsne načine na koje građani mogu da utiču na praktičnu politiku
- 131. Može da kritički razmišlja o evolutivnoj prirodi okvira ljudskih prava i stalnom razvoju ljudskih prava u različitim regionima sveta
- 132. Može da objasni zašto nema kulturnih grupa koje imaju fiksne inherentne karakteristike
- 133. Može da objasni zašto sve verske grupe neprekidno evoluiraju i menjaju se
- 134. Može da kritički razmišlja o tome kako se istorije često prikazuju i podučavaju sa etnocentrične tačke gledišta
- 135. Može da objasni nacionalne ekonomije i kako ekonomski i finansijski procesi pogađaju funkcionisanje društva

KAKO KORISTITI MODEL KOMPETENCIJA

Za samorefleksiju nastavnika

Biti "demokratski nastavnik" zahteva više od toga da čovek samo bude dobar u svom predmetu. To zahteva, da navedemo samo nekoliko stvari, sposobnost da se slušaju učenici, kolege i roditelji, otvorenost prema kulturnim pripadnostima i praksama koje oni unose u obrazovni proces i empatiju, i osećaj odgovornosti za dobrobit i osnaživanje svih učenika. Ovo je jedan od ciljeva KDK: pomaganje nastavnicima da postanu više demokratski. Stoga je razvijen alat za samorefleksiju nastavnika da bi se podržali nastavnici i nastavnici učenika u razvoju njihovog demokratskog profesionalnog etosa i kompetencija. Ovde možete da mu pristupite direktno i da nađete sopstveni način sopstvenim tempom rada: <https://trt.intercultural.ro/>

Svrha ovog alata je da prati nastavnike i one koji dalje prenose znanja u ovom procesu i u njihovom radu sa Referentnim okvirom kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK) Saveta Evrope. On može da se koristi kao alat za upoznavanje sa ROKDK, ali takođe može da se posmatra kao vrlo opšti priručnik za samorefleksiju o nastavi i demokratskim kompetencijama. Ovaj alat može da vas vodi i strukturira vaš put istraživanja i razvoja vaše uloge i prakse kao nastavnika, dok vam omogućava da odlučite koliko vremena i napora želite da uložite u njega.

Različiti delovi u alatu za samorefleksiju:

- ▶ Otkrivanje modela kompetencija za demokratsku kulturu
- ▶ Zagrevanje: upoznajte se sa zapažanjem, razmišljanjem i samorefleksijom o KDK
- ▶ Moduli: moduli za razmišljanje koji slede fokus teme projekta "Free to Speak, Safe to Learn (Slobodni da govore, bezbedni da uče) – Democratic Schools for All (Demokratske škole za sve)" Saveta Evrope. Ti moduli mogu da se obrađuju bilo kojim redosledom; svaki modul je zasebna, nezavisna jedinica.

Neke moguće tačke ulaza i načini korišćenja alata za samorefleksiju:

▶ **Dobro ste upoznati sa ROKDK:**

=> možete da počnete sa ličnim razmišljanjima u odeljku Zagrevanje ili da direktno izaberete tematski modul koji vas zanima.

▶ **Donekle ste upoznati sa ROKDK, ali niste sigurni oko nekih aspekata:**

=> možete da uradite kviz. Ukoliko postignete besprekoran rezultat, možete da uradite kako je napred navedeno. Ako ne, možda ćete hteti da pročitate ROKDK ukratko i da onda ponovo uradite kviz.

▶ **Sada otkrivате ROKDK:**

=> zavisno od vašeg poželjnog stila učenja i rada, možete da izaberete jednu od niže opisanih opcija (ali takođe možete da gradite put kroz ovaj alat na svoj sopstveni način).

Ukoliko neko više voli da prvo ima jasno koncepte, taj može da počne sa čitanjem ROKDK, a onda da uradi kviz i potom pređe na ostale odeljke.

Ukoliko neko više voli da nešto uradi, nešto istražuje praktično i dođe do konceptualnih pojašnjenja samo kada i ukoliko je potrebno, onda on/ona bira bilo koji tematski modul i, kada identifikuje potrebu, prelazi na ROKDK ukratko i pojašnjava merodavne koncepte.

Ukoliko neko više voli da prvo razmišlja o sebi, a onda da razmišlja o konceptima i/ili praksi, taj počinje sa odeljkom za zagrevanje.

Model kompetencija za planiranje

Nastavnici mogu da organizuju niz pedagoških pristupa koji su prikladni za razvoj KDK i tako pomognu da se stvore zabavnija i bezbednija okruženja za učenje dok se bave nasilničkim, diskriminatornim i antidemokratskim strukturama unutar ambijenta učionice. Kroz planiranje, sprovođenje razvoja KDK među učenicima i ocenjivanje njihovih aktivnosti, nastavnici će se, kao facilitatori učenja, fokusirati na načela Okvira i usvojiti pedagoške pristupe i metode koji podstiču učenike da postanu aktivno uključeni u doživljavanje, otkrivanje, dovođenje u pitanje, analizu, poređenje, razmišljanje i saradnju. Oni ponovo razmatraju svoju ulogu u razredu kako bi se bolje obraćali učenicima kao kompletnim osobama i bavili decom sa njihovim

glavama, srcima i rukama i razvijali prakse koje su najprilagođenije razvoju autonomije i odgovornosti učenika u stvarima kompetencije za demokratsku kulturu.

Da na početku odgovorimo na pitanje koje se često čuje: Razvoj KDK može da se razume i eksplicitno, kao tema, i implicitno, kao transverzalno pitanje integrisano u sveukupne procese nastave i učenja koji se odvijaju u školama unutar okvira zajedničke odgovornosti. Pedagoški pristupi integrisani u KDK i niže sumirani su, kao što će znatiiskusni prosvetni radnici, ne samo pogodni za razvoj KDK, nego takođe pomažu da se stvore zabavnija i bezbednija okruženja za učenje i nađu načini za bavljenje nasilničkim, diskriminatornim i antidemokratskim strukturama unutar okruženja.

Kako organizovati proces učenja

Sledeća pitanja mogu da usmeravaju razmišljanje o tome kako da se organizuju procesi učenja:

Šta biste rekli u kojoj meri vaša nastava doprinosi tome da učenici postanu aktivni građani/koji poštuju ljudska prava?
Koliko često vaši učenici imaju priliku da iskažu sopstvene ideje/ da slušaju različita gledišta, diskutuju o njihovim razlikama na času?
Koliko često se pitanja bitna za ljudska prava, demokratsko građanstvo, pravdu, jednakost ili vladavinu prava postavljaju u nastavi u kojoj ste nastavnik?
Kako vaša trenutna praksa olakšava razvoj intelektualnih, ličnih i društvenih resursa koji će omogućiti učenicima da participiraju kao aktivni građani?
Kako obezbeđujete vreme za učenike da rade jedni sa drugima kako bi jačali svoje razumevanje, kao i vežbali socijalne veštine, te tako podsticali i individualne i društvene procese i rezultate?
Koliko često uključujete praktične aktivnosti i iskustvene pristupe?
Da li efektivno unosite prethodno iskustvo učenika u vašu nastavu?

Principi planiranja

Planiranje i sprovođenje razvoja KDK među učenicima je važno za sve facilitatore učenja. Biti upoznat sa nekim od njih će pomoći nastavnicima, kao facilitatorima, da uključe povoljne prilike za:

Iskustvo. Odgovarajući način razvoja stavova poštovanja i otvorenosti, kao i empatije, jeste pružanjem povoljnih prilika za učenje kroz iskustvo, koje mogu da budu ili stvarne ili zamišljene; učenici su u stanju da iskuse ove stavove kroz, na primer, igre, aktivnosti, tradicionalne medije i društvene medije, interakciju licem u lice sa drugima ili kroz prepisku.
Poređenje. Učenici mogu da imaju koristi od izlaganja "razlikama". Učenici često porede ono što je nepoznato sa onim što je poznato i ocenjuju to nepoznato kao "bizarno", kao "gore" ili čak kao "necivilizovano". Nastavnici treba da budu svesni ove vrste poređenja vrednosti i da je zamene poređenjem radi razumevanja, što uključuje posmatranje sličnosti i razlika na neosuđujući način i zauzimanje gledišta druge strane. Učenici razmišljaju i bave se svesnim poređenjem sopstvenih vrednosti i stavova sa drugačijim, kako bi postali svesniji toga kako konstruišu stvarnost.
Analiza. Iza sličnosti i razlika postoje objašnjenja za prakse, razmišljanja, vrednosti i uverenja. Facilitatori mogu da podržavaju svoje učenike u analizi onoga što može da leži ispod onoga što mogu da vide da drugi rade i govore. Ovo može da se postigne, na primer, pažljivom diskusijom i analizom, putem metoda zasnovanim na upitima, pisanih ili audio/video izvora.
Razmišljanje. Poređenje, analiza i iskustvo treba da budu praćeni vremenom i prostorom za razmišljanje i razvoj kritičke svesti i razumevanja. Facilitatori, naročito u neformalnom i formalnom obrazovanju, treba da osiguraju da se to vreme i prostor obezbede na promišljen i planirani način.

Mere. Razmišljanje može i treba da bude osnova za preuzimanje mera, za angažovanje sa drugima kroz dijalog i za uključivanje u kooperativne aktivnosti sa drugima. Facilitatori mogu da preuzmu odgovornost za podsticanje i čak i upravljanje kooperativnim merama, na primer, u vršenju poboljšanja u društvenom i fizičkom okruženju kroz "celoškolske" pristupe ili partnerstva škola.

3.3. Model kompetencija za evaluaciju nastave

Posmatrajte demokratsku kulturu u razredu kroz kompetencije i odgovarajuće deskriptore

- ▶ Primite na znanje svih 20 kompetencija i 135 deskriptora
- ▶ Analizirajte razred koristeći te kompetencije i deskriptore: koji se koriste, pokazuju, vežbaju?
- ▶ Pokušajte da pazite na vreme između nastave, odmora, sporednih diskusija. Koje kompetencije i deskriptori su vidljivi?
- ▶ Popunite listu sa kompetencijama koje ste zapazili i zapišite kada je svaka bila vidljiva u toku časa.

Kompetencija i odgovarajući deskriptori koji su viđeni (izaberite od 20 kompetencija iz 'leptira'). Kompetencije nisu nikada izolovane. One idu u grupama!	Situacija učenja u toku koje su primenjeni ili vežbani kompetencija/deskriptori.

DEO C:
TEŽAK OBLIK SVAKODNEVNE
ISKLUČENOSTI:
VRŠNJAČKO NASILJE

UVOD: VRŠNJAČKO NASILJE - VAŽNA TEMA SVUGDE

Vršnjačko nasilje nije novi fenomen. Ono je široko rasprostranjeno u mnogim školama, mada ga ne treba mešati sa kratkotrajnim konfliktima, raspravama, agresivnim konfrontacijama ili isključenostima među decom i odraslima. Vršnjačko nasilje može da pogodi niz situacija, kao što su:

- ▶ Nastavnik govori prezirno o nekom učeniku pred razredom zato što ona popušta ili je uvek bolesna.
- ▶ Ili drugovi iz razreda šapuću, kikoću se ili dobacuju uvredljive primedbe kada neki konkretni učenik progovori.
- ▶ Ima devojčica u jednom odeljenju 7. razreda koje zadirkuju drugaricu iz razreda strankinju zbog njenog izgleda i lošeg jezika.
- ▶ Dečaci iz jednog odeljenja četvrtog razreda čekaju u zasedi jednog stidljivog, pomalo štrkljavog kolegu učenika na putu do škole i iznuđuju novac ili odeću od njega.
- ▶ Ima jedna majka koju bojkotuju na roditeljskim sastancima uz ironične poglede od ostalih roditelja i nastavnika.
- ▶ Kolege u zbornici okreću glavu i prestaju da razgovaraju kada uđe određeni kolega.

Odrasli su često zbunjeni ili se prave da ne vide, dok žrtve, bilo da su deca ili odrasli, krive sebe i sve više se socijalno izoluju. Nastavnici su obično iznenađeni kada im se obrate u vezi sa vršnjačkim nasiljem u nekom razredu. Ovo je zato što se vršnjačko nasilje često događa itekako suptilno i uglavnom van časa, u toku odmora ili na putu do škole.

Što se duže nastavlja vršnjačko nasilje, to je teže naći neko rešenje i to je sigurnije da će dotična deca ili odrasli biti fizički ili emocionalno pogođeni. Ono što ovde takođe treba pomenuti je vrlo specifičan oblik isključenosti i mobinga, o kome se sve više i više diskutuje pod terminom anticiganizam (antigypism). Anticiganizam je specifični rasizam prema Romima, Sintima, Travellersima i drugima koji su stigmatizovani kao 'cigani' u mašti javnosti. Iako ovaj termin nailazi na sve veće institucionalno priznanje, još uvek ne postoji jedinstveno razumevanje njegove prirode i implikacija. Anticiganizam se često koristi u uskom smislu da označi antiromske stavove ili za izražavanje negativnih stereotipa u javnoj sferi u školama ili putem govora mržnje. Međutim, anticiganizam dovodi do mnogo šireg spektra diskriminatorskih izraza i praksi, uključujući i mnoge implicitne ili skrivene manifestacije. Anticiganizam se ne odnosi samo na ono što se kaže, nego takođe i na ono što se radi, i šta se ne radi.

U sledećim kratkim poglavljima, prvo su prezentirane najvažnije osnovne informacije. Iza ovoga slede kratke i jasne indikacije mogućih pravaca delovanja. Međutim, na početku, ne treba da se krije jedan važan fenomen. Šta ako to nisu drugovi iz razreda, nego je nastavnik taj koji je počinilac nasilja?

A ŠTA KADA JE NASTAVNIK NASILNIK?

Nakon ukidanja telesnog kažnjavanja, nastavnici i dalje koriste nasilje protiv učenika u školama. Te metode su postale suptilnije: verbalni napadi, cinizam, uvrede i klevete služe kao zamene za batinu. Nastavničko nasilje je tabu tema. Političari, nastavnici i roditelji čute o ovom problemu. To je pogrešno! Učenici koji nemaju nikoga da im pomogne su svačija meta za nasilje nastavnika.

Nijedan nastavnik ne ide u školu ujutro sa čvrstom namerom da muči učenike. Samo mali broj podstrekača zagovara nasilje u razredu. Nastavnici su pod ogromnim pritiskom u školi i često se osećaju poraženim. Kada su učenici previše neposlušni, mnogi od njih ne znaju kako sebi da pomognu i grabe učenike. Da li su stoga nastavnici prave žrtve školskog sistema? Ne! Oni su slobodno odabrali svoju profesiju i mogu da brane sopstvene interese kao odgovorni građani. Deca, s druge strane, moraju da idu u školu. Ona su na milosti i nemilosti svojih nastavnika.

Nasilje u razredu ima mnoga lica: nastavnici ignorišu mučenje i ostaju neaktivni, čak i kada su slomljene kosti i kada rane krvare. Neki nastavnici zadirkuju učenike mesecima, namerno ih izlažući ruganju od kolega učenika. Nekada se nastavnici vraćaju na prastare pojavne oblike udaranja glavom u čelo i šutiranja u tur, terajući štice učenika da stoje u čošku satima, ili zabranjujući učenicima da idu u toalet sve dok se ne upiške.

Ukoliko roditelji dignu buku protiv takvih praksi, nastavnici i školski administratori često ublažavaju to krivično delo. To je izrovani incident, šala, nesrećna primedba, razumljiva prekomerna reakcija. Napadi se javljaju pre svega u navodno bezbednom okruženju osnovnih škola. Roditeljima se savetuje da što je pre moguće razgovaraju sa dotičnim nastavnikom. Ukoliko ovo ne pomogne, treba da uključe predsednika odeljenske zajednice, školsku upravu i predstavnika roditelja. Ako ima sreće, može da se nađe neko rešenje: nastavnik završava kurs lečenja i obuke za nenasilnu komunikaciju ili obuku za borbu protiv agresije. Međutim, stvari obično ispadnu drugačije. Zbog pogrešno shvaćenog duha zajedništva, kolege, direktori škola i tela vlasti opstruišu stvar. Oni pridaju malo važnosti optužbama i klevetaju žrtve kao okidače. Roditelji su bespomoćni u ovoj situaciji. Zbog toga se često preporučuje da se osnuje spoljašnja kancelarija Ombudsmana koji će nepristrasno posredovati između stranaka. Nezavisno od ovoga, štrajk može da dovede pameti školsku upravu: Pogođena deca i roditelji stoje izvan škole narednog dana sa štampom. Školske vlasti mrze publicitet, tako da se slučaj obično rešava u roku od nedelju dana. U ozbiljnim slučajevima, eksperti preporučuju podnošenje kaznene prijave. Međutim, kazneni predmet može da se vuče godinama i ima potencijal da upropasti egzistenciju svih stranaka: nerve, vreme i finansije. Kruta hijerarhija u školama, zastarele strukture i načini postupanja koji bi bili nezamislivi u stvarnom životu ostavljaju učenike, roditelje i nastavnike sa osećanjem beskrajne bespomoćnosti i besa.

Zaključak: Nasilje od strane nastavnika je sveprisutno u školama. Da bi se tome stalo na put, vlasti i direktori škola moraju da pomognu pogođenim učenicima ma i bolesnim kolegama, umesto da zataškavaju napade.

OSNOVNE INFORMACIJE NA TEMU VRŠNJAČKOG NASILJA ZA PROSVETNE RADNIKE

Šta je vršnjačko nasilje?

Vršnjačko nasilje potiče od engleskog "to mob" i znači uznemiravati, vršiti mobing.

Pet karakteristika karakteriše tipične situacije vršnjačkog nasilja:

1. Sukob je postao ukopan.
2. Napadnuta osoba (retko nekoliko njih) je brojčano nadmašena. Ti napadi su sistematski i česti (npr. nedeljno).
3. Napadi se dešavaju tokom dužeg perioda vremena (3-4 meseca ili duže).
4. Osoba koja je žrtva vršnjačkog nasilja teško da ima bilo kakvu mogućnost da samostalno izbegne tu situaciju.
5. Svrha tih napada je često isključenost iz (radnog) tima ili razredne zajednice.

Da bi moglo da se govori o vršnjačkom nasilju, mora biti moguće otkriti nekoliko karakteristika istovremeno.

Vršnjačko nasilje se često pogrešno tumači i koristi u svakodnevnim sukobima. Ovo može da znači da se vršnjačko nasilje više ne uzima dovoljno za ozbiljno. Ovo znači da se termin mobing vrlo često koristi u svakodnevnom životu za normalne konfliktne situacije, ali ne može svako uznemiravanje ili neprijatan napad da se nazove mobingom.

Koje su razlike između vršnjačkog nasilja i konflikta?

Da bi razlikovao vršnjačko nasilje od konflikta, čovek mora da bude svestan nekih fundamentalnih razlika. Pošto postoje paralele, prelaz između konflikta i vršnjačkog nasilja je fluidan. Stoga sledeće indicije mogu da pomognu da se pojasni data situacija:

Vršnjačko nasilje:

- ▶ Činovi vršnjačkog nasilja **obično nisu direktno vidljivi odraslima**, pošto se oni često izvode skriveno. Za učenike, ono je obično lako prepoznatljivo.
- ▶ Tek kada **se akteri osećaju sigurnim** da odrasli više neće da intervenišu, ili se čak osećaju podržani izjavama odraslih dotičnoj osobi, onda oni stvarno otvoreno i vidljivo tiranišu.

- ▶ Vršnjačko nasilje **se ne radi o tome da akteri nalaze neko rešenje**. Neko rešenje bi ugrozilo status (kao što su moć, sigurnost, priznanje) i postojao bi rizik od gubljenja pozicije moći i superiornosti.
- ▶ Napadi se nastavljaju uprkos povlačenju ili odsustvu otpora onih koji su pogođeni. Akteri traže **neprestanu potvrdu** da su superiorni.

Konflikti:

- ▶ Konflikti se obično **rešavaju otvoreno** između strana u konfliktu.
- ▶ Fokus konflikta je neki **konkretan problem**.
- ▶ Konflikti, koji postaju sve akutniji, takođe pokazuju **agresivne napade u javnim prostorima**, kao što je školsko dvorište.
- ▶ U konfliktima (kao u vršnjačkom nasilju) zloupotreba moći može takođe da bude važna. Međutim, kada se postigne cilj, ne moraju da slede bilo kakvi dalji napadi.
- ▶ Konflikti se obično **završavaju nakon što su rešeni**. Taj kraj ne mora obavezno da bude konstruktivan. U konfliktima, često postoji tipična slika gubitnika i pobednika, ali obično nema dalje eskalacije, barem tokom izvesnog perioda vremena.

Kako može da nastane vršnjačko nasilje?

Okidač za pojavu vršnjačkog nasilja je složen. Na primer, neka nezgodna, isprepletana ili (emocionalno) poremećena grupa ili razredna klima može da bude važno žarište vršnjačkog nasilja. Nedovoljno napeti ili prenapeti učenici ili problemi sa samopoštovanjem takođe mogu da budu okidači.

Akteri traže ranjivosti u potencijalnim žrtvama ili njihove fizičke, psihološke ili socijalne razlike. Kada su nađeni takvi 'razlozi', uznemiravanje može da počne. Ukoliko akteri u ovoj fazi shvate da niko ništa ne radi oko tog uznemiravanja, oni se osećaju bezbedno i ohrabreni su da preduzimaju dalje mere.

Vršnjačko nasilje se ne javlja u svakoj sličnoj situaciji. Za ovo, treba da postoje razlozi za to negativno ponašanje aktera:

- ▶ Nikada nisu zaista naučili kako da se bore protiv konflikata.
- ▶ Oni sa tim izražavaju frustraciju.
- ▶ Imaju želju za priznanjem u razredu ili grupi.
- ▶ Kriju se i kompenzuju sopstveni strah od dolaženja u takve situacije ili pokazivanja svojih slabosti.
- ▶ Prenose nepravdu koju su doživeli na druge (npr. nasilje ili odbacivanje u porodici).
- ▶ Dosada i traganje za promenom.
- ▶ Želja za posedovanjem moći i kontrole nad svime.
- ▶ Latentni ili otvoreni pristupi rasizmu, homofobiji itd.
- ▶ Imaju sopstvena iskustva kao žrtve vršnjačkog nasilja.

Vršnjačko nasilje može da pogodi bilo koga, bez obzira na samopouzdanje, starost, rod, status itd.

Ko će (verovatnije) da bude žrtva vršnjačkog nasilja?

Iskustvo je pokazalo da postoje neke karakteristike koje čine da deca i mladi ljudi verovatnije postanu žrtve vršnjačkog nasilja. Međutim, čovek mora da ostane obazriv oko ovoga.

Žrtve vršnjačkog nasilja...:

- ▶ ... su senzitivne i prilično tihe ličnosti.
- ▶ ... pokazuju sklonost da budu preterano prilagođeni i nesigurni.
- ▶ ... često reaguju eksplozivno, agresivno i sa nedovoljno fleksibilnosti.
- ▶ ...uglavnom su fizički slabiji.
- ▶ ... imaju nisko samopoštovanje.
- ▶ ... pokazuju izbegavajuće ponašanje (izbegavaju konflikte).
- ▶ ...imaju karakteristike koje odstupaju od "norme" u razredu (npr. oštećenja, boju kože, izgled, odeću).
- ▶ ... novi su u razredu.
- ▶ ... posebno su marljivi ili takozvani štreberi.
- ▶ ... poseduju (elektronske uređaje) ili rade (sviraju neki instrument) nešto specijalno, što može da dovodi do zavisti.

Kojih je to tipičnih 9 faza vršnjačkog nasilja?

Tipične faze vršnjačkog nasilja:

1. Sukob

Neki novi konflikt može da postane okidač za proces vršnjačkog nasilja u atmosferi nepoverenja. Nekada ljudi koji su novopridošlice u grupi daju prognozu i napadaju površinski. Oni remete nestabilnu ravnotežu, naročito kada uzdrmajaju nepisane zakone, hoće da predstave nove ideje ili jednostavno da "urade nešto drugačije". Često, oni koji su umešani nisu svesni da je u toku proces vršnjačkog nasilja zato što se negativna osećanja ili konflikti ne rešavaju i ne razjašnjavaju. U svakom slučaju, žrtve vršnjačkog nasilja retko mogu tačno da opišu kada je započelo vršnjačko nasilje protiv njih.

2. Neprijateljstva

Rezultat je neprijateljstvo u formi prkosa prema određenim ljudima, često kritičkih, inovativnih ljudi. Oni sada postaju žrtvena jagnjad na koje se iskaljuju frustracije ili koje čovek jednostavno hoće da spreči da menjaju nešto oko "proverenih i isprobanih" uslova, naročito kada su na kocki uticaj i moć. Prvobitni konflikti se guraju u pozadinu. Formiraju se strane, žrtvama i počiniocima se dodeljuju njihove uloge. Stvaraju se mitovi o žrtvi pod motom: "Da nije tu W., mogli bismo da radimo bolje, brže.

3. Odbrana

Kod žrtava takvih napada, koji su obično vrlo suptilni i neupadljivi, pada motivacija, a raste strah od pravljenja grešaka. Normalno, osoba koja je pogođena se brani. Te osobe zahtevaju da se s njima razgovara, da budu saslušani i da se suprotstave netačnim optužbama. Međutim, u situacijama vršnjačkog nasilja, osporava se pravo da budu saslušani ili se otpor tumači negativno.

4. Napadi

Narednu fazu karakteriše uzurpiranje prava i moći. Niko neće da radi sa osobom koja je žrtva vršnjačkog nasilja. Ona više nije prihvaćena i poštovana.

5. Nesigurnost

Kao rezultat toga, žrtva postaje vidljivo nesigurnija, pravi greške i štrči. Ovo može da se manifestuje nepažnjom, problemima sa koncentracijom ili artikulacijom. Drugi se povlače i rade stvari po uputstvima, odbijajući da preuzimaju obimnije zadatke.

6. Isključenost

Loše stanje žrtve, koje je nastalo kao rezultat vršnjačkog nasilja, služi da opravda dalje mere koje je isključuju. Pošto greške žrtve sve više remete uobičajene rutine, osoba koja je žrtva vršnjačkog nasilja se sve više i više posmatra kao gnjavator.

7. Zdravlje

Socijalna izolacija, neprekidne optužbe i odbacivanja opterećuju zdravlje žrtve i čak mogu da dovedu do ozbiljne bolesti. Raste rizik od nezgoda/nesreća, radni uspeh se smanjuje i izostanci iz škole se gomilaju.

8. Pogrešne dijagnoze

U ovoj situaciji, takođe, žrtva vršnjačkog nasilja često ne nailazi na razumevanje, a kamoli pomoć. Usled nepoznavanja istorijata, daju se pogrešne lekarske i psihološke dijagnoze.

9. Isključivanje/izbacivanje

Poslednja faza je konačno isključivanje iz škole ili izbacivanje iz kuće. U ekstremnim slučajevima, žrtve vršnjačkog nasilja pokušavaju da reše svoju beznadežnu situaciju nasiljem nad drugima ili samima sobom, do i uključujući i samoubistvo. Čak i ukoliko se prepozna da je neko dete žrtva vršnjačkog nasilja u školi ili nasilja u kući, žrtva je neretko ta koja mora da promeni razred, školu ili dom, a ne počinio.

Kojih je to pet najčešćih oblika vršnjačkog nasilja?

Prostori za delovanje:

Vršnjačko nasilje se obično dešava u razredu, u školskom dvorištu, na stepeništu, u životnom prostoru, kao i u javno dostupnim toaletima.

Sve više i više vršnjačkog nasilja se odvija u virtuelnom prostoru.

Vršnjačko nasilje može da se javlja na različite načine, i ti različiti oblici se uvek kombinuju. Da bi se olakšalo prepoznavanje, ovde je prikazano pet različitih oblika odvojeno:

1. Fizičko vršnjačko nasilje

Fizičko vršnjačko nasilje se manifestuje, na primer:

- ▶ udaranjem
- ▶ štipanjem
- ▶ šutiranjem
- ▶ daljim agresivnim aktivnostima.

Ovo se često događa u prisustvu drugih. Na ovaj način, akteri mogu da se ojačaju i da se osećaju bezbedno. Ali čak i ukoliko ono nije očigledno, aktivnosti, kao što su podmetanje im noge, "slučajno" šutiranje stola ili slično, mogu da budu znaci da je u toku preliminarna faza vršnjačkog nasilja ili već samo vršnjačko nasilje.

2. Verbalno vršnjačko nasilje

Verbalno vršnjačko nasilje se tumači da označava posebno uvrede.

Primeri za ovo su:

- ▶ fizičke karakteristike
- ▶ Seksualna orijentacija, kao što je homoseksualnost
- ▶ Navike, kao što su tikovi
- ▶ Boja kože
- ▶ Poreklo
- ▶ Jezičke barijere.

Kada se konfrotiraju akteri, te izjave se često odbacuju kao šala. Ipak, ovaj oblik je vrlo bolan za mnoge i može da stvori komplekse koji napadaju samopoštovanje i tako dovode do velike nesigurnosti žrtve.

3. Seksualno vršnjačko nasilje

Ovo je kada deca i mladi daju seksističke ili mizoginističke komentare. Ono takođe uključuje neprimereno dodirivanje, kao što je dodirivanje stražnjice, grudi ili pubičnog područja.

4. Socijalno vršnjačko nasilje

Socijalno vršnjačko nasilje je jedan oblik koji je vrlo čest.

Primeri su:

- ▶ U školskim sportovima, dete ili mlada osoba je uvek poslednja koju će izabrati za tim.
- ▶ To dete ili mlada osoba se ne poziva na zabave, kao što su rođendanske zabave.
- ▶ Na društvenim mrežama, neprestano se postavljaju fotografije, video snimci ili čak i izjave, ali na njima se to dete ili mlada osoba nikada ne pojavljuje.
- ▶ U grupnom radu, to dete ili mlada osoba se uvek pita poslednja.
- ▶ Niko ne želi da sedi pored tog deteta ili tinejdžera u školskom autobusu.
- ▶ U kampu, niko neće da deli prostor sa tim detetom ili mladom osobom.

Ovo može da dovede do velikih strahova od odbacivanja. Ovaj oblik vršnjačkog nasilja može da se dešava vrlo sistematično i često ga odrasli ne primećuju dovoljno.

5. Vršnjačko sajber nasilje

Vršnjačko sajber nasilje je uznemiravanje, vređanje i prisiljavanje ljudi korišćenjem raznih medija (društvenih mreža, WhatsApp itd.). Na primer, slanjem neprimerenih video snimaka ili fotografija koje pokazuju nešto neprimereno neke osobe, na primer.

Kriterijumi koji važe za vršnjačko sajber nasilje su isti kao i za direktno vršnjačko nasilje. Međutim, razlikuju se u sledećim tačkama:

- ▶ Internet je vrlo veliki i stoga je teško sve pratiti. Sadržaj, fotografije i glasine se šire ekstremno brzo.
- ▶ Akteri mogu da budu iz kruga vaših prijatelja, škole ili bliskog okruženja. Ali oni takođe mogu da budu nepoznati.
- ▶ Ono što je posebno kod vršnjačkog sajber nasilja jeste da, kada se vršnjačko nasilje dešava preko elektronskog uređaja, akterima nije potrebna velika hrabrost i nikakvo veliko bavljenje žrtvom. Stoga je prepreka za vršnjačko sajber nasilje mnogo niža.
- ▶ Često se ispostavi da se ono što počne na igralištu nastavlja na mreži. Stoga, te žrtve obično već poznaju te aktere iz škole, od kuće ili iz kluba.

Teškoća sa vršnjačkim sajber nasiljem jeste da ono nikada ne prestaje. Napad može da se odvija neprekidno. Nasuprot ovome, direktno vršnjačko nasilje prestaje kada se žrtva ne suočava sa akterima, na primer, kod kuće.

Koje su različite uloge u vršnjačkom nasilju?

U školskim razredima ili u grupama, postoje različite uloge koje se igraju u vršnjačkom nasilju.

Te uloge može da igra nekoliko ljudi istovremeno. Ovo znači da obično ima nekoliko asistenata/pomoćnika nasilniku, posmatrača/ članova publike itd.

Akter (nasilnik)

Akteri ne samo da vrše pritisak na svoje "žrtve", nego takođe i na druge članove razreda/grupe. Na primer, oni prete da će isključiti ostale ukoliko oni ne učestvuju ili čak staju na stranu žrtve. Oni paze da uvek ima dovoljno materijala za ismevanje, pogrde ili uvrede u vezi sa žrtvom.

Asistent/pomoćnik nasilniku

Asistent/pomoćnik ili sledbenik je osoba koja stoji iza i podržava aktera. Mnogi akteri navode šta je sledeće što ima da se uradi, koji postupak ima da usledi kao naredni za "žrtve". U mnogim slučajevima, asistenti/pomoćnici izvršavaju te postupke za aktere. Stoga je asistent/pomoćnik često "marioneta" aktera.

Podstrekač

Oni se mnogo klone raznih postupaka protiv žrtve, ali preuzimaju važnu ulogu pošto podstiču aktere kroz aplauz, navijanje i druge gestove podrške.

Na ovaj način oni jasno pokazuju svoju poziciju i takođe znaju da sami neće postati žrtva, zato što su stali na jednu stranu.

Osoba pogođena vršnjačkim nasiljem ili žrtva vršnjačkog nasilja

Ta osoba je mnogo ponižena, na milosti je i nemilosti napadima i gubi nezavisnost kroz taj stalni proces. Kako ta osoba reaguje na ovo varira, neke osobe se sve više i više povlače, druge razvijaju jake agresije ili druge sve više i više odbacuju školu. Kao rezultat toga, one često štrče u školi. Ovo dovodi do toga da se one osećaju bespomoćno i u potpunosti su na milosti i nemilosti toj situaciji. Kao rezultat toga, mnogi od onih koji su pogođeni se sve češće i češće javljaju telefonom da su bolesni, što može da dovede do apsolutnog odbijanja da idu u školu.

Branilac (žrtve)

Na početku, branilci podržavaju žrtve vršnjačkog nasilja kada su napadnute. Međutim, kada postupanja prema žrtvi vršnjačkog nasilja dostignu vrhunac i oni shvataju da dobijaju premalo do nikakve podrške od kolega učenika ili odraslih, sve više i više se povlače i gledaju da oni sami ne postanu žrtva vršnjačkog nasilja.

Posmatrač

Oni neće da štrče i sve više se ne mešaju u konflikt. Oni često postupaju na ovaj način zato što ne znaju šta da rade oko njega. Posebno, oni paze da oni takođe ne postanu žrtva i stoga gledaju da ne skreću pažnju na sebe.

U toku procesa vršnjačkog nasilja takođe se često događa da oni vide da je veći problem/razlog kod žrtve, a manje kod aktera.

Koji su mogući signali koji ukazuju na vršnjačko nasilje i njihov uticaj?

Pošto je vršnjačko nasilje uglavnom prikriveno, na početku nije mnogo vidljivo odraslima. Međutim, određena ponašanja mogu da budu znaci da se događa vršnjačko nasilje. Mogući znaci koji mogu da se uoče:

Bihevioralne promene

Žrtva vršnjačkog nasilja se povlači, više jedva da je vesela, tiha je, deprimirana, anksiozna, plačljiva

žrtva vršnjačkog nasilja je agresivna, naljuti se čak i na "sitnice". Ona se izražava verbalno i psihološki agresivno, pri čemu neće da kaže zašto.

Pad moći

Uspeh žrtve vršnjačkog nasilja opada bez ikakvog očiglednog razloga, ocene postaju sve gore i gore. Takođe ima više problema sa domaćim zadacima ili se oni više uopšte ne rade.

Izolacija/ demarkacija

Osoba žrtva vršnjačkog nasilja je sve više i više izolovana, počinje da više pokazuje da bi radije radila sama. Drugi okreću glavu od tog dotičnog deteta ili mlade osobe. Žrtva vršnjačkog nasilja je takođe mnogo sama u toku odmora. Čak i na času, to dete ili mlada osoba jedva da progovara.

Izbegavajuće ponašanje

Ta žrtva je obično poslednja osoba koja dolazi u razred ili školsko dvorište. Na ekskurzijama, one su često bolesne ili redovno zaboravljaju svoj sportski komplet kako ne bi morale da idu na čas fizikulture. Takođe je često da hoće da promene razred, naizgled bez ikakvog razloga.

Traženje sigurnosti/ zaštite

Deca ili adolescenti koji su neprekidno terorisani sve više traže blizinu odraslih. U toku odmora, oni više vole da budu sa nastavnicima ili da budu praćeni do škole. U susedskoj grupi, oni više vole da sede sa odraslima, da pomažu odraslima ili da preuzimaju dodatne specijalne zadatke, na primer. Ukoliko ovo nije moguće, oni se kriju u toaletu ili se prikradu u prostoriju.

Pokušaji adaptacije

Neki pokušavaju da se uklape dajući drugim poklone, izigravajući razrednog klovna ili se očigledno smeju na šale drugih ljudi. Nadaju se da će se tako povezati sa svojim vršnjacima. Šta god da se desi, često se krivi jedna te ista osoba.

Nestale i oštećene školske potrepštine

Sve se više zapaža da se školske potrepštine žrtava vršnjačkog nasilja iznenada polome ili oštećuju ili čak nestaju.

Izostajanje iz škole i bežanje sa časova

Pogođena deca ili mladi sve manje i manje hoće da idu u školu. Kažu da im se više ne ide u školu. Iz neodređenih razloga, oni se sve više javljaju telefonom da su bolesni. Izbegavaju kampove ili ekskurzije ako mogu.

Fizičke i psihološke reakcije

Vidljivi su problemi koncentracije, smanjuje se sposobnost učenja i sve više se primećuje odsustvo podsticaja. Javljaju se psihosomatske reakcije, kao što je gubitak apetita, mučnina ili poremećaji spavanja. Ovo može da dovede do poremećaja anksioznosti ili depresije. U gorim slučajevima, može da se javi samopovređivanje.

Mogući dugoročni efekti:

- ▶ Psihosomatski efekti, kao što su poremećaji depresije ili anksioznosti, mogu da se nastave do odrasle dobi.
- ▶ Usled nedostatka samopoštovanja zbog vršnjačkog nasilja, to može da ima veliki uticaj na karakter te osobe.
- ▶ Usled mogućeg pada uspeha, teško je uspostaviti vezu sa poslovima.
- ▶ Mogu da se javljaju krivična dela počilaca usled odsustva svesti o pravdi.

PREDUZIMANJE MERA NA TEMU VRŠNJAČKOG NASILJA

Prevenција

Prevenција 1: Jačajte razrednu i grupnu klimu

Socijalni kvalitet

Važno je stvoriti klimu koja je oslobođena straha. Ključno je da se posebno promovišu međusobno prihvatanje i dobrobit.

Vršnjačko nasilje pogoršava kvalitet odnosa u razredu ili grupi. Ne samo da pati žrtva, nego je to takođe teška situacija i za nezavisne posmatrače. Kroz vežbanje moći od strane aktera, razredna klima je praćena strahom da se postane žrtva.

Zajednički stav

Važno je da svi sarađuju (nastavnici, asistenti u nastavi, susedi itd.), da vide tu hitnost zajedno i da se saglase da socijalno ponašanje treba da se unapredi.

Zajedničke vrednosti

- ▶ Međusobno pojasnite vrednosti i normativne stavove.
- ▶ Položite temelje i za prevenciju i za intervenciju u pogledu vršnjačkog nasilja i nasilja.
- ▶ Usvojite konstruktivan i stav orijentisan na rešenje u bavljenju konfliktima, agresijom i vršnjačkim nasiljem.

Obavezujuće teme i ciljevi

Zajednička pravila i ciljevi se dogovaraju unutar razreda (prevencija nasilja). Važno je da odrasli koji su uključeni ovo neprestano proveravaju i da ostanu uporni. Poenta je da se obavlja preventivni rad, da se stvori

dobra klima, da postoji poštovanje prema drugima, da može da se doživi dobrobit i tako je moguće građenje pozitivnog odnosa.

Aktivnosti

- ▶ Aktivnosti za dugoročno ostvarivanje ciljeva se definišu i planiraju.
- ▶ Građenje odnosa se vežba tako da svako može da se bavi teškim situacijama.
- ▶ Repertoar za upravljanje konfliktima se neprekidno proširuje.

Prevenција 2: Novo ovlašćenje znači prisustvo tima

Prisustvo tima daje sigurnost (budnu brigu):

Kroz umrežavanje u okviru grupa i razreda među nastavnicima i socijalnim pedagogima, deci i mladima može da se pristupi sa mnogo pažnje i senzitivnosti. Zahvaljujući dobro umreženom sistemu, na situacije može da se reaguje i da se one optimalno koordiniraju.

- ▶ *Prisustvo tima kao sigurnosna mreža:* Deca i mladi primećuju kada odrasli zajedno pričaju o različitim pitanjima, imaju zajednički stav prema nasilju i vršnjačkom nasilju. Ovo pruža sigurnost. Oni primećuju da nisu sami u situacijama, nego da su tu odrasli i zajedno brinu.
- ▶ *Prisustvo tima kao uporište:* Ukoliko svako stalno obaveštava ostale, postupci mogu neprekidno da se koordiniraju. Na ovaj način, ta deca i mladi ljudi shvataju da su zajednica.
- ▶ *Prisustvo tima kao svetionik:* Prisustvo tima šalje dalekosežnu poruku: *mi smo tu i neka čak i olujne dubine sjajno blistaju.*

Takvi timovi treba da budu sastavljeni od različitih ljudi u datoj instituciji, ali takođe i roditelja, rođaka itd. Ovo šalje poruku da svako hoće da radi zajedno da bi se postigli ciljevi. Na ovaj način, ta poruka može da se prenese da svako hoće da radi zajedno u pravcu tih ciljeva. Ukoliko celokupna institucija pokaže budnu brigu, deca i mladi takođe mogu da nauče da preuzimaju odgovornost jedni za druge u ovom modelu.

Prevenција 3: Novo ovlašćenje znači mobilizaciju dece i mladih

Kada deca i mladi saopšte svoje primedbe i iskustva nasilja i vršnjačkog nasilja, oni mnogo doprinose dobroj razrednoj klimi. Kada su mlađi, oni to rade mnogo češće; kako odrastaju, ovo postaje sve teže, pošto ne žele da ih posmatraju kao izdajice.

Važno je da odrasli preuzmu odgovornost da prenesu deci i mladim ljudima kako norma te institucije nije da se zabrani takozvano cinkarenje.

- ▶ Okruženje nije nasilničko samo tako, nego je sastavljeno od prećutnog prihvatanja mnogih različitih ljudi.
- ▶ Kada čuvamo nasilje i vršnjačko nasilje u tajnosti, dajemo plodno tle za njega.
- ▶ Postoji razlika između deteta ili mlade osobe koja govori (cinkari), na primer, da je osoba u klupi prepisivala, i kada neko govori (moralna hrabrost) da se koristi verbalno ili fizičko nasilje. Ukoliko se povrede telo ili duša, mora biti moguće da se ovo prijavi.

Ova poruka može da bude integrisana u datu instituciju pomoću kodeksa ponašanja ili konvencijom. Taj kodeks pojašnjava kako da se odnosimo jedni prema drugima.

Fokus je na zajedničkom razvijanju načina na koji imamo interakciju jedni sa drugima, umesto da se propisuje katalog pravila i zabrana.

Prevenција 4: Izlaženje na kraj sa i preventiranje nasilja

Prevenција kao trajni zadatak protiv nasilja

Prevenција nasilja je stalni zadatak i mora da traje neprekidno. Međutim, važno je da se prevenција dinamički prilagođava razvojjima društvenih događaja.

Stoga, izlaženje na kraj sa nasiljem mora da bude utemeljeno u svakodnevni život. Kratkotrajni programi i mere protiv nasilja mogu da budu od pomoći i komplementarni, ali oni nisu dovoljni.

Nasilje proizilazi iz međusobnog delovanja nekoliko uticajnih faktora koji jačaju jedni druge na različitim nivoima. Međutim, ono što je veliki i problematičan faktor, su nasilne obrazovne prakse i glorifikacija nasilnih

dela. Kao što i konzumacija alkohola ili drugih droga povećava sklonost ka nasilju. Verovatnoća da će neko dete ili mlada osoba postati nasilni je posebno velika kada raste broj faktora rizika. Iz ovog razloga, važno je da prevencija nasilja funkcioniše na različitim nivoima.

Da bi se osigurala održivost pravila u školskom dvorištu ili susedskoj grupi, ona moraju da budu definisana zajedno. "Koja su pravila igre? Kako možemo da imamo zajednički život u kome svako ima svoje mesto? Kako možemo da oblikujemo svakodnevni život zajedno tako da se svako oseća komotno?" Takva pitanja mogu da dovedu do pravila koja svako podržava zato što je svako pomogao da se ona stvore.

Tri načela

1. Znanje o oblicima nasilja: Poznavanje, imenovanje i stvaranje senzitivnosti prema različitim oblicima nasilja.
2. Socijalna kompetencija: Razvijanje kompetencije i strategija za bavljenje nasiljem.
3. Preuzimanje odgovornosti i pokazivanje građanske hrabrosti: Ja delujem kada nešto vidim, mogu da preuzmem odgovornost za sebe i za druge.

Prevenција 5: Zajedničko razvijanje konvencije za borbu protiv vršnjačkog nasilja

1. Jedan od najvažnijih preduslova za uspeh jeste da se takva konvencija razvije na participatorni način. Preuzimanje odgovornosti zajedno - od najmlađeg deteta do šefa date institucije.
"Deca i mladi treba da budu u stanju da participiraju tamo gde ih ono uglavnom pogađa."
Deca i mladi ljudi:
 - ▶ oblikuju socijalnu koegzistenciju
 - ▶ pomažu da se oblikuje zajednički životni prostor
 - ▶ pomažu da se utvrdi kako postupamo jedni prema drugima.
2. Još jedan aspekt je da se takav projekat dobro koordinira i da se obrati pažnja na kvalitet i opredeljenost: Obavljajte planirane aktivnosti!
3. Taj projekat treba da se osmišljava dugoročno i da ostane važeći tokom dužeg perioda vremena. Na taj način projekat postaje održiv i može da ima neki uticaj. Preporučuje se da se održava zvanični dan borbe protiv vršnjačkog nasilja iznova svake godine.

Prezentacija povelje za održivi preventivni rad

1. Življenje nulte tolerancije protiv nasilja

Stvarajte školsku kulturu u kojoj nema mesta nasilju. Pokazujte jasan stav i pouzdanost.

Svako može da daje svoj doprinos dobrom životu zajedno. Svako nam je važan.

2. Priznavanje različitosti/ kultura svesne pažnje

Različitost je prilika i bogaćenje za svakodnevni život.

Jasno se pozicioniramo da se zalažemo za toleranciju i otvorenost.

Svako ima pravo da bude individualac, to je ono za šta se zalažemo.

3. Imenujte i odbacite diskriminaciju

Usvojite i navedite primere stava, bez uvijanja, koji ima razumevanja prema različitosti.

Imenujte diskriminatorni jezik i istaknite drugi jezik.

4. Jačajte samokompetenciju prosvetnih radnika, socijalnu i kompetenciju sistema

Radimo zajedno na našoj pedagoškoj profesionalizaciji.

Sa daljom obukom na teme, kao što su nasilje, tolerancija, bavljenje medijima i bavljenje jezikom.

5. Razgovaranje jednih sa drugima

Umrežavanje između dece i mladih, nastavnika, socijalnih pedagoga, roditelja i drugih sistema spoljašnje podrške. Zajedničko planiranje i primena mera.

Aktivno oblikovanje participatornih životnih prostora i življenje kulture bez nasilja.

Prevenција 6: Korisna pitanja za samoocenjivanje

1. Preventivne mere za borbu protiv nasilja i pozitivna atmosfera

Da li smo u timu saglasni oko toga kako da se borimo protiv nasilja? Da li možemo da stvorimo pozitivnu atmosferu?

2. Nasilje od strane i između dece i mladih ljudi

Koliko tereta je na meni kada se javi nasilje od jednog ili više dece i mladih ljudi?

3. Sopstveno ponašanje u nasilnim situacijama

Da li mogu da prepoznam i procenim različite situacije nasilja među decom i mladima, da adekvatno reagujem i intervenišem po potrebi?

4. Samoefikasnost

Da li se osećam da sam u stanju da prepoznam nasilje i vršnjačko nasilje i da odgovarajuće intervenišem?

5. Funkcija uzora

Da li deca i mladi ljudi imaju dovoljno prilika da razvijaju socijalne kompetencije zajedno samnom?

Da li sam svestan(sna) svoje uloge kao uzora?

Intervencija

Intervencija 1: Šta je važno kada imam razgovor sa nekom žrtvom vršnjačkog nasilja?

Detetu ili mladoj osobi koja je neprekidno torturirana potrebno je poverenje. Važno je saslušati ga/je i shvatiti da to dete/mlada osoba može da govori o onome što se dešava i tako ponovo stekne samopouzdanje i samopoštovanje.

Pristupi koji mogu da pomognu:

- ▶ Kako si? Šta upravo sada osećaš? Šta se dešava u tebi?
- ▶ Pretakanje sopstvene percepcije u reči; "Primetio(la) sam da si dosta bio(bila) bolestan(sna) u poslednjih nekoliko nedelja. I često te vidim samog(samu) u tvom slobodnom vremenu. Ne čini se da si u poslednje vreme tako veseo(la) kao obično."
- ▶ Svako reaguje različito u takvim situacijama, prihvatite tu reakciju sa svim osećanjima.
- ▶ Prikupite informacije; "Šta se do sada dogodilo? Šta će uslediti?"
- ▶ Saznajte i pitajte da li se i koji se fizički i psihološki simptomi javljaju.
- ▶ Nemojte da ublažavate situaciju ili da krivite dete/mladu osobu.
- ▶ Pokažite da nije krivica deteta /mlade osobe što je žrtva vršnjačkog nasilja.
- ▶ Podržite dete/mladu osobu da nalazi rešenja. "Koje opcije imaš?"
- ▶ Prednosti u rešenju i idejama koje imaju i ponudite podršku i pomoć tamo gde je potrebno i poželjno.

Izaberite prikladnu prostoriju za razgovor. Važno je da vas ne ometaju u toku tog razgovora, da je ona privlačna za to dete i da se ono oseća prihvaćeno i da se uzima za ozbiljno. Zaštitite dete tako što nećete dopustiti da druga deca znaju da se odvija razgovor o vršnjačkom nasilju.

Intervencija 2: Vodite razgovor sa akterima vršnjačkog nasilja

Unapred odlučite koji interventni pristup treba izabrati za ovu situaciju. Na osnovu te odluke, odaberite pristupe za diskusiju.

Pristupi za razgovor kada imate neku sumnju, a još uvek niste sigurni:

- ▶ Razgovarajte o tim incidentima, naglašavajući njihovu ozbiljnost.
- ▶ Objektivno i mirno kažite sve što znate o tome.

- ▶ Saznajte zašto je to dete ili mlada osoba žrtva vršnjačkog nasilja. (Po mogućnosti, nemojte da je krivite)
- ▶ Jasno pokažite da vršnjačko nasilje neće biti tolerisano i nemojte da dopustite bilo kakvu diskusiju o tome.
- ▶ Ponudite pomoć za eventualne bihevioralne promene.
- ▶ Pokažite da nastavnik, socijalni pedagog razmenjuju ideje i rade zajedno radi transparentnosti.
- ▶ Nemojte da vodite nasumičan razgovor sa žrtvom. On mora da bude pripremljen sa jasnim postupcima i pristupima intervenciji. Neplanirani razgovori pogoršavaju vršnjačko nasilje.

Intervencija 3: Lanac intervencija u slučaju sumnje na vršnjačko nasilje

Nulta tolerancija prema nasilju - Preuzimamo odgovornost

Branimo nenasilni školski dom. Ne pravimo se da ne vidimo, delujemo kada nešto primetimo. Uzimamo razne indikacije za ozbiljno i neprestano ih ocenjujemo.

Potvrđivanje - Proveravamo sumnje

Uzimamo opservacije za ozbiljno i detaljnije proveravamo sumnjive situacije. Vode se početne diskusije i daju se pojašnjenja.

Planiranje intervencije i zajedničko delovanje

Taj proces se zajednički utvrđuje. Merodavne osobe su obaveštene i uključene. Imenuje se Menadžer slučaja (Rukovodilac tima za zaštitu).

Preispitivanje primene i održivosti

Te mere se neprekidno ocenjuju u okviru grupe i, po potrebi, proširuju i/ili prilagođavaju.

Prevenција

Čak i ukoliko nema vršnjačkog nasilja, dalji postupci i strategije su dogovaraju zajedno.

Intervencija 4: Identifikujte oblik vršnjačkog nasilja i motive

- ▶ Da li su ispunjeni kriterijumi za vršnjačko nasilje?
 - Namera da povredi
 - Neravnoteža moći
 - Aspekt ponavljanja
 - Bepomoćnost
- ▶ Koje bi mogle da budu moguće prednosti koje bi akteri mogli da imaju nad žrtvom kroz njihove postupke?
- ▶ Koji oblik vršnjačkog nasilja se koristi?

Važno: Važno je da se ovo pojasni, pošto je to od velikog značaja za dalji postupak. Dalji koraci mogu da budu presudni na osnovu mogućeg motiva. Na primer, kako nastavljamo postupak? Koje pravce delovanja biramo?

Jednom kada je potvrđen motiv za vršnjačko nasilje, važno je da se pojasni kako da se nastavi.

U ovom trenutku je važno da se imenuje menadžer slučaja.

Intervencija 5: Šta je upravljanje slučajem?

Termin upravljanje slučajem (case management) potiče iz engleskog i označava upravljanje slučajem, nadzor nad slučajem. Radi se o tome da jedna osoba ima odgovornost nad datim slučajem. Ta zadužena osoba je odgovorna za dalji tok tog procesa.

Sedam koraka za proces koji preuzima menadžer slučaja;

Prvi korak; organizujte i okupite interventni tim

- ▶ Ko je u interventnom timu?
- ▶ Kada se održava sastanak, ko je tamo?
- ▶ Zauzmite zajednički pristup i prateću meru.

Drugi korak; pojašnjenje

- ▶ Ko vodi koje razgovore sa tim pogođenim osobama? (Akterom, žrtvom itd.)
- ▶ Ko razgovara sa roditeljima prema roditeljima?
- ▶ Ko vodi "Dnevnik vršnjačkog nasilja"?

Treći korak; informacioni interfejs

- ▶ Koje informacije i dalje nedostaju od važne grupe ljudi?
- ▶ Koje druge informacije treba da se prenesu važnim grupama ljudi? (Deci, mladima, profesionalcima, roditeljima)
- ▶ Razjasnite: koje informacije mogu da se prenesu dalje, a koje su poverljive?
- ▶ Da li je potrebno da bude uključen rukovodeći tim?

Četvrti korak; pojašnjenje mera

- ▶ Koje vrste intervencija su razumne i primerene?
- ▶ Koja dodatne preventivne mere treba se izvode paralelno?
- ▶ Da li postoje bilo kakva kršenja pravnog okvira? Da li mora da se pozove policija?

Peti korak; primena intervencija

- ▶ Koji napor se generiše za realizaciju intervencije? (Vreme, trajanje, osoblje itd.)
- ▶ Kako ovi resursi mogu da se stave na raspolaganje za taj napor?
- ▶ Kako je osigurana zaštita žrtve?

Šesti korak; evaluacija

- ▶ Da li su mere bile izvodljive?
- ▶ Da li mogu da se otkriju promene? Ako mogu, koje?
- ▶ Koji su naredni koraci?

Sedmi korak; dokumentacija

- ▶ Da li su odgovarajući koraci bili dokumentovani?
- ▶ Kompletira dokumentaciju.

Intervencija 6: Šta je važno za interdisciplinarnu saradnju u interventnom timu?

- ▶ Utvrđuje se upravljanje slučajem. Odgovornost ostaje na toj osobi sve vreme, osim ukoliko se ne naprave drugi aranžmani.
- ▶ Zajednički osnovni stav i cilj se pojašnjavaju i definišu.
- ▶ Svi profesionalci dobro poznaju tu mladu osobu/dete i rade sa njim ili njom.
- ▶ Ta saradnja je blagonaklona i ima razumevanja.
- ▶ Fokus razgovora je dati problem. Pristup je orijentisan na rešenje.

- ▶ O vašem sopstvenom ponašanju se neprestano razmišlja. Da li sam još uvek na pravom putu? Da li me vode emocije? Da li je zajednička saradnja uspešna?
- ▶ Da li je potrebna dalja podrška? Kroz eksternu podršku, kao što je nadziranje slučaja?

Intervencija 7: Protokol za vršnjačko nasilje

Protokol praćenja rada na vršnjačkom nasilju:

Razred/ Grupa:

Posmatrač:

Dan praćenja rada:

Percepcija klime:

Vrlo dobra Dobra Srednja Loša Vrlo loša

Komentari:

Priče, primedbe ili informacije od trećih strana (dece, roditelja, osoblja itd.):

Šta se dogodilo?

Ko je to video?

Postupci ili izjave od dece i mladih ljudi:

Ko je šta rekao kome?

Ovo je bilo praćeno:

Fizičko nasilje Psihološko nasilje Omalovažavajuće ponašanje

Seksističke ili rodno zasnovane izjave Homofobične izjave Verbalno nasilje

Dodatne opservacije: _____

Komentari:

Intervencija 8: Koje korisne sugestije mogu da dam deci i mladim ljudima?

- ▶ Ukoliko se osećaju baš mnogo mučeni na putu do škole, kažite im da ćete ih pratiti. Ili pokušajte da nađete neko rešenje da idu u školu sa nekim drugim detetom/tinejdžerom.
- ▶ Da pokušaju da izbegavaju aktere sve dok ne počne da se rešava dati problem.
- ▶ Takođe pokušajte da zapušite uši na izjave i da se pravite da ih ne čujete.
- ▶ Davanje izjava, kao što je "o, ako je to ono što misliš" može da bude iritirajuće za osobu na suprotnoj strani.
- ▶ Budite pažljivi i obzirni prema sebi. Izgovaranje sebi rečenica, kao što su: "ovo je njihov problem, nije moj" ili "ja samo sebi važan(važna)".
- ▶ Pokušajte da ne uzvraćate udarac, nego da potražite pomoć od starije dece i mladih ili čak odraslih.
- ▶ Uvek vam je dopušteno da potražite pomoć. Nemojte da se stidite zbog toga.
- ▶ Pokušajte da se suočite sa akterom sa što je moguće više samopouzdanja i da kažete jasnim rečima: "Neću to", a onda da mirno odete.
- ▶ Vežbajte vežbe svesnu pažnju, kao što su specijalne tehnike disanja za smirivanje sebe u stresnim situacijama.

Važno: Nisu svi saveti ispravni u svim situacijama. Pokušajte da potražite rešenja i strategije za zajedničko delovanje.

Intervencija 9: Letak za roditelje

Da li sumnjate da je vaše dete žrtva vršnjačkog nasilja?

- ▶ Pažljivo se bavite vršnjačkim nasiljem sa svojim detetom.
- ▶ Postavljajte pitanja kako biste više saznali o toj situaciji:
 - "Kako si? Kako se osećaš?"
 - "Kako je u školi?"
 - "Koja deca ti se sviđaju i da li se družiš s njima?"
 - "Da li ima različitih grupa u razredu?"
 - "Šta radiš za vreme odmora? Sa kim si?"
- ▶ Može biti da drugi plaše vaše dete da se ne bi usudilo da propisno odgovara na pitanja.
- ▶ U ovim trenucima, pokušajte da svom detetu ispričate priču o nekom drugom detetu koje neprekidno zadirkuju i koje doživljava podlosti.

Nemojte da vršite pritisak da dete treba da uzvraća udarac ili da kaže nastavniku ili socijalnom radniku. Obično je dete veoma bespomoćno i pod velikim pritiskom od drugih.

Nemojte da terate svoje dete ukoliko neće ništa da vam kaže u tom trenutku. Pokažite mu/joj da ste tu za njega/nju i budite uz njega/nju. Pružite detetu bliskost i pokušajte da ga/ je ojačate i pokažite mu/joj koliko vam je vaše dete važno, tako da on/ona može otvoreno da govori o onome što se dogodilo.

Deca često osećaju da je njihova sopstvena krivica to što su žrtve vršnjačkog nasilja i traže krivicu u sebi. Vaše dete ne treba da krivi sebe za to što je žrtva vršnjačkog nasilja.

Ukoliko se sumnja učvrsti:

- ▶ Pišite dnevnik, o vršnjačkom nasilju vašeg deteta. Važna pitanja koja treba postaviti: ŠTA se tačno dešava? GDE se to dešava? KADA se to dešava? i KO je umešan?
- ▶ Zakažite sastanak sa nastavnikom ili socijalnim radnikom kako biste razgovarali o (mogućem) vršnjačkom nasilju i vidite šta će dalje da se događa.
- ▶ Posmatrajte svoje dete da li ga mnogo puta boli stomak, da li se mnogo oseća bolesno ili se mnogo povlači i cmizdravo je.
- ▶ Pomozite detetu da pokuša da nađe rešenja i podstičite ga. "Kako mogu da ti pomognem oko ovoga?"

Nemojte da kontaktirate roditelje deteta vršnjačkog nasilnika ili to dete nasilnika. Ovo čini tu situaciju mnogo gorom u većini slučajeva. To mučenje postaje ekstremnije pošto oni vide vaše dete kao izdajicu.

DEO D: OBRAZOVNE AKTIVNOSTI

PLANOVI VEŽBI I NASTAVE ZA SVAKODNEVNU UPOTREBU

Na sledećim stranicama su prikazani neki vrlo konkretni planovi nastave koji pokazuju kako vrednosti inkluzije mogu da se integrišu u svakodnevni školski život. Ovi primeri su uzeti sa veb-sajta www.living-democracy.com, koji je kreiran u širokoj saradnji svih zemalja Saveta Evrope. Mnogi drugi planovi nastave za sve školske nivoe mogu da se nađu na ovom veb-sajtu. Demokratija i ljudska prava tako treba da postanu deo svakodnevnog života, ne samo kao predmet, nego iznad svega kao načelo nastave. Učenje i učestvovanje u demokratiji je moto. Drugim rečima, inkluzija u svakodnevnom životu nije ništa drugo do učestvovanje u i primenjena demokratija.

STVARANJE RAZREDNE ATMOSFERE

Najveće potrebe za uspešnom inkluzijom nastaju tamo gde najviše treba da se radi i gde uspeh prvo postaje vidljiv: u učionici. I nastavnici su prvenstveno odgovorni za ovo. Više vedrine, više blagonaklonosti/prijateljstva, više solidarnosti jednih prema drugima – drugim rečima, jak osećaj zajedništva čini dobru atmosferu u razredu. Sledeći planovi nastave pokazuju dobre primere o tome kako ovo da se stvori.

Ilustracija: Peti Wiskemann

Karte za uparivanje

Obrazovni ciljevi	Ova vežba omogućava učenicima da uspostavlja kontakt sa drugima na način koji nije preteći. Nastavnici mogu da koriste ovu vežbu kako bi procenili potrebe za učenjem i očekivanja njihove učeničke grupe.
Sredstva	Komplet karata koje čine parove.

Postupak:

1. Nastavnik deli karte nasumice i traži od učenika da nađu svoju drugu polovinu.
2. Kada su našli jedni druge, učenici provode 5-10 minuta da saznaju neke osnovne informacije jedni o drugima:
 - ▶ kako se zovu,
 - ▶ o njihovoj porodici,
 - ▶ gde žive,
 - ▶ o njihovoj omiljenoj životinji ili pop grupi ili fudbalskom timu ili boji itd.
3. Učenici se vraćaju na plenarni sastanak. Svaki učenik ima priliku da ukratko predstavi svog partnera ostatku grupe.
4. Učenici se posednu na stolice postavljene u krug. Kako bi dobio neke povratne informacije, nastavnik podstiče učenike da komentarišu o tome što je za njih bilo novo ili šta im je posebno ostavilo utisak.

Materijali:

Komplet karata na kojima je napisan (i/ ili nacrtan) neki predmet sa elementima za uparivanje, kao što su ruža i trn.

Svaka karta je podeljena na dva dela (trn i ružu itd.). Te karte treba da pokazuju tekst i slike koje će omogućiti mlađim učenicima i onima sa teškoćama u učenju da uzmu puno učešće u ovoj vežbi.

ruža - trn	dan – noć	nož - viljuška	cipela – sokna
svetlo – mračno	so – biber	penkalo - papir	sto – stolica
toplo – hladno	visoko – nisko	jako – slabo	gore – dole
uključeno – isključeno	otvoreno - zatvoreno	veliko - malo	brzo – sporo
čisto – prljavo	hrapavo - glatko	stani – kreni	početak – kraj
dobro - loše	da - ne	prijatelj - neprijatelj	debelo - tanko

Prava, odgovornosti i pravila u razredu

Obrazovni ciljevi	Ova aktivnost predstavlja pristup "korak po korak" koji će se koristiti sa učenicima kako bi se ustanovila demokratski dogovorena pravila za njihovu razrednu grupu. Učenici osećaju da je njihov doprinos važan i da imaju priliku da utiču na izradu nacrtu tih pravila.
Sredstva	Veliki listovi papira podeljeni na tri jednaka dela.

Postupak:

1. Koristeći neku "igru" za formiranje grupa (npr. deljenjem karata za uparivanje da bi se formirale grupe žonglera, violinista itd.), razred se podeli na tri, šest, ili devet grupa, zavisno od veličine razreda.
2. Svaka grupa imenuje glasnogovornika. Nastavnik traži od grupa da daju kratke povratne informacije.
3. Svaka grupa ima po list papira podeljen na tri dela. Koristeći gornju trećinu papira, oni zapisuju ono što veruju da su prava svakog pojedinca (uključujući i nastavnika) u njihovom razredu.
4. Učenici daju povratne informacije, vođeni sledećim pitanjima. Šta misliš, koliko si dobro uradio(la) ovaj zadatak? Šta ste svi radili što je pomoglo? Šta je kočilo?
5. Učenici daju svoj rad dalje narednoj grupi.
6. Svaka grupa razmatra listu prava koju je stvorila prethodna grupa, vođena sledećim pitanjima. Koje odgovornosti imamo da bismo poštovali ta prava? Šta treba da radimo? Kako treba da se ponašamo? Na primer: "Svako ima pravo da bude saslušan." - "Imamo odgovornost da slušamo."
7. Odlučite o nekoliko pravila koja će biti vidljivo izložena u razredu. Ona treba da budu pozitivno iskazana – RADITE nešto umesto NE RADITE nešto.
8. Ona moraju da budu konkretna i da opisuju zahtevano ponašanje, npr. pravo da se bude saslušan; imamo odgovornost da slušamo; pravilo - čutimo kada drugi govore.
9. Učenici još jednom daju dalje svoj list papira. Grupe razmatraju sve informacije iz prethodne dve grupe i dogovaraju se o maksimum pet pravila. Ona su napisana masnim slovima na poslednjoj trećini papira. Ovaj skup pravila se odvaja i lepi se na zid. Svaki glasnogovornik grupe objašnjava njena pravila celom razredu.
10. Diskusija koju vodi nastavnik. Učenici identifikuju suvišna pravila i dogovaraju se koji duplikat(i) može(mogu) da se izbrišu. Da li se vodi računa o manjinskim pravima? Šta je sa posebnim potrebama?
11. Glasanje za ta pravila. Svaki učenik ima četiri žetona da "potroši" na pravila za koja smatra da treba da budu uključena u njegovom(njenom) razredu. Oni mogu da glasaju dodeljujući svoje žetone na bilo koji način na koji žele; na primer, mogu da požele da daju sve svoje glasove za jedno pravilo ili da ih ravnomerno rasporede.
12. Četiri pravila sa najvećim brojem datih glasova postaju pravila za njihov razred, ukoliko ona takođe vode računa o potrebama manjina. Ona mogu da budu ispisana, može da ih potpiše svaki učenik i da budu izložena na vidnom mestu u učionici.
13. Razmišljanje. Šta je pomoglo/ kočilo? Kako ste doprineli ovim aktivnostima? Da li ste uočili bilo kog drugog u razredu ko je radio stvari koje su pomogle? Šta su oni uradili?

Grb

Obrazovni ciljevi	Jačanje samopoštovanja; pojedinci se podstiču da prepoznaju i slave pozitivne aspekte samih sebe. Grupe nalaze svoje zajedničke ciljeve.
Napomena o korišćenju	Ova vežba omogućava učenicima da vrlo brzo postanu aktivno uključeni. Ona je idealna u novoosnovanoj grupi za učenje ili na početku sesije obuke.
Sredstva	Poster sa grbom za svaku grupu učenika, hemijske olovke u boji ili olovke, slike iz časopisa itd.

Postupak:

1. Koristeći neku "igru" za formiranje grupa (npr. deljenjem karata za uparivanje da bi se formirale grupe žonglera, violinista itd.), razred se podeli na tri, šest, ili devet grupa zavisno od veličine razreda. Treba da bude ne više od pet učenika u svakoj grupi. Svaka grupa je ili A, B ili C.
2. Učenici rade u grupama od po četvoro. Svakom učeniku se daje skica grba, koji je podeljen na četiri sekcije i ima svitak ispod njega. Ti delovi mogu da budu već isečeni iz druge kopije, tako da mogu da se zalepe na glavni grb kada se završi.

3. Zadatak:

Individualna priprema:

► hvatajte beleške dok odgovarate na sledeća pitanja:

- Kako percipirate sebe?

- Šta vam je potrebno?

- Šta ste u stanju da radite?

- Koje od vaših sposobnosti ne uočavaju ostali?

► Šta žalite kada razmišljate o sopstvenom životu?

► Nacrtajte (ili izaberite) neki simbol ili simbole koji predstavljaju vaše beleške (boje, papir u boji, slike iz časopisa itd.).

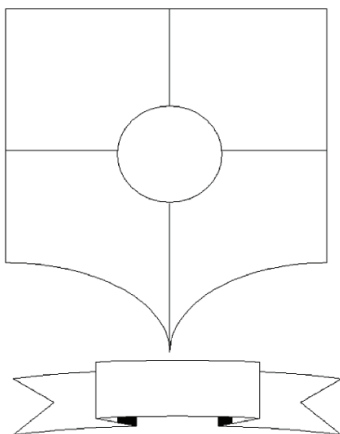
Grupni rad:

► objasnite svoj(e) simbol(e) članovima svoje grupe

► zalepите sve delove na svoj grb

► nađite zajednički simbol za svoju grupu (centar), moto za svoje ideje (gornji barjak) i ime za svoju grupu (donji barjak).

4. Završene grbove prezentira član grupe na plenarnom skupu i oni se izlažu pored grbova svih drugih na zidu.

Buket cveća

Obrazovni ciljevi	Krajnji cilj ove vežbe je da se podrži grupna kohezija i da se jača samopoštovanje. Učenici shvataju da su pojedinci u grupi jedinstveni i različiti, ali takođe doprinose sveukupnoj snazi grupe.
Sredstva	Mala fotografija portreta učenika ne veća od 3 cm Četvrtasta (takođe je moguć nacrtan autoportret). Žuti ili narandžasti papir isečen na okrugle komade prečnika približno 6 cm da bi se napravio centar cveta. Papir u jarkim bojama isečen u oblik latica, traka u boji, ako je pri ruci, markeri ili olovke u nekoliko boja, dva velika lista papira veličine flipčarta, lepak ili drugo lepilo.

Postupak

1. Svaki učenik(ca) ima okruglo parče papira na koje lepi svoju fotografiju.
2. Svaki učenik(ca) uzima šest latica i na svakoj zapisuje jednu ili dve pozitivne reči o sledećem:
 - ▶ šta bi nastavnik mogao da kaže o njemu/njoj
 - ▶ šta bi neki muški član njegove/njene porodice mogao da kaže o njemu/njoj
 - ▶ šta bi neki ženski član njegove/njene porodice mogao da kaže o njemu/njoj
 - ▶ šta oni kažu o sebi
 - ▶ šta bi neki prijatelj mogao da kaže o njima
 - ▶ šta bi neko drugi u prostoriji, školi ili zajednici mogao da kaže o njima.
3. Učenik(ca) lepi latice oko ivice fotografije kako bi napravio(la) cvetnu glavicu.
4. Nastavnik ili učenici raspoređuju svaku cvetnu glavicu na papiru za izlaganje.
3. Nastavnik ili učenici crtaju stabljike i listove svakog cveta kako bi kreirali buket. Pričvršćivanje mašne od trake čini da ovaj buket izgleda vrlo posebno!

Dodatak

Sedeći u krugu, učenici daju svoje komentare. Ovo pomaže učenicima da razumeju simboličko značenje: taj buket bi izgubio svoju lepotu ukoliko bi nedostajali neki cvetovi (zajednica); svaki cvet je drugačiji i dodaje nešto jedinstveno (dostojanstvo osobe); istovremeno, svi cvetovi su slični i stoga je jedan podjednako važan kao i drugi (jednakost). Koncepti u zagradi mogu da se uključe u nastavu sa starijim učenicima.

Kineski štapići

Obrazovni ciljevi	Učenici se treniraju za veštine timskih igrača. Oni doživljavaju šta znači kada moraju da zavise od drugih, i kada drugi moraju da zavise od njih (međusobna zavisnost).
Sredstva	Kineski štapići ili olovke, hemijske olovke itd. (dužine oko 15 cm).

Postupak:

1. Razred se podeli u grupe od oko osam učenika. Tim grupama se kaže da one treba da pređu određeno rastojanje (po mogućnosti, ova vežba bi trebalo da se radi izvan školske zgrade).
2. Grupe stoje u redovima, sa rastojanjem od oko 1 – 1,5 metra između njih.
3. Učenici uzimaju svoje kineske štapiće (ili hemijske olovke, olovke) između vrhova njihovih kažiprsta. Ti štapići sada povezuju učenike zajedno.
4. Sada te grupe moraju da se trkaju do nekog cilja koji je bio unapred postavljen, na primer, učionice ili drugog kraja školskog dvorišta. Ukoliko dva učenika ispuste svoj štapić, ceo tim mora da se vrati na početnu tačku i da opet počne odatle. Timovi imaju slobodu da razvijaju najbolju tehniku i strategiju kako bi brzo da se kreću do cilja bez ispuštanja štapića.

Zavisno od toga koliko se ovaj zadatak pokaže težak za učenike, ova pravila mogu da se primenjuju više ili manje striktno ili da se prilagođavaju posebnim potrebama invaliditeta.

Dodatak:

- ▶ Neki učenici mogu da se ponašaju kao spoljni posmatrači koji mogu da komentarišu način na koji su grupe sarađivale jedne sa drugima.
- ▶ Aktivnosti mogu da se snime kao film da se pokažu različite forme ponašanja.

POJAŠNJAVANJE VREDNOSTI

Inkluzija je stav. Stav iz koga proizilaze postupci. Određene vrednosti određuju taj stav o inkluziji. Pretakanje tih vrednosti u praksu ne mora uvek da bude lako. Zato što su inkluzivni stavovi i postupci radikalni: oni idu do korena. Oni idu do korena našeg poimanja čovečnosti, do korena naše koncepcije čovečnosti. Za nastavnike, inkluzija znači pretvaranje određenih vrednosti u delo u svakodnevnom obrazovanju. Opređenost za određene vrednosti je ta koja stvara želju da se prevaziđu isključenost i promoviše inkluzija. Ukoliko inkluzija nije povezana sa vrednostima u koje čovek duboko veruje, onda sprovođenje inkluzije može da bude samo prilagođavanje na prolaznu modu, ili otvoreno poštovanje direktiva nacionalne ili lokalne vlade. Sledeći planovi prikazuju kako vrednosti obrazovanja mogu da se realizuju u realnim okvirima.

Igra sa splavom

Obrazovni ciljevi	Učenicima se predstavlja pojam vrednosti i uče kako da identifikuju predrasude.
Sredstva	Karte koje daju informacije o likovima.

Postupak:

Vetrovi i talasi nose devet ljudi na splavu na otvorenom moru. Oni ne znaju svoj tačan položaj. Splav je premali za sve njih. Njih četvoro mora da bude bačeno u more.

Ko će oni biti i zašto?

Svaki učenik dobija jednu kartu koja daje neke informacije o liku koji ona ili on treba da predstavlja.

Ovo nije samo igranje uloga, nego je takođe pitanje identifikacije sa nekim likom nalaženjem razloga zašto on ili ona više od ostalih zaslužuje da preživi. Oni uvek moraju da koriste prvo lice jednine - "Ja". Ta situacija i ono što je na kocki je takođe navedeno na toj karti. Mora da bude potpuna tišina u toku ove prve desetominutne faze.

1. Učenici rade u grupama od po četvoro do šestoro.

Svaka grupa odlučuje ko treba da bude spasen prema argumentima koje iznosi svaki učenik. Da bi se pojačala interakcija, svaka osoba mora, ne samo da brani svoj lik, nego takođe treba da napadne drugi. Međutim, kolektivna odluka mora da se donese u roku od dvadeset minuta.

2. Svaka grupa izveštava o svojim izborima i poredi ih sa drugim grupama.
3. Ceo razred identifikuje vrednosti i predrasude koje su se pojavile.

Materijali:

Neki primeri različitih likova

35-godišnji dekorater, samac, koji je aktivan u jednom političkom pokretu.	Rom koji je upravo izašao iz zatvora.
HIV-pozitivna prostitutka.	Starica, udovica, koja putuje u svoju domovinu sa svojom ušteđevinom kako bi ponovo videla svog sina.
Ruski pijanista, otac dvoje dece.	Engleski skinhed koji je pijan.
15-godišnji tinejdžer, dobitnik jedne važne literarne nagrade.	Čuveni stari američki igrač bejzbola.
Ambasador koji radi za Ujedinjene nacije.	Mlada majka koja ima slomljenu nogu.
Vojnik koji se vraća sa odsustva.	

Sistemi vrednosti

Obrazovni ciljevi	Učenici otkrivaju da su različite vrednosti mogući izvor sukoba.
Sredstva	Papir i hemijske olovke, radni list koji sadrži listu različitih vrednosti.

Postupak:

Svakom učeniku se daje lista 20 vrednosti, koje nisu ni po kakvom posebnom redosledu: društveni uspeh, ljubav, poslušnost, sigurnost, mir, red, ljudsko dostojanstvo, osećati se dobro u svojoj koži, jednakost, poštovanje prema drugima, poštenje, porodica, solidarnost, odgovornost, pravda, tolerancija, sloboda, takmičenje, zdravlje, patriotizam.

1. Učenici rade u parovima.
2. Nastavnik traži od učenika da grupišu vrednosti na listi u tri kategorije. "u prvu, stavite one koje vam se čine najvažnijim; u drugu, najmanje važne; i konačno one koje ne mogu da se klasifikuju." Ovaj posao treba da se radi polako i uz promišljanje.
3. Davanje povratnih informacija se odvija u grupama parova koji se menjaju, putem diskusije.
Nikakva hijerarhija nije poželjna u odnosu na neku drugu. Nikakva procena ili ocena neće biti data za ovu aktivnost.
Nastavnik treba da naglasi razliku između prostih idealnih vrednosti i efektivnih vrednosti – onih koje uzimaju u obzir neku vrstu ponašanja.
4. Zatražite od učenika da sačuvaju svoje liste sa njihovim prvim izborima.

Materijali:

Lista vrednosti

društveni uspeh	ljubav	poslušnost
sigurnost	mir	red
ljudsko dostojanstvo	osećati se dobro u svojoj koži	jednakost
poštovanje prema drugima	poštenje	porodica
solidarnost	odgovornost	pravda
tolerancija	sloboda	takmičenje
zdravlje	patriotizam	

UPOZNAVANJE SA LJUDSKIM PRAVIMA

Inkluzija nije samo dobra ideja nego je, kao što je pomenuto nekoliko puta, ljudsko pravo. Inkluzija znači da nijedno ljudsko biće ne može da bude isključeno, marginalizovano ili isključeno iz društva. Kao ljudsko pravo, inkluzija je direktno povezana sa pravima na slobodu, jednakost i solidarnost. Otuda je inkluzija i pravo samo za sebe i važno načelo bez čije primene ostvarivanje ljudskih prava ostaje nepotpuno. Sledeći planovi nastave pokazuju, primerom, kako ovo može da se radi na lak način.

Poster ljudskih prava

Obrazovni ciljevi	Učenici razumeju sledeće aspekte ljudskih prava: Njihovu osnovnu strukturu (ko uživa neko ljudsko pravo - sadržaj – sredstva izvršenja); problem kršenja ljudskih prava; sredstva za zaštitu ljudskih prava. Učenici vežbaju svoje veštine čitanja i razvijaju svoje kreativne veštine.
Sredstva	Veliki listovi papira, papir veličine A4 u raznim bojama, flomasteri, makaze, lepak, stari časopisi i novine, slike i fotografije; tekst Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (kopiran sa Interneta)

Postupak:

1. Učenici formiraju grupe od po četvoro.
2. Nastavnik svakoj grupi dodeljuje po jedan članak koji predstavlja neko ljudsko pravo. Stariji učenici mogu da odluče kojim člankom žele da se bave i da objasne svoj izbor (videti korak 4).
3. Svaka grupa priprema poster o nekom ljudskom pravu. Taj poster se sastoji od sledećih delova:
 - a. naslova koji daje to ljudsko pravo;
 - b. teksta iz Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima;
 - c. slike koja simbolizuje to ljudsko pravo (npr. automobil može da predstavlja slobodu kretanja ili zatvorena ulazna vrata bi mogla da predstavljaju privatnost);
 - d. analize strukture tog ljudskog prava (za napredni nivo nastave), koje se odnosi na:
 - osobe koje uživaju ovo pravo;
 - sadržaje (šta to pravo štiti ili omogućava);
 - sredstva primene ili izvršenja;
 - e. simbola (npr. točka za slobodu kretanja ili usnica za slobodu izražavanja).
4. Te grupe predstavljaju i diskutuju o svojim posterima na času.

Dodatak

Taj poster može takođe da sadrži primere kršenja ljudskog prava u pitanju i kako ono može, ili treba, da se izvršava.

Kanapi

Obrazovni ciljevi	Svrha ove vežbe jeste da se predstavi globalna perspektiva našeg zajedničkog porekla i zajedničkog doma kao uvod u obrazovanje o ljudskim pravima. Svi ljudi dele isto poreklo, isti ovaj svet i imaju ista prava bez obzira na to gde žive ili u kojoj situaciji. Ova vežba vizuelno prikazuje velike brojeve kako bi ih učinila razumljivijim za decu.
Sredstva	Dva komada kanapa, dužine 4,8 i 6,7 metara, po mogućstvu mapa sveta ili globus.

Postupak:

1. Nastavnik pokazuje učenicima kanap od 4,8 metara i pušta ih da pogađaju koliko je dugačak. Kada su se učenici složili da je dugačak 4,8 metara, on/ona ih pita koliko je to milimetara.
2. 4.800 milimetara može da simbolizuje istoriju naše Zemlje, pošto se pretpostavlja da je ona stara 4.800 miliona godina.
3. Nastavnik se vraća na stvaranje ove planete i prolazi kroz glavne događaje iz istorije Zemlje, pri čemu 1 milimetar predstavlja 1 milion godina. Koliko dugo su ljudska bića na ovoj Zemlji? Ona/on im pokazuje poslednjih 1-2 milimetara i to poredi sa ostatkom kanapa. Možda ljudska bića nisu tako važna? Možda bi trebalo da budemo vrlo pažljivi da brinemo o planeti na kojoj živimo?
4. Nastavnik kaže učenicima nešto malo o istoriji čoveka. Koliko nam je poznato, ljudska bića su potekla iz Afrike. Na početku, svi smo bili Afrikanci! Onda je čovek migrirao iz Afrike i konačno naselio celu Zemlju. Danas smo mi mnoge zemlje i mnoge različite grupe, govorimo mnoge različite jezike i imamo različite vere i kulture, ali smo prvobitno svi bili isti.
5. Nastavnik pokazuje učenicima drugi kanap. Koliko je on dugačak? Danas nas ima 6,7 milijardi ljudi na Zemlji.⁴ Stoga 1 milimetar na kanapu odgovara 1 milionu ljudi. On/ona pokazuje veličinu nekih od većih zemalja na kanapu. Koliko je velika naša zemlja? Izgleda da neki ljudi dele svet na "naše ljude" i "strance". Kanap nam pokazuje da su većina ljudi "stranci"! Ali mi svi delimo ovu planetu kao naš dom i moramo da naučimo kako da na njoj živimo zajedno. Zemlje sveta su, kroz Organizaciju Ujedinjenih nacija, odlučile da, čak i ako smo različiti i živimo na različitim mestima, svi imamo ista prava.

Drvo ljudskih prava

Obrazovni ciljevi	Učenici razvijaju konceptualni okvir kako bi prosuđivali ljudska prava.
Sredstva	Hemijske olovke u boji, veliki listovi papira koji treba da se stave na zid.

Postupak:

1. Nastavnik podeli učenike u male grupe od po troje do pet ljudi.
2. On/ona traži od njih da nacrtaju lepo drvo i da ga nazovu "naše drvo ljudskih prava". Pri dnu tog stabla treba da napišu "ljudska prava".
3. Nakon toga bi na glavne grane tog drveta trebalo da stave neke od ključnih koncepata za koje učenici misle da su, ili da bi trebalo da budu, uključeni u ljudska prava. Oko ovih glavnih grana može da bude jedan broj manjih grana sa stvarima za koje oni misle da su povezane sa glavnim granama.
4. Nakon određenog vremena, grupe stavljaju svoje crteže na zid i objašnjavaju ostalima šta su na njemu napisale. Ovi posteriji mogu da se ostave na zidu na neko vreme. Oni će služiti kao dekoracije i takođe mogu eventualno da se ponovo koriste u toku kasnijih lekcija.

Dodatak

Nakon što smo naučili nešto o idejama učenika o ljudskim pravima, možemo detaljnije da proučavamo ljudska prava ili dečija prava i da zaključimo u kojoj meri stvarna prava odgovaraju pravima koja su učenici zapisali.

Vožnja balonom

Obrazovni ciljevi	Učenici se upoznaju sa univerzalnim vrednostima u ljudskim pravima. Oni razumeju da su neka ljudska prava implicitno sadržana u drugim ali, u okviru Sistema ljudskih prava, važno je da li su konkretna ljudska prava zaštićena ili nisu. Učenici razumeju da su ljudska prava neotuđiva, i da se arbitrarno ukidanje ljudskih prava graniči sa diktaturom.
Sredstva	Hemijske olovke i papir, poželjno veliki listovi koji treba da se postave na zid; lista prava koja treba da se odbace/da im se da prednost.

Postupak

1. Nastavnik upravlja ovom igrom. Učenici formiraju grupe od po petoro do šestoro ljudi. Svaka grupa dobija poster i markere. Učenici crtaju balon punjen vrelim vazduhom koji leti iznad okeana ili lokalni krajolik. Vreće sa peskom kao balast koje simbolizuju deset ljudskih prava se zalepe na poster (videti donju listu).

2. Igra sada počinje. Učenici treba da zamisle sebe kako putuju "balonom ljudskih prava". Taj balon počinje da propada i putnici moraju da bace nešto od balasta kako bi izbegli ozbiljnu nesreću.

Zadatak za učenike je da daju prednost ljudskim pravima koja su predstavljena vrećama balasta. Oni će koristiti kriterijume, kao što su sledeći. Da li je jedno pravo implicitno sadržano u drugom pravu? Da li je jedno pravo od posebne važnosti za demokratiju ili naše lične potrebe?

3. Međutim, taj balon nastavlja da propada i mora da se izbacuje još balasta u redovnim intervalima. Učenici moraju da izbace još vreća sa balastom. Nakon što je bačeno četiri ili pet vreća iz balona, balon bezbedno stiže na zemlju.
4. Razmišljanje u plenarnoj rundi. Svaka grupa predstavlja svoju listu celom razredu/grupi i objašnjava (neke od) svojih prioriteta. Potom te liste mogu da se porede. Da li ima mnogo razlika? Takođe treba da se podnese izveštaj o obavljenom radu u grupama. Da li je bilo teško da se dogovore? Da li je bilo teško dati prioritet nekim ljudskim pravima, a ne drugim? Nadajmo se da mogu da se saglase da su sva nabrojana ljudska prava važna, ali da bi ljudi mogli da se razlikuju po njihovim prioritetima kad bi morali da biraju.

U funkcionalnom Ustavu, ukidanje bilo kog od ovih prava bi nanelo ozbiljnu štetu demokratiji. Ljudska prava su prirodna prava i stoga su neotuđiva. Stoga je vožnja balonom bila Simulacija situacije za koju se nadamo da se nikada neće dogoditi - vladavine diktatora.

Ukoliko učenici počnu da dovode u pitanje pravila igre po ovim osnovama, onda je njen krajnji cilj učenja u potpunosti postignut.

Moguće je proširiti ovo razmišljanje ispitivanjem koja su od ovih prava sadržana u Ustavu zemlje, i kako se ova prava štite.

Materijali:

Balast u balonu sa sastoji od sledećih prava:

slobodni izbori	sloboda posedovanja imovine	jednakost muškaraca i žena	čista i zdrava životna sredina	pristup zdravoj hrani i čistoj vodi
prava na obrazovanje	sloboda misli, savesti/ veroispovesti	odeća i smeštaj za sve građane	privatni život bez uplitanja	sloboda kretanja

Htenja i potrebe

Obrazovni ciljevi	Učenici razumeju razliku između stvari koje hoće ili koje bi voleli i onih koje su im zaista potrebne.
Sredstva	Papir, hemijske olovke, makaze.

Postupak

1. Nastavnik traži od učenika da nacrtaju neke od stvari za koje misle da su im potrebne na parčićima papira (nastavnik može da pripremi te parčiće pre časa ili da naloži učenicima da ih sami iseku). Mogu da naprave oko 8-10 crteža svaki.
2. Kada su ti crteži gotovi, nastavnik deli učenike u grupe.
3. Svaka grupa onda mora da se dogovori da ukloni sve osim pet od tih crteža. Na stolu treba da ostane samo pet najvažnijih stvari. Potom grupe objašnjavaju jedne drugima šta su odabrale. Da li su sve izabrale isto?

Dodatak

Nastavnik kači konopac za veš (kanap) preko razreda i kači štipaljka jedan broj crteža na konopac. On/ona diskutuje sa razredom koji crteži mogu da se uklone, stvari koje im zaista nisu potrebne. Na kraju treba da bude samo pet crteža koji vise na konopcu. Da li učenici mogu da se dogovore oko toga kojih je to pet crteža?

PERCIPIRANJE DRUGIH

Percipiranje drugih onakvih kakvi jesu: Nikakva inkluzija ne može da funkcioniše bez ovoga. Takođe bismo ovo mogli da razumemo kao termin koji se sve više i više koristi u društvenim ambijentima: empatija. Empatija se odnosi na sposobnost i spremnost da se prepoznaju, razumeju i pokazuje empatija sa osećajima, emocijama, mislima, motivima i crtama karaktera neke druge osobe. Opšti jezički termin koji odgovara ovome je saosećanje. Empatija se takođe često navodi kao sposobnost da se odgovarajuće reaguje na osećanja drugih ljudi, na primer, sažaljenje, tugu, bol i bespomoćnost iz saosećanja. Međutim, nedavno istraživanje mozga sugeriše da se empatička sposobnost jasno razlikuje od saosećanja. Osnova empatije je samosvest – što je neka osoba otvorenija prema sopstvenim emocijama, to je bolja u tumačenju emocija drugih.

Svi različiti, svi jednaki

Obrazovni ciljevi	Učenici uče da upoznaju i prihvate jedni druge u grupi uprkos razlikama bilo koje vrste. Učenici otkrivaju šta imaju zajedničko čega nisu bili svesni. Učenici postaju svesni stavova i praksi koje se odnose na razlike.
Sredstva	Parče krede ili kanap da se napravi linija na podu.

Postupak:

1. Nastavnik izvikuje niz karakteristika jednu po jednu. Čim se ona pomene, oni koji prepoznaju da imaju tu karakteristiku prelaze preko linije.

Primeri: svi oni koji ...

- ▶ nose farmerke
- ▶ imaju plave oči
- ▶ su stariji
- ▶ su posetili druge zemlje u Evropi
- ▶ redovno čitaju novine
- ▶ su bili podvrgnuti diskriminaciji
- ▶ imaju prijatelje homoseksualce
- ▶ imaju predrasude itd.

Od učenika može biti zatraženo da sugerišu karakteristike, ali nastavnik mora da bude svestan onoga što bi moglo da bude osetljivo.

2. Učenici diskutuju o sledećim pitanjima:
 - ▶ Da li se bilo ko našao u grupi sa nekim sa kim je mislio da nema ništa zajedničko?
 - ▶ Kakvo je osećanje biti deo velike grupe?
 - ▶ Kakvo je osećanje biti sam?

Varijacija

Čim se pomene neka karakteristika, učenici se pomeraju u razredu da bi formirali grupe sastavljene od ljudi sa istim karakteristikama. Oni ostaju zajedno na trenutak da bi diskutovali šta to imaju zajedničko. Ono što oni kažu se tiče sklonosti i ponašanja, na primer.

Tačno i netačno

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici postaju svesni stereotipa u svojoj glavi i kritički razmišljaju o njima. Oni razumeju da nam simplifikacije i stereotipi pomažu da izađemo na kraj sa složenošću sveta u kome živimo.</p> <p>Učenici razvijaju svoje sposobnosti da donose sudove i odluke. Čineći to, oni se podstiču da razvijaju kritički stav.</p>
Sredstva	<p>Učionica mora da se isprazni da nema stolova i stolica. "Tačan" i "netačan" prostor su definisani u suprotnim uglovima učionice.</p>

Postupak:

1. Učenici stoje u sredini prostorije. Nastavnik čita niz tačnih ili netačnih izjava o ženama, muškarcima, raznim nacionalnostima itd.

Reagujući na svaku izjavu, učenici idu do jednog ili drugog ugla prema onome što veruju da je tačno ili netačno.

Učenici koji nemaju mišljenje ostaju u sredini.
2. Nastavnik poziva učenike da objasne svoje izbore.

Nastavnik daje tačan odgovor. Bitno je da se ovaj korak nikada ne izostavlja.
3. Učenici odgovaraju na ulaznu informaciju nastavnika. Nastavnik ih podstiče da objasne kako su percipirali druge, posebno ukoliko se pokazalo da su ove percepcije netačne.

Dodatak

Učenici analiziraju način na koji se mediji bave pitanjima u vezi sa manjinama, rodnom, nasiljem itd. Identifikuju primere stereotipa, predrasude, površnosti ili temeljno i istraživačko novinarstvo. Učenici pokušavaju da isprave informacije za koje veruju da su pogrešne ili nekompletne.

Prvi utisci

Obrazovni ciljevi	Učenici su u stanju da identifikuju stereotipe i postaju svesni različitosti utisaka i percepcija koje ljudi imaju jedni o drugima i vežbaju aktivno slušanje i uče se poštovanju prema drugima.
Sredstva	Fotografije ljudi koje mogu da evociraju različite reakcije učenika se zalepe na veliki list papira (nastavnik treba da izabere vrlo različite likove u smislu starosti, kulture, etničke grupe itd.).

Postupak:

1. Učenici formiraju krug. Nastavnik daje svakom učeniku list papira.
2. Nastavnik traži od svakog učenika da pogleda svoju fotografiju:
 - ▶ "Vidim ..."
 - ▶ "Mislim ..."
 - ▶ "Osećam ..."
3. Učenici zapisuju svoj prvi utisak na dnu stranice. Savijaju dno stranice kako bi sakrili tekst i dodaju list osobi s njihove leve strane.
4. Ovo se nastavlja sve dok svi listovi brzo ne prođu u krug.
5. Učenici porede svoje prve utiske:
 - ▶ Na koje načine su vaši prvi utisci bili različiti ili slični?
 - ▶ Šta vas je pogodilo pri vašem prvom utisku?
 - ▶ Koje aspekte niste primetili, i zašto?
 - ▶ Šta vam je ova aktivnost pokazala o vama samima?

Dodatak

Ova vežba može da se izvede sa vrlo malim brojem fotografija, ili čak i sa samo jednom fotografijom ili etnografskim video snimkom. Svaki učenik takođe može da bude zamoljen da zapiše svoje utiske na parčetu papira.

Nastavnik može da daje informacije o drugim kulturama: hrani, muzici, strukturi porodice itd.

Svi smo jednaki, ali su neki više jednaki od drugih

Obrazovni ciljevi	Učenici identifikuju i analiziraju razloge i motive za diskriminaciju drugih. Ova vežba se fokusira na to kako socioekonomski faktori pogađaju šanse za društveni uspeh.
Sredstva	Veliki listovi debelog papira i markeri.

Postupak:

1. Nastavnik deli učenike u grupe ne veće od šestoro. Te grupe moraju da budu sastavljene od parnog broja učenika. Svaka grupa dobija list papira i marker.
2. On/ona traži od jedne polovine grupe da nacrtaju karikaturu društvenog pobednika, a od druge polovine, karikaturu gubitnika.
3. Nastavnik traži od grupa da nabroje karakteristike svog modela: socioekonomski nivo, profesiju, pol, etničku grupu, aktivnosti u slobodno vreme, izbor odeće, osnovno gledište, način života, vrstu smeštaja, potrošačke navike.
4. On/ona traži od grupa da razmene svoje crteže i da ih protumače.
5. Crteži su okačeni na zidu. Svaka grupa se zamoli da celom razredu protumači crtež koji su dobili.
6. "Umetnici" komentarišu svoje namere. Saopštavanjem ideja koje stoje iza tih crteža i efekat tih crteža na gledaoca, od učenika se može očekivati da dotaknu sledeća pitanja:
 - ▶ Koje su glavne karakteristike uspeha?
 - ▶ Koje su glavne karakteristike neuspeha?
 - ▶ Koji su to faktori koji čine razliku između "pobednika" i "gubitnika"?
 - ▶ Da li su zastupljeni ljudi iz određenih grupa?
 - ▶ Da li svi ljudi imaju iste prilike za uspeh, bez obzira na njihovo društveno poreklo?

Dodatak

Koji su razlozi za diskriminaciju, i isključenost, ljudi koji su različiti zbog njihove kulture, porekla, seksualnog ponašanja, jezika itd.?

Koji su razlozi za nejednakost među ljudima? Da li je jednakost moguća, i poželjna, ili nije?

INKLUZIJA U PROJEKTNOM RADU – PRIMERI EKOLOŠKIH PROJEKATA

UVOD: EKOLOŠKO OBRAZOVANJE (OBRAZOVANJE U VEZI SA ŽIVOTNOM SREDINOM) SA DUGIM ISTORIJATOM

Ekološko obrazovanje ima dugu tradiciju. Prva Svetska konferencija UNESCO o ekološkom obrazovanju je održana u Tbilisiju 1977. godine. Već neko vreme, ekološko obrazovanje je takođe bilo sastavni deo nastavnih planova i programa. Od svojih početaka, ekološko obrazovanje se neprekidno razvijalo

- ▶ od orijentacije na probleme ka orijentaciji na resurse
- ▶ od fokusa na individualne bihevioralne promene ka fokusu na moguća društvena rešenja za ekološki bitna pitanja
- ▶ od čistog prenosa znanja ka promociji kompetencija.

Ekološko obrazovanje se razvilo u obrazovni zadatak svestan složenosti i mrežno orijentisan. Koji je značaj ekološkog obrazovanja danas? Koji su njegovi ciljevi? Koji je doprinos obrazovanju za održivi razvoj? Kako projekti ekološkog obrazovanja dovode do više inkluzije u školama?

Ekološko obrazovanje se ne odvija samo u školi. Ekološko obrazovanje je doživotni proces učenja od predškolskog doba do starosti. Ekološko obrazovanje se odvija svugde u životu. Pored tradicionalnih oblasti sistema formalnog obrazovanja (od obdaništa do univerziteta), ekološko obrazovanje se takođe dešava neformalno i samousmereno u svakodnevnom životu: u toku razgovora za porodičnim stolom za vreme rođendanskih večera (brza hrana ili piknik), u toku šetnje sa prijateljima u šumi, kada volontiramo u nekom udruženju (npr. organizacijama za zaštitu prirode i ekološkim organizacijama, organizacijama za očuvanje prirode, među skautima), kada se posećuju mesta za vannastavno učenje (parkovi prirode, centri za očuvanje prirode, muzeji, izložbe itd.) u toku dobrovoljnog rada ili na radnom mestu.

Obrazovna perspektiva: Ekološko obrazovanje postiže optimalni razvoj pojedinca, društvene grupe i održivog i harmoničnog društva kroz njihov odnos prema (prirodnom) okruženju. Ekološko obrazovanje je takođe lični razvoj. Cilj je da se promoviše ličnost koja je u stanju da procenjuje problematične situacije i krajnje ciljeve, da dovodi u pitanje sopstvene vrednosti, da donosi odluke i da deluje, te da tako optimizuje mrežu odnosa između datog pojedinca, društva i životne sredine. Iz ove perspektive, ekološko obrazovanje je kao takvo inkluzivno kombinujući kognitivne, afektivne, socijalne, etičke i praktične aspekte.

Kroz primenu inovativnih pedagoških pristupa, ekološko obrazovanje doprinosi unapređenju procesa nastave i učenja. Ekološko obrazovanje ima za cilj da pruži obrazovanje koje je prilagođenije stvarnosti savremenog sveta i potrebama današnjeg društva.

Ovde predlažemo dva načina realizovanja nekih od ciljeva ekološkog obrazovanja. Dok se školska bašta bavi aktivnom i pozitivnom formom aktivnosti, drugi predlog se bavi reakcijom na negativne posledice ljudskog života: brdima otpada. U obe forme, učenici postaju aktivni i doživljavaju sebe kao delotvorne i aktivne. Oni takođe shvataju da su potrebni jedni drugima i da svi mogu da daju doprinos. Ekološko obrazovanje je inkluzija na delu.

ŠKOLSKA BAŠTA: VESELJE I POSAO ZA SVE

Školska bašta pruža, svakome ko je uključen, mnogo zadovoljstva i omogućava nastavnicima i učenicima da bace knjige u čošak na nekoliko časova i da umesto toga kopaju zemlju. Međutim, bašta takođe povlači za sobom mnoge zadatke i obaveze tokom nekoliko godina. Stoga nastavno osoblje prvo treba da razmisli o tome da li škola ima dovoljno kapaciteta da održava školsku baštu u životu.

Stvorite uslove za baštu

Prvo krucijalno pitanje je da li škola ima prikladnu parcelu za novozasađenu školsku baštu. Ta površina mora da ponudi najmanje dovoljno prostora da ga jedan školski razred obrađuje u malim grupama. Pored toga, ta lokacija treba da bude lako dostupna za učenike fizičke invalide i, u najboljem slučaju, treba da se ostavi prostor za širenje. Ta bašta treba da bude što je moguće bliža školskoj zgradi, ali istovremeno da ne bude vidljiva iz učionica. Iskustvo je pokazalo da takav pogled odvraća pažnju učenika i čini nastavu usporenom.

Potruga za prikladnom površinom obično ide dosta brzo ukoliko su direktor škole, domar i roditelji takođe uključeni. Međutim, komplikovanije je pitanje da li su jedan ili dva nastavnika spremna da preuzmu vođstvo u planiranju školske bašte. Pošto ciklus bašte ne sledi tok školske godine, trebalo bi da se u fazi planiranja osigura da će neko ipak da se brine o bašti posle početka letnjeg raspusta.

Počnite sa prvim planiranjem

Kada su nađena jedan ili dva nastavnika koji imaju sklonosti ka baštovanstvu, može da započne organizacija. To uglavnom zavisi od toga ko će se kasnije baviti školskom baštom: Da li je ona prvenstveno namenjena za razrednu nastavu ili postoji specijalna baštovanska grupa u celodnevnom programu? Zavisno od ovoga, moraće da se uključe različiti nastavnici. Ali takođe je pametno od početka angažovati učenike i pitati ih o njihovim željama.

Kao prvi korak, baštovani amateri treba da izrade plan osnove te buduće bašte u razmeri. Ovaj zadatak je dobra vežba za učenike, koji će svakako uživati u nastavi na otvorenom. Međutim, važno je da oni takođe uzmu u obzir razlike u visini parcele kada uzimaju mere i da obrate pažnju na postojeće zasade.

Na osnovu ovoga, može da započne konkretno planiranje projekta bašte. Ovde su kratke kontrolne liste koje nastavnici mogu da koriste kada planiraju baštu:

Rezimirana pitanja:

- ▶ Ko radi u školskoj bašti? (Koja starosna dob, razredi, nastavnici, roditelji itd.?)
- ▶ Koja je lokacija prikladna? (Da li škola ima prikladan prostor?)
- ▶ Koji se usevi u kom obliku planiraju? (žive ograde, drveće, biotopi močvarna zemljišta itd.)
- ▶ Koji se oblici gredica planiraju? (Gredice na zemlji, gredice u okvirima, izdignute gredice u kutijama itd.)
- ▶ Koje vrste kultivacije su moguće (mešana kultivacija, gajenje u redovima, rana kultura itd.)?
- ▶ Koja je infrastruktura potrebna? (Voda, kante za kompost, mesta za odmor itd.)
- ▶ Kako treba da se obrađuje žetva? (Direktna potrošnja, školska kuhinja, konzervisanje)
- ▶ Koje predmete treba uključiti? (Likovno, ručni radovi, praktična nastava itd.)
- ▶ Šta hoćemo da postignemo sa školskom baštom? (Projektni rad, nega za vreme raspusta, popodnevne aktivnosti itd.)

Konkretno planiranje

Kako će da izgleda bašta uglavnom zavisi od potreba korisnika. Međutim, u osnovi nastavnici i učenici treba da nađu pametnu mešavinu gredica sa korisnim i lokalnim ukrasnim biljkama, kao i travnjacima i žbunjem. Da bi se osiguralo da čak i kratkonoga deca mogu lako da dosegnu do gredica bašte sa svih strana, one treba da imaju maksimalnu širinu od 1-1,2 metra. Oko gredica, treba da se naprave prolazi širine od oko 70 centimetara na kojima mogu komotno da se parkiraju ručna kolica.

Kada biraju biljke, nastavnici takođe treba da iznađu pametnu mešavinu tako da ta bašta ne bude prepunjena.

Kada je konačno završeno sve planiranje, sve što nedostaje su pravi alati. Preporučuje se sledeća osnovna oprema:

- 1 Rukavice za rad
- 2 Ručna kolica
- 3 Kofa
- 4 Kanta za zalivanje

- 5 Baštenske makaze
- 6 Ručni alat motika (i lopata)
- 7 Ašov
- 8 Motika/ Grabulje/ Skupljač lišća
- 9 Kanap i kočići za sadnju
- 10 Đubrovnik
- 11 Metla.

Pošto treba dosta vremena i napora da se uredi školska bašta, treba naći dobrovoljce među učenicima i nastavnicima, koji treba da započnu baštu za vikend. Za dalju brigu o bašti, treba da se sačini jasan plan nege tako da se o bašti optimalno vodi računa sve vreme.

Mobilno baštovanstvo – nema razloga za ‘ne’!

Pošto bašta zahteva relativno veliki napor, mnoge škole se klone od nje. Međutim, one škole koje neće ni da stvaraju novu školsku baštu niti da prođu bez baštovanskog iskustva će naći dobru alternativu u mobilnom baštovanstvu. “Baštovanstvo u kutijama” je jedan način na koji školski razredi mogu da gaje mobilnu baštu na površini od nekoliko kvadratnih metara bez mnogo napora. Na mnogim mestima su napravljene takve uzdignute gredice, koje su vrlo zabavne i takođe mogu da se postave na asfaltiranim površinama.

Ali ona može da bude čak i manja! Mali učenici su posebno srećni, na primer, kada vide male biljke, kao što je potočarka ili izdanci mahunarki, kako rastu na simsu prozora razreda. Ovaj mali projekat je takođe prvi korak u pravcu nastave zasnovane na prirodi u koju su uključena sva deca.

DRUŠTVENO KORISNO UČENJE ZA ČISTU ŽIVOTNU SREDINU: DAN ČIŠĆENJA.

Uvod: Pristup u čijem se središtu nalazi učenik

Društveno korisno učenje je takođe delotvoran način da se razvije kompletan niz KDK i istovremeno uključe svi učenici koji koriste svoje sposobnosti kao potencijal. Društveno korisno učenje pruža učenicima prilike da povežu znanje i kritičko razumevanje i veštine stečene u ambijentu razreda sa sadržajnom akcijom koja cilja na problem stvarnog sveta. Društveno korisno učenje je više od društveno korisnog rada. Ono podrazumeva pružanje društveno korisnog rada u kontekstu strukturisanog skupa koraka, u kojima nastavnik igra važnu ulogu kao organizator i facilitator, dok zadržava snažan pristup u čijem se središtu nalazi učenik i osnažujući učenike da donose odluke i deluju svojom voljom u saradnji sa vršnjacima.

Pošto je društveno korisno učenje jedan oblik učenja zasnovanog na projektima, sličan redosled koraka će poslužiti kao referenca za ovaj proces:

Procena potreba zajednice i identifikacija i unapređenja ili promene koju treba predvideti;
Priprema zadatka koji treba da se preduzme prikupljanjem informacija, identifikovanjem i kontaktiranjem ključnih zainteresovanih strana zajednice, analiziranje opcija za započinjanje rešavanja datog problema i planiranje intervencije;
Preduzimanje mera bavljenjem aktivnošću društveno korisnog rada koji je sadržajan za učenike i unapređuje učenje i razvoj vrednosti, stavova, veština i znanja i kritičkog razumevanja. Te mere mogu da budu u vidu nekoliko vrsta, uključujući i:
Prezentaciju rada i njegovih rezultata zajednici i slavljenje postignuća;
Razmišljanje o iskustvu učenja, proželjno kroz čitav taj proces, i evaluacija obavljenog posla koja dovodi do zaključaka i preporuka za unapređenje delotvornosti budućih sličnih aktivnosti.

Delotvorno društveno korisno učenje ima nekoliko karakteristika koje doprinose razvoju čitavog niza vrednosti, stavova, veština, te znanja i kritičkog razumevanja sadržanih u modelu KDK:

- ▶ građanska svest, ali takođe odgovornost, otvorenost, empatija, veštine posmatranja (opservacije)
- ▶ samoefikasnost, veštine analitičkog i kritičkog mišljenja

- ▶ tolerancija nejasnoća, veštine samostalnog učenja i kritičko razmišljanje
- ▶ saradnja i veštine rešavanja sukoba, zajedno sa fleksibilnošću i adaptabilnošću, i komunikacione veštine
- ▶ poznavanje i kritičko razumevanje sveta
- ▶ otvorenost prema kulturnoj drugačijosti, veštine slušanja, jezičke i komunikativne veštine
- ▶ razmišljanje o vrednostima, te znanju i kritičkom razumevanju sebe.

Delotvorno društveno korisno učenje: Planiranje Dana čišćenja korak po korak

Rano planiranje

Osnovna ideja Dana čišćenja jeste da se očisti region, selo, susedstvo, zajedno sa što je moguće više školskih razreda i da se tako da snažan i održiv primer borbe protiv ostavljanja otpadaka i za čistu životnu sredinu. Kako bi se osiguralo da sve ide glatko na vaš dan akcije i da nema nikakvih nezgoda, ima mnogo toga o čemu treba misliti unapred. Ove konkretne korisne sugestije treba da vam pomognu da organizujete uspešan Dan čišćenja i sve prateće aktivnosti.

Sačinite koncept za vaš dan akcije borbe protiv otpadaka pre nego što počnete sa konkretnim planiranjem. Na primer, razmislite o tome kome hoćete da se obratite sa tim akcijama i koje ciljeve hoćete da postignete. Da biste učinili vaš dan čišćenja još atraktivnijim, takođe se savetuje da se organizuju prateće aktivnosti, kao što su staza-trag otpadaka, takmičenje ili festival malo otpadaka.

Napišite koncept

Koncept vam pomaže da ne izgubite iz vida cilj i da izbegnete skretanja.

- ▶ Koji ciljevi treba da se postignu?
- ▶ Koje poruke treba da se saopšte stanovništvu?
- ▶ Do koje(ih) ciljne(ih) grupe(a) hoćete da doprete?
- ▶ Koje mere/postupci se koriste da se uspešno saopšte te poruke?
- ▶ Da li ima partnera (škola, kompanija, organizacija...) koji mogu da budu uključeni?
- ▶ Koji se komunikacioni kanali i sredstva koriste?
- ▶ Da li postoji neki ispitani materijal koji može da se usvoji?
- ▶ Kako delimo selo, kvart, region na površine za čišćenje? Koja grupa/razred će čistiti koju (videti 'Listu uključenih razreda')? Šta je sa učenicima sa invaliditetom?

Formiranje organizacionog komiteta. Ko radi šta?

Snažan organizacioni komitet (uključujući i učenike) pomaže da se razmisli o svemu. On ne treba da bude prevelik, ali treba da se redovno sastaje, razmenjuje informacije i da jedni druge u njemu redovno obaveštavaju. Logično je da se zajedno razrade liste zadataka za svaku oblast.

- ▶ Rukovodeći tim/Koordinator
- ▶ Oglašavanje/Mediji
- ▶ Infrastruktura
- ▶ Finansije/Sponzori
- ▶ Koordiniranje grupa koje učestvuju
- ▶ Koordinacione mere
- ▶ Bezbednost
- ▶ Administracija (dozvole/osiguranja/itd.)
- ▶ Evaluacija.

Lista uključenih razreda

Možda nisu svi razredi zainteresovani da učestvuju u ovom danu? Može da se dogodi da školska uprava odluči da taj dan bude obavezan. U ovom slučaju, biće važno da se prodiskutuje ta odluka sa svim nastavnicima i da se pojasni kako će se boriti protiv otpora.

Nastavnik; podaci za kontakt	Starost učenika/razred	Broj učenika	Mogući zadatak/mesto čišćenja/putevi

Mogući partneri

Takav dan akcije škola nikada ne treba da realizuje izolovano. Koje organizacije bi mogle da sarađuju? Ko bi mogao da bude zainteresovan da se pojavi da čisti zajedno sa učenicima? Možda će neko takođe finansirati kejtering ili materijale, kao što su rukavice, kese za đubre itd?

- ▶ Spaljivanje otpada
- ▶ Prečišćavanje otpadnih voda
- ▶ Pogon za reciklažu otpada
- ▶ (Uređena) deponija
- ▶ Sportski klubovi
- ▶ Muzički klubovi
- ▶ Poznate ličnosti
- ▶ Kompanije
- ▶ Restorani.

Bezbednost

Pre početka događaja, obavestite sve učesnike o bezbednosnim propisima. Pazite da su svi učesnici razumeli bezbednosna uputstva i da će se odgovarajuće ponašati.

- ▶ Objasnite telefonske brojeve hitnih službi
 - Vatrogasne brigade:
 - Policije:
 - Doktora:
 - Medicinskog punkta .
- ▶ Objasnite osiguranje učesnika od nezgoda/nesreća
- ▶ Obavestite učenike i kolege unapred o odgovarajućoj odeći i obući (komotna odeća, dugačke pantalone, zatvorene cipele, oprema otporna na vetar i vremenske uslove).

- ▶ Nemojte da birate očigledno opasna mesta.
- ▶ Izbegavajte opasne puteve i strme padine.
- ▶ Budite svesni prirodnih opasnosti.
- ▶ Obezbedite da rizičan materijal (špriceve, otrove, životinjske leševe, itd.) prikupljaju samo profesionalci.
- ▶ Svaka grupa za Čišćenje zna brojeve telefona hitnih službi i ima sa sobom mobilni telefon.
- ▶ Obezbedite odgovarajuću opremu (rukavice, grabulje, kofe, vreće, itd.) i kontejnere.
- ▶ Osigurajte da se prikupljeni materijal propisno odlaže (recikliranje, spaljivanje otpada, opasan otpad).
- ▶ Nemojte da zaboravite da pribavite saglasnost roditelja i da ih obavestite u ranoj fazi.

Oglašavanje i mediji

Aktivno pristupite lokalnim medijima i formirajte partnerstva. Učenici treba da preuzmu ovaj posao i tako dodatno nauče kako funkcionišu mediji. Osmislite informativne postere sa školskim razredima i organizujte njihovu distribuciju u selu/kvartu.

- ▶ Koje medije treba kontaktirati?
- ▶ Da li treba da bude bilo kakvog izveštavanja unapred?
- ▶ Da li će predstavnici medija svratiti u toku tog dana akcije ili da li ćemo sami pisati reportaže?
- ▶ Koristite Facebook/društvene medije.
- ▶ Dogovorite intervju sa učesnicima i rukovodiocima.
- ▶ Organizujte turu sa štampom od jedne do druge tačke prikupljanja otpada
- ▶ Saopštite svoj uspeh na početnoj stranici veb-sajta škole itd.
- ▶ Zajednica u lokalnim novinama na lokalnom radiju na lokalnoj TV Pošaljite a

Finansije

Sve vreme držite na oku troškove kako biste izbegli neprijatna iznenađenja. Pojasnite da li su kompanije ili privatni pojedinci spremni da sponzorišu ovu akciju.

Mogli bi da se pretrpe sledeći troškovi:

- ▶ Materijali za prikupljanje otpada (videti listu napred)
- ▶ Transport otpada
- ▶ Osiguranja
- ▶ Kejting u toku tog dana
- ▶ Oglašavanje/informativni materijal (videti moguće partnere)

Evaluacija

Ocenite dan akcije pažljivo sa svim učesnicima. Ovo će učenicima biti važan događaj za učenje.

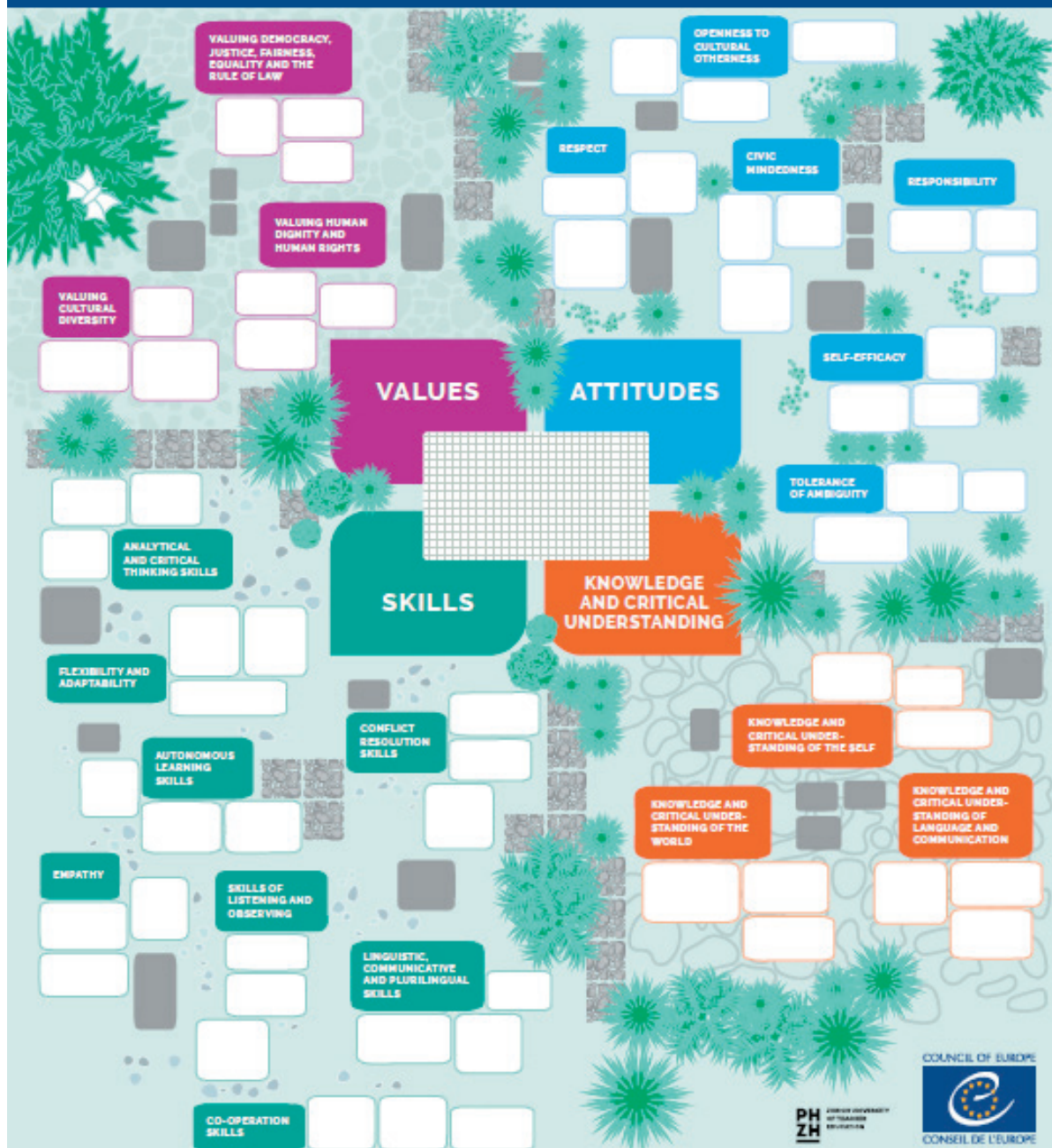
- ▶ Evaluacija u školskim razredima koji učestvuju.
- ▶ Prikupite povratne informacije od svih organizacija učesnica.
- ▶ Napišite pisma zahvalnosti.
- ▶ Prikupite medijske izveštaje.
- ▶ Pozovite organizacioni komitet na obed.
- ▶ Planirajte ponavljanje.
- ▶ Obavestite tela vlasti i roditelje o rezultatima.

DEO E:
LITERATURA

- ▶ Ainscow, M., Howes, A. and Tweddle, D. (2004). Making sense of the impact of recent education policies: a study of practice. University of Manchester: The Institute for Political and Economical Governance.
- ▶ Austin, V. (2001). Co-teaching and teacher beliefs. *Remedial and Special Education*, 224, 245-255.
- ▶ Bauwens, J. & Hourcade, J. (1991). Making co-teaching a mainstreaming strategy. *Preventing School Failure*, 35(4), 19-24.
- ▶ Bellamy, C. (n.d.). *The State of the World's Children: Education*. UNICEF.
- ▶ Brodesser, E., Frohn, J., Welskop, N., Eckert, F., Liebsch, A.-C., Moser, V. & Pech, D. (Ed.), *Inklusionsorientierte Bausteine für die Hochschullehre*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- ▶ Carolyn C. Dumaresq, E. (n.d.). *Teachers' Desk Reference: Practical Information for Pennsylvania's Teachers*. Commonwealth of Pennsylvania.
- ▶ Council of Europe Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC): <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture> (Accessed Mai 10 2021)
- ▶ Eichholz, R. (2018): Eine Schule für Alle: Die inklusive Schule. In: Rathmann, K./ Hurrelmann, K. (Hg.): *Leistung und Wohlbefinden in der Schule: Herausforderung Inklusion*. Weinheim, S. 368 – 382.
- ▶ European Agency for Development in Special Needs Education. <https://www.european-agency.org/resources/publications/TPL4I-final-summary-report>
- ▶ European Union. Inclusive education. Building inclusive and cohesive societies through education. https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/inclusive-education_en
- ▶ Fullan, M. (1991). *The New Meaning of Educational Change*. Cassell.
- ▶ Keefe, E., Moore, V., & Duff, F. (2004). The four "knows" of collaborative teaching. *Teaching Exceptional Children*, 36(5), 36-42
- ▶ Hollenweger, J. (2018). Applying ICF in Education and Care. In S. Castro & O.
- ▶ Palikara (Eds.). *An Emerging Approach to Education and Care. Implementing a Worldwide Classification of Functioning and Disability*. New York: Routledge, 33-51.
- ▶ Hollenweger, J. (2018). Gemeinsam Lerngelegenheiten schaffen, statt hier unterrichten und dort fördern.
- ▶ Schweizerische Zeitschrift für Heilpädagogik, 24, S. 22-29.
- ▶ Imhäuser, K. (2016): Bildung für nachhaltige Entwicklung und Implementierungsmechanismen in der schulischen Infrastruktur. <https://schulen-planen-und-bauen.de/2016/12/08/bildung-fuer-nachhaltige-entwicklung/> (Accessed May 17, 2021)
- ▶ Lawton, M. (1999). Co-teaching - Are two heads better than one in an inclusion classroom? Harvard
- ▶ Education Letter, March/April, 1-4.
- ▶ Leatherman, J. & Niemeyer, J. (2005). Teachers' attitudes toward inclusion: factors influencing classroom practice. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 26, 23-36.
- ▶ Lingard, B. & Mills, M. (2007). Pedagogies making a difference: issues of social justice and inclusion.
- ▶ *International Journal of Inclusive Education*, 11 (3), 233-244.
- ▶ OSCE - OVERVIEW OF ROMA, ASHKALI AND EGYPTIAN COMMUNITIES IN KOSOVO. https://www.osce.org/files/f/documents/6/7/443587_1.pdf (Accessed May 22, 2021)
- ▶ Positive Behavioral Interventions and Supports. Retrieved from <https://www.pbis.org/school> (Accessed April 27 2021)
- ▶ UNICEF: Inclusive Education. Including children with disabilities in quality learning: what needs to be done? https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org/eca/files/IE_summary_accessible_220917_brief.pdf (Accessed April 23, 2021)
- ▶ World of Inclusion Ltd. Resources Website. <http://worldofinclusion.com/resources/> (Accessed April 17, 2021)
- ▶ Wood, J. (2009). *Practical strategies for the inclusive classroom*. New Jersey: Pearson.

COMPETENCES FOR DEMOCRATIC CULTURE

20 Competences for Democratic Culture and their matching 135 Descriptors to help you detect the strength and weakness of the democratic culture in schools and elsewhere.

Poster Bašta ROKDK

Za više informacija posetite
www.coe.int/education

Kontakt

Kancelarija Saveta Evrope
Ul. Bedri Pejani 17/18
10000 Priština

Adresa elektronske pošte:
coe.pristina@coe.int
education.pristina@coe.int
Tel: 383 (0) 38 407 750
Faks: +383 (0) 38 407 751

SRP

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije su odlučile da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile stabilno okruženje, demokratiju i održivi razvoj zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima van svojih granica.

<http://europa.eu>

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe